

БИБЛИОТЕКАРСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ

Главни и одговорни уредник:

проф. др Драгана Грујић – Катедра за библиотекарство и информатику
Филолошког факултета Универзитета у Београду

Редакција:

проф. др Гордана Ђоковић – Катедра за библиотекарство и информатику
Филолошког факултета Универзитета у Београду

др Татјана Брзуловић Станисављевић – Универзитетска библиотека
„Светозар Марковић”, Београд

др Драгана Милуновић – Народна библиотека Србије, Београд

др Виолета Стојменовић – Народна библиотека Бор

др Татјана Богојевић – Библиотека Матице српске, Нови Сад

проф. др Бојана Ласица – Катедра за општу књижевност и библиотекарство
Филозофског факултета у Источном Сарајеву, Република српска

др сц. Марина Винај – Књижница Музеја Славоније, Осиек, Хрватска

доц. др Ана Ангелова (Анна Ангелова) – Универзитетска библиотека

„Св. Климент Охридски”, Софија, Бугарска

др Вусоб Џонг (Wooseob Jeong) – Школа за библиотечко-информациони
менаџмент, Државни универзитет Емпорија, Канзас, САД

Оливера Кривошић – Библиотека Матице српске, Нови Сад

Никола Петаковић – Народна библиотека Србије, Београд

Марија Алексејева (Мария Алексева) – Руска државна библиотека за
младе, Москва, Русија

Класификација текстова по УДК

Народна библиотека Србије

Изrada DOI ознака

Филолошки факултет Универзитета у Београду

Први број часописа Библиотекар објављен је 1948. године.
Библиотекар се реферише у EBSCO и CEEOL бази података.

Објављивање овог броја часописа Библиотекар омогућило је
Министарство културе Републике Србије.

ISSN 0006-1816

БИБЛИОТЕКАР

часопис за теорију и праксу библиотекарства

Год. LXVI, св. 1 (2024)

БИБЛИОТЕКАРСКО ДРУШТВО СРБИЈЕ

Београд, 2024.

САДРЖАЈ

Реч уредника.....I

ТЕМА

Зелене библиотеке

Даниела Скоковић: Зелене библиотеке и изазови одрживог развоја у библиотечкој пракси – примери добре праксе из Народне библиотеке Пожега 9

Anita Malkoč Višćan, Jasmina Milovčić, Kristina Čunović: Karlovačka zelena priča 25

Neera Sahni: Parramatta Library and Community Hub 41

ПРАКСА

Татјана Брзуловић Станисављевић, Драгана Милуновић: Примена Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја у библиотекама 53

Милан З. Мариновић: Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја – злоупотребе и проблеми 63

Nadya Terzieva: Bulgarian Information Consortium: Twenty Years of Library Cooperation 73

Јелена Бановић, Александра Брадић-Мартиновић: Софтвери отвореног кода за израду дигиталних репозиторијума са освртом на EPrints..... 99

ХРОНИКА

Бојан Ђорђевић: Депозитна библиотека Академијског савета ФНРЈ 115

Биљана Јоцић: Заоставштина Милана Јовановића Батута (1847–1940) у Библиотеци САНУ 127

Дана Халупекова: Најимпресивније старе библиотеке у Словачкој 141

ПРИКАЗИ

Никола М. Петаковић: Простор и време за библиотекарe 161

Марија В. Радуловић: Зелена трансформација у сектору културе.....	169
Ђорђе З. Милинковић: Монографија посвећена Божидару Вуковићу.....	179
Радивој Радић: Библиотека кроз време	179
Виолета Стојменовић: Читање: од књиге до света, и назад.....	187
Упутство за ауторе прилога	195
Уређивачка политика	208

РЕЧ УРЕДНИКА

Владимир Питовић, секретар у првој управи Друштва и његов председник, крајем педесетих година истакао је: „Не би било претерано ако би се тврдило да је часопис 'Библиотекар' највећа активност Друштва. И не само највећа но и активност до које му је – и то с правом – највише стало”.¹ Надамо се да ће ова и свака наредна управа имати овакав однос према *Библиотекару*, а да ће Уредништво, уз континуитет излагања часописа, пратити актуелне теме. То у великој мери зависи и од самих библиотечко-информационих делатника: „Да ли ће бити адекватног материјала зависиће искључиво од вас, драге колеге, и броја ваших текстова који ћете нам слати. Са жаљењем констатујемо да тек на тражење чланова редакције и уредника наше колеге се лате пера. А потребно је да пишемо – озбиљне, стручне, научне и информативне текстове из области библиотекарства и информатике. Свако знање и искуство је драгоцене ... Ово је ваш часопис, ми смо ту привремено”.² У складу с тим, уредници и редакције се мењају, што је нужно како би се обезбедио прилив нових идеја и освежила уређивачка концепција. Такође, такве промене су добра прилика да се сагледа учињено.

Од 2016. (бр. 1–2) до 2024 (бр. 1), тематске рубрике или цели бројеви били су посвећени питањима од значаја за библиотекарство и њему припадајућих дисциплина: *Публикације у отвореном приступу* (1–2/2016), *Библиотекари између информација, књига и корисника* (1/2017), *Струковна библиотечка удружења* (2/2017), *Библиотеке у информационом друштву* (1/2018), *Стручни и научни часописи* (2/2018), *Евалуација научних резултата* (1/2019), *Откуд публикација* (2/2019), *Мобилне апликације у библиотекарству* (1/2020), *Рад библиотекар(а) током пандемије* (2/2020), *Дигиталне библиотеке* (1/2021), *Библиотекарија* (2/2021), *Друштвено читање* (1/2022), *Јубилеј Библиотекарског друштва Србије* (2/2022), *Међународни пројекти у библиотечко-информационој делатности* (1/2023), *Издавачка делатност из области библиотекарства* (2/2023) и *Зелене библиотеке* (1/2024).

Током овог периода часопис је почео да излази паралелно у штампаном и електронском облику. У потпуно отвореном приступу, сви бројеви од 2016. године доступни су путем Open Journal Systems платформе, бесплатног софтвера отвореног кода

¹ Владимир Питовић, „Поводом десетогодишњице Библиотекара”, *Библиотекар* год. 10, бр. 4 (1958): 230.

² Редакција, главни уредник, [„Драге колеге”], *Библиотекар* год. 44, бр. 1/2 (1994): [1–2].

за управљање рецензираним часописима, на сајту bibliotekar.bds.rs. Већа видљивост омогућена је и кроз реферисање у СЕЕОЛ и EBSCO бази, значајним међународним агрегаторима целих текстова зборника, часописа и других извора. Такође, од 2018. сви стручни и научни радови имају DOI (Digital Object Identifier) број, а за текстове објављене током 2016. и 2017. ретроактивно су израђени библиографски метаподаци и додељене DOI ознаке, чиме је осигурана трајна доступност чланцима у електронском облику.

Библиоџекар је 2010. године стекао статус научног, националног часописа (М53) и током наредних година је ова категорија само потврђивана. Коначно, 2023. године Министарство науке, технолошког развоја и иновација препознало је значај *Библиоџекара* и сврстало га у ред *истакнутих националних часописа* доделивши му категорију М52, што уједно представља признање и за Уредништво, али и за сараднике (ауторе, преводиоце, лекторе, рецензенте), који су својим ангажовањем, радовима, трудом и знањем осигурали висок стандард часописа.

Протеклих осам година била је привилегија радити са изузетним тимом, талентованим ауторима, врсним познаваоцима библиотечно-информационе делатности. Сваки број део је заједничког труда и посвећености. Било је изазова, али то су биле прилике за учење и напредовање. Уредник се нада да је, заједно са Редакцијом коју је предводио, допринео јачању *Библиоџекара* као репрезентативног научног библиотечног гласила, да је успео да часопис „остане израз свог времена, актуелног стања и тежњи карактеристичних за деловање у библиотечарству”³ и да ће будућа Редакција, у нешто измењеном саставу са новим уредником, донети нове успехе, унапредити квалитет и утицај *Библиоџекара*.

Проф. др Драјана Грујић

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

³ Редакција, „Читаоцима!”, *Библиоџекар* год. 32, бр. 1–6 (1980): 7.

Тема

Зелене библиотеке

ЗЕЛЕНЕ БИБЛИОТЕКЕ И ИЗАЗОВИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА У БИБЛИОТЕЧКОЈ ПРАКСИ – ПРИМЕРИ ДОБРЕ ПРАКСЕ ИЗ НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ ПОЖЕГА

САЖЕТАК: Рад се бави анализом постојеће мултидисциплинарне улоге библиотека и библиотечке праксе у односу на важне теме одрживог развоја и зелене агенде. У првом делу рада ближе се дефинишу појмови зелене и одрживе библиотеке, у двојакном контексту – библиотека као зграда и услуге које библиотека пружа, а у оквиру нове врсте писмености за очување животне средине. У другом делу рада фокус је усмерен на кратак приказ библиотечких иницијатива и примера добре праксе, кроз три издвојена сегмента, реализованих у Народној библиотеци Пожега, а који представљају један од начина на који једна мала јавна библиотека, без одговарајућих предуслова и стабилног финансирања, може да учини значајне кораке у промовисању зелених идеја и потврди своју улогу лидера и поузданог партнера у својој локалној заједници, али и шире.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Зелене библиотеке, одрживе библиотеке, еколошка писменост, зелена агенда, одрживи развој, библиотечка пракса.

Концепт Зелене или одрживе библиотеке

Већ дужи низ година Зелена агенда и циљеви одрживог развоја су у фокусу целокупног савременог друштва, као области у којима се мора брзо деловати, јер неделовање у скорој будућности може довести у питање сам опстанак живог света на нашој, сада већ прилично угроженој, планети. Изазови су велики, а за превазилажење тако незавидне ситуације потребни су, пре свега, знање и релевантне информације, учење и образовање, еколошко освешћивање

и критичко размишљање о многим подтемама, које су повезане са одрживим развојем и очувањем животне средине. Када се овако сажето наброје приоритети, постаје јасно да библиотеке, свих типова и величина, могу и морају да постану лидери и да предњаче у промовисању идеја у наведеним областима, које су од животног значаја за све чланове заједнице. Ако смо као библиотекари и професионалци увек проналазили начин да будемо на висини задатка, као подршка за многе друге процесе учења (медијска, финансијска, инфомациона писменост) и да олакшамо сналажење и подизање квалитета живота сваког члана заједнице, онда је сасвим логично да ефикасно и поуздано одговоримо на изазове заштите животне средине и одрживог развоја, јер су то теме, сада већ, од животне важности. За почетак је довољна лична посвећеност и ентузијазам библиотекара, као и примери добре праксе, који су већ реализовани у неколико библиотека, док се у међувремену не достигне виши степен организовања и отварања шире стручне расправе о делокругу деловања у библиотекама и то на националном нивоу, усклађивање библиотечке праксе са стратешким докуменатима и у складу са постојећом законском регулативом.

На веб-сајту Републичког секретаријата за јавне политике може се пронаћи најновији ажуриран извештај „Србија и Агенда 2030: Мапирање националног стратешког оквира у односу на циљеве одрживог развоја” за 2023. годину, који пружа свеобухватан преглед важећих националних планских докумената у односу на сваки од 17 циљева одрживог развоја Агенде 2030 (ЦОР), груписаних према кластерима и преговарачким поглављима, у оквиру процеса европских интеграција. Извештајем су обухваћени преглед и анализа више од 100 планских докумената, закључно са децембром 2023. године.¹

Добра полазна основа за сваког библиотекара може бити платформа за општедруштвени дијалог „Одрживи развој за све” и истоимена пројектна брошура,² у којој се могу наћи релевантне информације о широко успостављеној дискусији о приоритетима Србије у вези са циљевима одрживог развоја. Ове активности поверене су цивилном сектору, академској и истраживачкој заједници, професионалним удружењима и медијима.

Такође, као значајан путоказ за рад у овој области, а који је близак библиотечкој пракси и сектору културе, је пројекат „Novi

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

¹ Vlada Republike Srbije, Republički sekretarijat za javne politike, „Srbija i Agenda 2030: Mapiranje nacionalnog strateškog okvira u odnosu na ciljeve održivog razvoja” (preuzeto 24. 3. 2024).

² Održivi razvoj za sve, „Projektna brošura – Održivi razvoj za sve”, <https://sdgs4all.rs/documents/odrzivi-razvoj-za-sve-projektna-brosura/>

Sad – BiodiverCity“, одржан 2021. у Градској библиотеци у Новом Саду у оквиру ширег европског пројекта „BiodiverCities“, са циљем заштите урбаног биодиверзитета и развоја одрживих градова.³ Након пројекта, објављена је двојезична публикација која је дистрибуирана библиотекама у Србији и Европи.⁴ За стратешко планирање у оквируе „зелене“ и „одрживе“ теме, као део промишљања заједнице а које су део локалних одлука препоручује се текст колегинце Бојане Грујић из Градске библиотеке у Новом Саду, установе која је међу првима у овој области у Србији усвојила Стратегију развоја за период 2020–2024. године.⁵

Новији извор информација на ову све актуелнију тему је *Зборник радова* са конференције, одржане у Градској библиотеци „Владислав Петковић Дис“ у Чачку, 28–29. септембра 2023. године, под називом *Зелени њреокреји: циркуларна економија уметности и културе*, а који пружа приказ и могућности „сагледавања актуелних изазова и програмских активности у култури и креативним индустријама, а са циљем постизања зеленог заокрета“.⁶

Свака иницијатива у овој области је битна, јер може бити предуслов и подстрек за неке будуће пројекте и заједничку сарадњу, а то је и прилика да библиотеке докажу своју прогресивну улогу и професионалну одговорност. Један од приоритета библиотеке праксе у данашњем времену је да се озбиљно бавимо унапређењем квалитета живљења наше заједнице, као и потребама наших корисника, а за то нам повод може бити заинтересованост наших корисника за материјалима и изворма информисања о овим темама. Изазови су испред нас и неопходно је да на њих брзо и адекватно одговоримо.

Како бисмо правовремено реаговали и прецизирали каква је улога библиотеке и какве су наше реалне могућности и услови за деловање, потребно је да ближе објаснимо и дефинишемо појмове зелене и одрживе библиотеке, као и које су то функције библиотеке које можемо да ставимо у службу наших корисника и заједнице. У самом *Онлајн речнику библиотечко-информационе делатности*

³ Гаља Жилник, „Биодиверзитет – важан урбани ресурс“, приказ Нови Сад – биодиверзитетски град: нова култура за урбану природу, Бојана Грујић прир., *Библиотекар: часопис за теорију и праксу библиотекарства* 64, 1 (2022): 155–159.

⁴ Бојана Грујић, прир., Нови Сад – биодиверзитетски град (Нови Сад: Градска библиотека у Новом Саду, 2021) / Bojana Grujić, ed., *Novi Sad – BiodiverCity* (Novi Sad: Novi Sad City Library, 2021), https://api.gbns.rs/wp-content/uploads/2022/01/Novi-Sad_BiodiverCity.pdf

⁵ Бојана Грујић, „Културна политика и стратешко планирање у библиотекама“, *Ћиталиште: научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* 19, 36 (2020): 103–114, DOI: 10.19090/cit.2020.36.103-114.

⁶ Богдан Трифуновић, „Реч уредника“, у *Зелени њреокреји: циркуларна економија уметности и културе: зборник радова* (Чачак: Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, 2023), 5.

(*Online Dictionary of Library and Information Science*)⁷ описан је појам зелене библиотеке, али без јасног разграничења са термином одрживе библиотеке, чак би се могло рећи да су оне поистовећене и да се могу посматрати као синоними.

По овој одредници зелена библиотека је:

„Библиотека осмишљена тако да умањује негативан утицај на природну околину и унапређује квалитет унутрашњег простора пажљивим избором и коришћењем природних материјала за изградњу и биоразградивих производа, очувањем ресурса (вода, енергија, папир) и одговорним одлагањем отпада (рециклирање)”.

Разлику у самом дефинисању истиче Сем Макбејн (Sam McBane) када наводи да „бити зелен” подразумева да приликом доношења одлука имате на уму заштиту животне средине, а да је „бити одржив” свеукупни збир наших избора, који имају нулти утицај на цео екосистем. Он сматра да „бити зелен” означава „само један елемент у појму ’бити одржив’, јер је одрживост уствари шири и више холистички концепт од концепта „бити зелен”⁸.

У чланку под називом „A Garden on the Roof Doesn't Make a Library Green” аутор Хари Сахавирта (Harri Sahavirta), приликом покушаја да разјасни и дефинише ове појмове, такође се запитао шта је све потребно обухватити дефиницијом и да ли је то уопште могуће ако се узме у обзир да библиотеке у различитим деловима света функционишу под изузетно разноликим условима. Он закључује да „култура и друштвени фактори, чак и климатски услови и степен образовања, варирају у широком опсегу од Уганде до Украјине, као и од Бразила до Кине и Финске. Без обзира на то, библиотекама би свуда требало да буде дозвољено да себе назову „зеленим” све док предузимају успешне активности у области заштите животне средине”⁹. Он такође јасно уочава надређеност и шири концепт одрживе, над зеленом библиотеком, објашњавајући сам појам одрживости. Уобичајено је да се одрживост дефинише тако да обухвата економију, животну средину и једнакост. Одрживи развој обухвата економске услове (штедња ресурса), али такав развој мора да буде и еколошки освешћен. Сам развој укључује и друштвени аспект, тако да не може нешто бити одрживо, ако повећава степен људске неједнакости.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

⁷ Joan M. Reitz, *Online Dictionary for Library and Information Science*, <https://odlis.abc-clio.com/> (preuzeto 23. 3. 2024).

⁸ Sam McBane and Ned A. Himmel, *How Green is my Library* (Santa Barbara, California: Library Unlimited, 2010), 21.

⁹ Harri Sahavirta, „A Garden on the Roof Doesn't Make a Library Green”, u: *Going Green: Implementing Sustainable Strategies in Libraries Around the World*, IFLA Publications 177, ed. Petra Hauke, Madelenie Charney and Harri Sahavirta (Hag: IFLA, 2018), 5

бр.
1,
год.
2024.

Сагледавањем различитог опсега активности и концепта одрживе и зелене библиотеке, у даљем раду, без претходног разграничавања, појављуиваће се и описивати функције и садржаји оба концепта.

Мултидисциплинарност концепта зелене и одрживе библиотеке

Због саме чињенице да су зелене праксе заступљене у редовним програмима библиотека, треба напоменути да су библиотеке по својој основној функцији позајмљивања грађе више пута, у суштини, већ одавно одговориле на задатак одрживости. Потребно је, ипак, подсетити се неких начела савременог библиотекарства и јасније сагледати потребу да се пружи снажна подршка увођењу зелене писмености у свакодневне активности.

Промовисање знања, подизање свести и образовања о негативним утицајима на животну средину као и начинима да се они умање, заправо је део принципа општег добра. О општем добру и осам начела библиотекарства говорио је Мајкл Горман (Michael Gorman) и објаснио их следећим речима: „Осам начела библиотекарства су: управљање, услуге, интелектуалне слободе, рационализација, писменост и учење, једнакост у приступу информацијама и знању, приватност и демократија”. Неколико година касније додао је овој листи начела још један – опште добро које је дефинисао на следећи начин: „Опште добро је грађански принцип који је противтежа индивидуализму, материјалности и себичности које су доминантне у 21. веку”.¹⁰

Мултидисциплинарни концепт зелене библиотеке подразумева више истовремених процеса, а све у складу са постојећим условима и могућностима сваке библиотеке појединачно. Ти процеси могу бити, свеукупно или делимично, реализовани кроз: изградњу зелених зграда намењених искључиво за библиотеке; прилагођавање постојећих просторних могућности; кроз реконструкције и адаптације, уз поштовање принципа зелене градње и оперативних процеса у самом простору; увођење нових зелених библиотечких услуга и пружање подршке у свим активностима, које се тичу заштите животне средине и одрживости у оквирима библиотеке.

Овако флексибилно постављен концепт пружа широки опсег деловања, без обзира на тип и величину библиотеке. Јасно је да ве-

¹⁰ Malgorzata Fedorowicz-Kruszewska, „Green libraries and green librarianship – Towards conceptualization”, *Journal of Librarianship and Information Science* 53, 4 (2021), 645–654, <https://doi.org/10.1177/0961000620980830> (preuzeto 31. 3. 2024).

лики број библиотека нема могућности да испуни услов изградње нове зграде, по стандардима зелене градње, али је организовање услуга из домена зелене праксе једноставно, доступно и често није условљено финансирањем.

У складу са претходно наведеним различитим условима, Ифла додељује награду Ифла Зелена библиотека (IFLA Green Library Award)¹¹ у две категорије: „Зелена библиотека – велики библиотечки пројекат” (за оне библиотеке које су у могућности да се сместе у новоизграђене зелене зграде) и поштују савремене тенденције градње. Други критеријум важи за доделу Награде „Зелени библиотечки пројекат”, који се додељује за пројекат мањих размера и уз коришћење смањених финансијских улагања, али који ипак успева да постигне значајне резултате и допринесе да се у локалној заједници подигне еколошка свест чланова заједнице и унапреди квалитет живљења. Ове године су се на конкурс пријавиле 44 библиотеке, а у избору шире листе за награду, за библиотечки пројекат мањег опсега, нашле су се и две библиотеке из Србије – Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин” из Зрењанина са предложеним пројектом „POET’S ALLEY” PARK и Народна библиотека Пожега са пројектом под називом „Read Feed Seed @your Green Library”.

Долазимо до закључка да овако мултидисциплинарни приступ уклања евентуалне препреке у виду одговарајућег простора или буџета и омогућава да свака библиотека, без обзира на своју величину или финансијски статус, може да преузме лидерску позицију и започне са увођењем зелених пракси у своје свакодневне програме и активности.

Библиотека као зелено место – зграда и услуге

У циљу повећања професионалног искуства у овој области, потребно је пажљиво проучити националну законску регулативу везану за зелене праксе и одрживи развој и на тој основи градити сопствену стратегију и акциони план. Дефинисање мисије у овој области требало би да буде кратко, јасно и инспиративно или како је изјавио библиотекар Кевин Стар (Kevin Starr): „Довољно је осам речи, не више. Довољно је дуго да се искаже посебност, а довољно кратко да се покаже јасност циљева”.¹² Дефинисање визије може бити тек нешто дуже (11-22 речи) јер је важно да се лако запамти. Формализовање онога што желимо да радимо је само

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

¹¹ IFLA Green Library Award, IFLA ENSULIB, <https://www.ifla.org/g/environment-sustainability-and-libraries/ifla-green-library-award/> (preuzeto 24. 3. 2024).

¹² Gary L. Shaffer, *Creating the Sustainable Public Library: the triple bottom line approach* (Santa Barbara, California: Libraries Unlimited, 2018), 68.

први корак јер, као и у свим другим библиотечким пословима, мало тога се може постићи без људи, пре свега запослених библиотечких стручњака. На почетку то може да буде чак и један запослени, који је и у приватном животу ентузијаста у овој области и посвећен зеленим темама, али свакако је препорука да се у библиотеци формира тим запослених, који ће развијати идеје и програме, пратити процес спровђења и мерити утицај реализованих програма. Пожељно је да оформљени тим запослених у свој стратешки документ угради сопствена знања, али и искуства спољних стручних сарадника. У савременим библиотекама све је чешића пракса да редовни извештаји о раду садрже, као посебан одељак, извештај који се тиче интерног зеленог пословања или да се у оквиру уставне ангажује неко од запослених као особа задужена за развој и примену тих пракси у самој библиотеци. Успешна интерна пракса биће добар пример за наше кориснике, јер можемо да их уверимо и упутимо на исте стилове понашања, укажемо на њихову добробит и прикажемо као потребу целокупне заједнице. Библиотекари увек могу бити добар модел, зато је важно да знање и информације које нуде по питању одрживости и заштите животне средине спроведу у својој свакодневној пракси и чине да то буде што видљивије.

У овим процесима развоја и примене зелене агенде велики значај има сарадња и успостављање партнерских односа са другим установама, институцијама и удружењима који својим деловањем могу обогатити понуду библиотечких услуга, а они кроз добру сарадњу могу добити на сопственом значају, јер се показало да је увек пожељна сарадња са библиотеком као давно успостављеним брэндом чувара знања и информација и носиоца прогреса. Репутација стечена упорним и прогресивним радом најбоље се чува оглашавањем у јавности и транспарентношћу постигнутих резултата. Ако радимо ствари које су добре, инспиративне и које доносе позитивне промене у друштву, онда је важно да то учинимо видљивим у нашој заједници. Један од примера из светске праксе показује то на директном примеру. Наиме, јавна библиотека у граду Челмсфорт, Масачусетс (САД), 2009. године, је у своју праксу је увела библиотечки калкулатор уштеде (*LVC - Library Value Calculator*). Једноставна апликација прати све услуге библиотеке које се пружају кориснику, на годишњем нивоу, тако да сваки корисник на крају године добија финансијску процену колико је уштедео јер је користио услуге библиотеке. Иако извештавање и праћење имплементације задатих циљева и исхода захтева додатни посао и време, овај део представља изузетно значајан сегмент зелених процеса у библиотеци, као и мерење постигнућа, јер можеда укаже на то у којим

сегментима се може унапредити квалитет живота корисника, као и где је потребно да се уложе додатни напори.

У овом раду фокус није на бројним захтевима и стандардима за поштовање принципа зелене градње, јер такви стандарди постоје у свету и код нас и за друге грађевине. То не значи да ово није изузетно значајна тема, али захтева свеобухватнији одговор библиотечке струке у виду посебне документације и стандардаза-ције за установе културе, самим тим и за библиотеке.

Оно што издваја библиотеке, поред принципа зелене градње и простора у коме се налазе, свакако су услуге које библиотека пружа у оквиру своје зелене агенде. Већ поменути тим запослених може за потребе библиотеке да организује обуке за све запослене, прати и предлаже методе за смањивање потрошње (енергије, папира, управљање отпадом), извештава и подстиче све запослене и кориснике, чак и да их награђује за постигнуте резултате.

Оперативни еколошки план, како га је навео Хари Сахарави-та у закључку већ наведеног чланка „A Garden on the Roof Doesn't Make a Library Green” („За еколошки освешћене библиотеке”) по-ребно је да укључује:

- „Анализу утицаја на животну средину, како саме зграде тако и библиотечких активности, уз развијање стратегије за очување животне средине која ће дефинисати и начине мерења реализованих активности;
- Промовисање рециклирања и дељења на различите начине у оквиру једне заједнице;
- Омогућавање једноставног и отвореног приступа информацијама о заштити животне средине;
- Подизање еколошке свести у заједници унапређивањем вештина критичке писмености, тражење и презентовање информација и обезбеђивање једнакости у приступу информацијама”.¹³

Зелена библиотека Народне библиотеке Пожега – од идеје до реализације

У постојеће програме Народне библиотеке Пожега већ више од 15 година укључена је разноврсна тематика из области екологије и одрживости. Радионице које смо припремили за децу и младе у оквиру наших летњих читалачких програма обухватале су неке од

¹³ Harri Sahavirta, „A Garden on the Roof Doesn't Make a Library Green”. U: *Going Green: Implementing Sustainable Strategies in Libraries Around the World*, IFLA Publications 177, urednici Petra Hauke, Madelenie Charney and Harri Sahavirta (Hag: IFLA, 2018), 20.

актуелних проблема – прављење и постављање кућица за птице, усмеравање пажње на проблем прекомерне употребе пластичних кеса, одношењем уметнички обрађених кеса од рециклираног материјала са исписаним порукама до потрошача у супермаркетима, излазак деце и младих ван зидова библиотеке како би се упознали са биодиверзитетом нашег краја, заштитом угрожених биљних и животињских врста, лоцирање градских зона са неуклоњеним отпадом, а затим презентовање ових активности широј публици у виду изложбе, пре свега родитељима и васпитачима. Драгоцена искуства размењивали смо са Библиотеком Вестоверлединген из Немачке, у оквиру размене креативних идеја у дугогодишњем пројекту IFLA Sister Libraries, а све са циљем да животну средину учинимо чистијом и пријатнијом и да научимо децу и младе да се понашају одговорно и еколошки свесно.

Континуираним радом са свим узрасним групама, од најмлађе деце и предшколаца до средњошколаца, дефинисана су и формирана три важна поља деловања наше новоосноване „Зелене библиотеке”, која је прва на тај начин осмишљена зелена библиотека у Србији. О многобројним активностима, спроведеним у нашој библиотеци, више информација може се пронаћи у приручнику *Зелена библиотека*,¹⁴ који је припремљен као пратећи материјал за истоимени акредитовани семинар. Додатну вредност наведеном приручнику пружају QR кодови који читаоце упућују на филмове о реализованим активностима. За овај рад одабрали смо да прикажемо три најзначајнија програма:

- Библиотека семена;
- Читалачки клуб за тинејџере посвећен циљевима одрживог развоја;
- Стаза здравља и знања „Читај и шетај”.

Народна библиотека Пожега је пример који потврђује да се велики резултати могу остварити у било којој библиотеци, без обзира на тип и величину. Уз минимална финансијска средства и уз ангажовање двоје запослених библиотекара постигнути су значајни резултати, а то може бити путоказ и добар пример и за остале мале јавне библиотеке, које су становишта да немају предуслове за остваривање оваквих програма. Чињеница је да су нам при реализацији активности свесрдно помагала многа удружења, приватне компаније и појединци, као и да су у активностима учествовали волонтери свих старосних доба.

¹⁴ Даниела Скоковић и Младен Мајсторовић, *Зелена библиотека* (Пожега: Народна библиотека Пожега, 2022).

„Библиотека семена”

Покренули смо нашу „Библиотеку семена” без претходно планираних финансијских средстава. Рестаурацијом старог библиотечког каталога припремили смо простор за смештај семена, а наш зелени кутак смо, осим за издвојену колекцију књига са темом екологије и одрживог развоја, оплеменили биљкама па су посетиоци на очигледан начин могли да посматрају раст биљака, да се информишу о малој урбаној башти *УрдиГо*, дело младих информатичких стручњака, који су за праћење ове мини-баште направили и мобилну апликацију, уз помоћ које може да се контролише и прати раст засејаних биљака. Направили смо мали кутак за читање и инспирацију, у коме су сви који то желе могли да пронађу актуелне информације, сазнају нешто ново о узгајању биљака у урбаним условима или чак покрену свој предузетнички дух и започну производњу јестивог микробиља. У простору је обезбеђен и персонални компјутер са фасциклама идентичним распореду фиока у библиотечком каталогу, а у свакој фасцикли могле су да се пронађу практичне информације о сетви семена и садњи, као и текстови из литературе у којима се помиње нека од понуђених биљака (народна књижевност). Посебну пажњу посветили смо информацијама о очувању аутохтоних сорти које представљају велико благо нашег краја. Наш основни циљ је да, уз оснаживање читалачких компетенција, пре свега код деце и младих код којих се појавује криза читања, истовремено подстичемо еколошко понашање и упознајемо их са његовим принципима.

Резултати овог програма видљиви су и мерљиви кроз велики број корисника (у разним активностима је учествовало око 2000 корисника), али и кроз новопокренуте пројекте у другим образовним установама, а инспирисани су „Библиотеком семена”. У поменутом приручнику *Зелена библиотека* може се пронаћи текст о пројекту „Чаробно семе”¹⁵ у Предшколској установи „Олга Јовичић Рита”, који представља развој пројекта о семенима који је започео у нашој зеленој библиотеци, као и текст о добром примеру сарадње са средњошколцима из Гимназије „Свети Сава”, који су кроз пројектну наставу повезали новостечена знања из биологије и књижевности и обрадили тему „Флора у Вуковом Рјечнику у нашој околини”, у оквиру пројекта „Фантастично биље”.¹⁶ Реализацијом предвиђених задатака, кроз истраживачки процес и рад у групама, „уочили су важност познавања и очувања народне традиције, био-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

¹⁵ Скоковић и Мајсторовић, *Зелена библиотека*, 109.

¹⁶ Скоковић и Мајсторовић, *Зелена библиотека*, 91.

диверзитета и упознали се са богатством и значајем биљног света у средини у којој живе”.¹⁷

Неке од активности које су једноставне за реализацију и не захтевају додатно финансирање су:

- Заједничке активности са предшколцима (израда мале баште од употребљених тетрапак посуда уз посматрање целокупног процеса узгајања биљке – од семена до плода, у четворомесечном временско интервалу) ;
- Прављење и одржавање спољашњих баштенских кутија са зачинским и лековитим биљем испред зграде библиотеке;
- Прављење хотела за инсекте уз информације о угроженим животињским врстама;
- Стручна предавања за основце и средњошколце о промени навика везаних за исхрану и прекомерно конзумирање брзе хране, уз практичан пример узгајања микробиља.

Читалачки клуб за тинејџере посвећен циљевима одрживог развоја

На иницијативу Народне библиотеке Пожега и Марије Јеве-ричић, професора српског језика из Гимназије „Свети Сава” покренут је Читалачки клуб за тинејџере посвећен циљевима одрживог развоја под именом „SDG Book Club Serbia”, а у оквиру пројекта Уједињених нација „Партнерство за циљеве”.¹⁸

Циљеви нашег Читалачког клуба су да се, уз подстицање читалачких компетенција тинејџера, укључе и теме које обухватају седамнаест циљева одрживог развоја. На почетку смо заједно направили списак препоручених књижевних дела које обрађују теме глади и сиромаштва (циљеви одрживог развоја 1 и 2). Тинејџери су радили у групама од по четири – пет ученика, припремали препоруке, читали књиге и писали кратке приказе прочитаних књига, преводили их на стране језике – енглески, француски, италијански и немачки. Уз коришћење дигиталних алата све прочитане књиге представљали су вршњацима који нису директно учествовали у раду читалачког клуба како би их упознали са књижевним делима и са тематиком одрживог развоја.

Друга фаза пројекта подразумевала је интерактивнији и креативнији приступ, јер су тинејџери, сарађујући са професорима

¹⁷ Скоковић и Мајсторовић, *Зелена библиотека*, 99.

¹⁸ UN Sustainable Development Goals: Partnerships for the Goals, SDG Book Club Blog, 24. мај 2024, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sdgbookclub/blog/>

уметности и српског језика, имали прилику да се искажу кроз текст и илустрације у облику новонасталих сликовница са тематиком глади и сиромаштва. Уз коришћење дигиталних алата, они су их обликовали и припремили за штампање, а затим и јавно представили на друштвеним мрежама. Оваква врста мултидисциплинарног и креативног приступа темама, које су у директној вези са циљевима одрживог развоја, показала се као изузетно успешна и плодносна за активније учешће младих у програмима библиотеке који се тичу подстицања читања, као и за усмеравање њихове пажње на теме одрживости.

Стаза здравља и знања „Читај и шетај”

Ова необична „библиотека на отвореном” у облику изложених сталака (18 комада), који су постављени тако да прате стазу за шетање, има за циљ да деци и младима приближи књиге, али пре свега да их подстакне да размишљају о здравим стиливима живота. Пошто су многе библиотеке затворене током пандемије, библиотекари су покушали да пронађу нове начине за читање и приповедање путем онлајн активности и програма у отвореном простору. Један од наших приоритетних циљева био је подстицање породичне писмености и заједничког читања и унапређење комуникације. Ова иновативна услуга препозната је не само у нашој локалној заједници већ и шире, а ауторка овог текста представила је као пример добре праксе у облику предлога за наставну јединицу на платформи „Teaching with Europeana” под насловом „Stories on the move – mobile and outdoor storytelling” („Приче у покрету – приповедање у покрету и на отвореном”).¹⁹

Наша стаза „Читај и шетај” постала је место сусрета у нашем граду. Читаоци имају могућност читања оригиналних сликовница, могућног учешћа у интерактивним изложбама, где могу да уживају у читању на свежем ваздуху. Своја искуства смо несебично делили са библиотекарима који су од нас тражили додатне информације, па је тако до нас недавно стигла лепа вест из Народне библиотеке Будве да су користећи наша искуства и техничке цртеже оформили своју стазу у Будви.²⁰

Укратко су описана три сегмента наше „Зелене библиотеке”, али концепт је много шири и обухвата локално и регионално заго-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

¹⁹ Daniela Skokovic, „Stories on the move – mobile and outdoor storytelling”, Teaching with Europeana blog <https://teachwitheuropeana.eun.org/learning-scenarios/stories-on-the-move-mobile-and-outdoor-storytelling-ls-me-735/> (preuzeto 24. 3. 2024).

²⁰ Народна библиотека Будве, „Стаза знања – Авантура читања”, Народна библиотека Будве, <https://www.nbbd.me/kulturni-programi/dogadjanje/4752> (preuzeto 24. 3. 2024).

варање и видљивост, интеракцију са корисницима и нова партнерства, а значајна чињеница је да су библиотекари поделили идеје и сопствена искуства са колегама у Србији, Црној Гори, Босни и Хрватској. У акредитованим програму за стално стручно усавршавање „Зелене библиотеке” учествовало је преко 400 библиотекара и сви су били у прилици да добију штампани приручник *Зелена библиотека*, са обиљем примера из наше и светске библиотечке праксе. Велико је задовољство за сваког стручњака када има прилику да новостечено искуство подели са својим колегама, мотивише их и инспирише да сличне активности реализују у својим библиотекама, а затим и размене искуства.

Закључак

Ако желимо да као библиотечки стручњаци помогнемо у успостављању равнотеже у природи, развијајући и подижући еколошку свест наших корисника, неопходно је да преуземо активну и лидерску улогу у том процесу. Библиотека, као место неформалног образовања, идеална је за једнак приступ информацијама, макар и у оквиру „зеленог кутка”, са издвојеним публикацијама на једној полици, али и кроз организовање трибина, округлих столова, пројекције филмова и других пригодних активности. Када смо у Народној библиотеци Пожега покренули оснивање „Зелене библиотеке” схватили смо колико су наше новопокренуте идеје и активности наишле на одобравање корисника, али и помоћ читаве локалне заједнице и још једном се уверили да је заједништво предуслов за све велике и добре промене у животу људи. Када стечена знања и искуства поделите са колегама и колегиницама у струци, мотивишете их и инспиришете, онда можете да будете сигурни да сте посао библиотекара подигли на виши ниво и да сте допринели добробити за целокупну професионалну и ширу заједницу.

Literatura:

1. Fedorowicz-Kruszewska, Malgorzata. „Green libraries and green librarianship – Towards conceptualization”. *Journal of Librarianship and Information Science* 53, 4 (2020): 645–654. <https://doi.org/10.1177/0961000620980830> (preuzeto 31. 3. 2024).
2. Grujić, Bojana. „Kulturna politika i strateško planiranje u biblioteka-ma”. *Čitalište: naučni časopis za teoriju i praksu bibliotekarstva* 19, 36 (2020): 103–114. DOI: 10.19090/cit.2020.36.103-114.
3. Grujić, Bojana, prir. *Novi Sad – biodiverziteti grad*. Novi Sad: Gradska biblioteka u Novom Sadu, 2021. / Bojana Grujić, ed. *Novi Sad – BiodiverCity*. Novi Sad: Novi Sad City Library, 2021. https://api.gbns.rs/wp-content/uploads/2022/01/Novi-Sad_BiodiverCity.pdf.
4. IFLA. „IFLA Green Library Award”. IFLA ENSULIB. <https://www.ifla.org/g/environment-sustainability-and-libraries/ifla-green-library-award/> (preuzeto 24. 3. 2024).
5. McBane, Sam and Himmel A. Ned. *How Green is my Library*. Santa Barbara, California: Library Unlimited, 2010.
6. Narodna biblioteka Budve. „Staza znanja – avantura čitanja”. Narodna biblioteka Budve. <https://www.nbbd.me/kulturni-programi/dogadjanje/4752> (preuzeto 24. 3. 2024). (na ćirilici)
7. Reitz, Joan M. *Online Dictionary for Library and Information Science*. <https://odlis.abc-clio.com/> (preuzeto 23. 3. 2024).
8. Sahavirta, Harri. „A Garden on the Roof Doesn't Make a Library Green”. U *Going Green: Implementing Sustainable Strategies in Libraries Around the World*, editor Harri Sahavirta, 5–21. Berlin, Boston: IFLA Publications, 2018. <https://doi.org/10.1515/9783110608878-003> (preuzeto 23. 3. 2024).
9. Shaffer, Gary L. *Creating the Sustainable Public Library: the triple bottom line approach*. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited, 2018.
10. Skoković, Daniela i Mladen Majstorović. *Zelena biblioteka*. Požega: Narodna biblioteka Požega, 2022. (na ćirilici)
11. Trifunović, Bogdan, ur. *Zeleni preokret: cirkularna ekonomija umetnosti i kulture: zbornik radova sa konferencije održane u Gradskoj biblioteci Čačak 28-29. septembra 2023. godine*. Čačak: Gradska biblioteka „Vladislav Petković Dis”, 2023. (na ćirilici)
12. Žilnik, Galja. „Biodiverzitet – važan urbani resurs”. *Prikaz Novi Sad – biodiverziteti grad: nova kultura za urbanu prirodu*, Bojana Grujić, prir. *Bibliotekar: časopis za teoriju i praksu bibliotekarstva* 64, 1 (2022): 155–159. (na ćirilici)

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

GREEN LIBRARIES AND CHALLENGES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN LIBRARY'S PRAXIS – EXAMPLES OF GOOD PRACTICES IN POZEGA PUBLIC LIBRARY

SUMMARY: The paper deals with the analysis of the existing multidisciplinary role of libraries and library practice related to the important topics of sustainable development and the green agenda. In the first part of the paper, the terms green library and sustainable library are more closely defined in their dual context of libraries as buildings and services within the new framework of environmental literacy. In the second part of the paper, the focus is on a brief presentation of library initiatives and examples of good practice. Three separate programmes of the praxis in Požega Public Library present how a small public library, without adequate prerequisites and stable funding, can take significant steps in promoting green ideas and confirm its role as a leader and reliable partner in its local community and beyond.

KEYWORDS: green libraries, sustainable libraries, environmental literacy, green agenda, sustainability, green practices in libraries.

Примљено: 20. априла 2024.

Прихваћено: 31. маја 2024.

Anita Malkoč Bišćan
anita@gkka.hr

Jasmina Milovčić
jasmina@gkka.hr

Kristina Čunović
kristina@gkka.hr

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“
Karlovac, Hrvatska

СТРУЧНИ РАД

УДК 027(597.5):502/504"2020/2023"

026/027:502.131.1

<https://doi.org/10.18485/bibliotekar.2024.66.1.2>

KARLOVAČKA ZELENA PRIČA

SAŽETAK: Narodna knjižnica „Ivan Goran Kovačić“ u Karlovcu središnja je knjižnica Karlovačke županije. Izgrađena je 1976. godine kao prva izvorno projektirana knjižnična zgrada u Hrvatskoj, ali i široj regiji. Knjižnica sa svojih šest i dva izdvojena odjela te sedam službi, koje uključuju i bibliobusnu s dva vozila, uspijeva zadovoljiti potrebe brojnih članova i preko 150 000 posjetitelja godišnje na više od 800 događanja. Energetski učinkovita zgrada knjižnice, zelene oaze u njezinu prostoru, kvalitetna zelena literatura i brojna ekološka događanja pridonijeli su boljitku u lokalnoj zajednici, a posebno poboljšali kvalitetu boravka u Knjižnici, kako posjetitelja, tako i zaposlenika. *Zelenu* priču zaokružili smo i približili široj stručnoj javnosti *Zelenim festivalom – Karlovačkom zelenom pričom*. Festival je realiziran jačanjem postojeće suradnje knjižnice, udruga i ustanova na nacionalnoj i međunarodnoj razini. U članku se kroz studiju slučaja sagledavaju svi važniji aspekti zelene knjižnice, uzimajući kao jedinicu analize *Zeleni festival* Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“. Velik interes i entuzijizam dodatni su motiv da se *Zeleni festival* upiše na kartu nacionalnih događanja i postane tradicionalno okupljanje knjižničara i svih ostalih stručnjaka koji se bave zelenim temama.

KLJUČNE RIJEČI: *zeleni festival, zelena knjižnica, studija slučaja, karlovačka zelena priča, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“, održiva knjižnica.*

Uvod

Izraz *zelena knjižnica* pojednostavnjeno se odnosi na ekološki prihvatljivu zgradu knjižnice. Ovaj trend implicira da je *zelena* zgrada neophodna kvalifikacija da bi se knjižnica smatrala zelenom, što nije dobro za one knjižnice koje su ozbiljne po pitanju održivosti. Knjižnična i infor-

macijska literatura pokazuje da je pojam „zelena knjižnica” zaštitni znak zgrade knjižnice s ekološki prihvatljivim dizajnom. No, zelena knjižnica je više od onoga što arhitektura podrazumijeva. Praksa utvrđuje da zelena knjižnica ne podrazumijeva nužno zelenu zgradu, ali uključuje zelenu misiju.¹ Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić” ima sreću da svoje usluge pruža u energetski učinkovitoj zgradi, usred koje se nalaze zelene oaze u prostoru. Organizirajući brojna eko-događanja knjižnica unapređuje stanje u lokalnoj zajednici, a uvođenjem *zelenog* poslovanja popravlja se kvaliteta boravka u knjižnici za korisnike i djelatnike.

Izraz *zelena knjižnica* višeznačan je te uključuje različite komponente djelovanja knjižnica u smjeru održivog razvoja, poput izgradnje *zelenih* knjižničnih zgrada ili adaptacija postojećih, poticanja svakodnevnog *zelenog* djelovanja i prakse, razvoja *zelenih* programa i službi, primjene *zelenih* informacijskih sustava i stvaranja *zelenih* zbirki.²

Održivi je razvoj onaj koji zadovoljava potrebe sadašnjosti bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje vlastite potrebe (UN). Održivost je širi pojam, a biti *zelen* element je održivosti. Slijediti *zeleno* znači slijediti znanja i prakse koji mogu dovesti do ekološki prihvatljivijih i odgovornijih odluka i životnih stilova, a koje pomažu u zaštiti okoliša. Rješenja se kreću od velikih (izgraditi novu ekološki održivu knjižnicu) do malenih (hodati ili voziti bicikl na posao). *Zelene* prakse kao što su smanjenje potrošnje energije, recikliranje, ponovna uporaba, minimiziranje onečišćenja i otpada, mogu doprinijeti održivosti.

Autorice će se u radu fokusirati na ekološku dimenziju održivosti i edukaciju korisnika u tom smjeru predstaviti studiju slučaja Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić” i njene zelene priče koja uključuje analizu sadržaja održanih *zelenih festivala* u kontekstu održivog razvoja kao strateškog cilja Knjižnice, Grada Karlovca i šire zajednice. Jedinstven karakter programa *Zelene knjižnice* prikazujemo i analiziramo kronološkim slijedom sa željom razumijevanja i razvoja ideje, ali i kao alat podučavanja kroz iskustvenu stvarnost.

Strateško usmjerenje Knjižnice prema ekološkoj održivosti

Karlovačka knjižnica nastoji biti *zeleni* lider i čuvar okoliša u lokalnoj zajednici, imati proaktivnu ulogu u *zelenim* praksama, a da bi to

¹ George J. Aulisio, „Green libraries are more than just buildings”, *Electronic Green Journal* 35 (2013), <https://escholarship.org/uc/item/3x11862z> (preuzeto 15. 4. 2023).

² Boustany Kurbanoglu, „From green libraries to green information literacy, Information Literacy”. *Lifelong Learning and Digital Citizenship in the 21st Century*, 2014. Conference paper https://www.researchgate.net/publication/284731109_From_Green_Libraries_to_Green_Information_Literacy (preuzeto 10. 4. 2023).

uspjela, potrebno je imati strateški plan ustanove. Bez sveobuhvatnog, strateškog okvira za *ozelenjavanje* knjižnice, aktivnosti lako mogu postati nasumične i neusklađene s općim ciljevima i resursima organizacije.³

Vođeni vizijom percepcije knjižnice kao opće prepoznatog kulturnog, obrazovnog i informacijskog središta zajednice, te mjesta promicanja tolerancije i multikulturalnosti, u karlovačkoj knjižnici nastoji se osigurati visoka razina stručnosti, kvalitete i inovativnosti usluga, dostupnosti i otvorenosti za sve članove zajednice. Cilj je omogućiti pristup znanju i informacijama putem visokokvalitetnih i relevantnih zbirki u svim formatima te kvalitetnih i funkcionalnih knjižničnih prostora. U rujnu 2015. Ujedinjeni narodi (UN) odobrili su Agendu održivog razvoja do 2030. IFLA je bila aktivno uključena u proces stvaranja ciljeva održivog razvoja (SDG) tijekom posljednjih godina i zagovarala je pristup informacijama, kulturi, pristupu informacijskim i komunikacijskim tehnologijama (ICT), kulturi i univerzalnoj pismenosti, što sve može pronaći u Agendi 2030. tijekom cijelog ovog vremena.⁴

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić” strateškim planom podupire globalne ciljeve Agende održivog razvoja 2030. Ujedinjenih naroda.

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić” najstarija je ustanova u kulturi grada Karlovca, sljednica Ilirskoga čitanja, društva osnovanog 1838. godine. Prema namjeni i sadržaju knjižničnog fonda narodna je knjižnica, čije su zbirke i usluge namijenjene svim kategorijama stanovništva. Službe se zasnivaju na jednakosti pristupa svima, bez obzira na rasu, spol, vjeru, nacionalnost, jezik, društveni položaj te dobnu skupinu. Za korisnike koji se ne mogu služiti redovnim uslugama (bolesnike, zatvorenike, osobe s poteškoćama) organiziraju se posebne službe i građa. Knjižnica predstavlja zajednički interes u različitosti zajednice.

Kao *zelena knjižnica* u razdoblju Strateškog plana od 2016. do 2020, knjižnica je kao opći cilj definirala da će biti pokretač promjena i inovacija, a kao posebni cilj istaknuto je *ekološki utjecati na zajednicu u kojoj knjižnica radi*.⁵ Utjecaj knjižnice na zajednicu ogleda se kroz postignuća knjižnice kao kulturne ustanove te kao ustanove koja je duboko osviještena o potrebama osoba koje su zbog bilo kojeg razloga isključene iz jednog dijela života zajednice. Analiza spomenutog *Strateškog plana* ukazuje na to da je Knjižnica postala prepoznata ustanova

³ Rosemary Griebel, „Greening a Library, Greening a Community: The Calgary Public Library’s Eco-Action Plan”. *Greening Libraries*, edited by Monika Antonelli and Mark McCullough (Los Angeles (CA): Library Juice Press, 2012), str. 113–117.

⁴ IFLA Toolkit: Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda (Revised version – August 2017), <https://www.ifla.org/publications/ifla-toolkit-libraries-development-and-the-united-nations-2030-agenda-revised-version-august-2017/> (preuzeto 22. 4. 2024).

⁵ *Strateški plan Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić” za razdoblje 2016.–2020.*, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić”, http://www.gkka.hr/wp-content/uploads/2021/09/STRATEGIJA-GKKA-2016_2020.pdf (preuzeto 10. 4. 2023).

koja razvija *zelene* programe za sve dobne korisničke skupine i razvija partnersku projektну suradnju. U Strateškom planu od 2021. do 2025. Knjižnica će se razvijati u smjeru poticanja svih vrsta pismenosti, a nastojat će postati organizacija koja uči, ostaje fleksibilna, prilagođava se i uvodi inovacije.⁶ Misija je osigurati građanima jednaku dostupnost svim vrstama informacija, širokom spektru znanja, svjetskoj i nacionalnoj kulturnoj baštini, kao osnovama za cjeloživotno učenje, neovisno o mediju i raznovrsnim oblicima kulturne razonode. Vrijednosti koje će se njegovati u narednom razdoblju: održivost, dostupnost, slobodan pristup informacijama, spremnost na promjene, odgovornost, suradnja, transparentnost, kreativnost, inovativnost i inkluzivnost. Jedan od općih ciljeva plana je „razvoj inovativnih ideja”, a kao posebni cilj istaknut je „razvoj *zelenog* poslovanja i *zelenih* knjižničnih usluga za korisnike”. Uspješnost će se mjeriti kroz implementirane mjere energetske učinkovitosti, društveno odgovorno i ekološko poslovanje Knjižnice te kroz brigu o održivom i djelotvornom korištenju resursa i postavljanju alternativnih izvora energije u obliku solarnih panela na knjižnici ili u njenom okruženju. U skladu s tehnološkim napretkom i modernizacijom opreme za knjižnice, nastojat će se ulagati u nabavu nove, suvremenije opreme. Evaluacija ostvarenih ciljeva Strateškog plana provodit će se usporedbom navedenih pokazatelja rezultata po isteku planom predviđenog razdoblja.

Ekološki održiva zgrada Knjižnice

Suvremeni dizajn hrvatskih knjižnica temelji se na kombinaciji stare, energetske obnovljene zgrade ili novoizgrađene energetske održive zgrade, stvarajući mjesto koje privlači korisnike i inspirira ih na učenje, istraživanje i interakciju u knjižnici kao trećem prostoru. Knjižnice prolaze kroz dinamičan proces promjene od staromodnih, energetske neodrživih prema suvremenim zgradama koje uključuju standarde *zelene* gradnje i upotrebe obnovljivih izvora energije. Karlovačku *zelenu* priču nadopunjuje arhitektura knjižnične zgrade. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić” prva je namjenski projektirana zgrada knjižnice u RH, otvorena 1976. godine.⁷ Sastoji se od dva dijela: starog dijela zgrade knjižnice, izgrađenog 1976. i novog dijela, izgrađenog 2007. godine. Prvotna zgrada knjižnice, izgrađena 1976. godine, projektirana je kao samostojeći

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

⁶ *Strateški plan Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić” 2021.–2025.*, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić”, <https://gkka.hr/wp-content/uploads/2021/09/Strateski-plan-2021.-2025.-lektoriran-s-potpisom.pdf>. (preuzeto 10. 4. 2023).

⁷ Kristina Čunović, „Razvoj Gradske knjižnice ‘Ivan Goran Kovačić’ na načelima ekološke održivosti”, *Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema* vol. 24, no. 1–2, 2020. <https://hrcak.srce.hr/clanak/366756> (preuzeto 10. 4. 2023).

бр.
1,
год.
2024.

objekt s ravnim krovom na gotovo ravnom terenu na decentraliziranoj parceli. Događeni dio moderne je arhitektonske forme jarkih boja. Bruto građevinska površina ustanove iznosi 3720,98 m². Glavni ulaz Knjižnice nalazi se na južnoj strani i gleda na travnatu površinu koja vizualno „ulazi” u knjižnicu zelenim podom koji teče kroz prostor prizemlja. Suvremeno dizajniran namještaj (police i stolovi) izrađen je u drvetu (svijetla bukovina) čija toplina dodatno oplemenjuje prostor.⁸ Tako je prva namjenski građena narodna knjižnica u Republici Hrvatskoj zaživjela u punom sjaju završenog projekta, nakon više od trideset godina.

Zelenu priču Knjižnica zaokružuje 2019. godine energetsom obnovom „stare” zgrade izgrađene 1976. godine. Projekt obnove sufinancirala je Europska unija iz Europskog fonda za regionalni razvoj (Operativni program „Konkurentnost i kohezija 2014–2020.”), Ministarstvo graditeljstva Republike Hrvatske i Fond za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost, Ministarstvo regionalnog razvoja i Grad Karlovac. Cilj je projekta smanjenje potrošnje energije u starom dijelu knjižnice, korištenjem mjera energetske učinkovitosti. Ovim projektom karlovačka knjižnica, kao prva namjenski građena knjižnica u RH, postala je energetske održiva zgrada.

Ekološki održivi knjižnični programi

Jedno od značenja izraza *zelena knjižnica* odnosi se na knjižnične programe i usluge usmjerene na razvoj *zelene* pismenosti, odnosno jačanje svijesti i informiranosti o održivom društvu i zaštiti okoliša, razvoj sposobnosti kritičkoga mišljenja o ekološkim temama, kao i na stjecanje znanja i vještina potrebnih za poboljšanje kvalitete vlastitoga života, a time i života čitave zajednice.⁹ Knjižnice mogu postati predvodnici održivosti u svojim zajednicama organizacijom visokokvalitetnih programa zaštite okoliša, samostalno ili u suradnji.

Karlovačka *zelena* priča traje 8 godina i namijenjena je svim dobnim skupinama korisnika, a ostvaruje se kroz sljedeće programe: ciklus predavanja „Pričamo zeleno” na „zelenom krovu” knjižnice, projekcije dokumentarnih filmova, događanja na javnim površinama, uređenje knjižničnoga prostora i knjižničnoga okoliša, ekološku edukaciju djece, posudbu građe u Knjižnici na plaži na karlovačkom Foginovom kupalištu i izložbe. Od 2020. Knjižnica organizira *Zeleni festival – Karlovačka zelena priča*.

⁸ Frida Biščan, „Suvremeni knjižnični prostori – od ideje do realizacije zgrade Gradske knjižnice u Karlovcu”, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* br. 60, 2–3(2017), https://www.hkdrustvo.hr/vbh_arhiva/vbh_2017_2-3/VBH_2017-2-3_175-191.pdf. (preuzeto 11. 4. 2023).

⁹ Božica Dragaš, „Zelene knjižnice za zelenu pismenost”, *Svezak* 60 br. 4 (2017), <https://doi.org/10.30754/vbh.60.4.530> (preuzeto 10. 4. 2023).

Zeleni festival – Karlovačka zelena priča

Ideja nastala tijekom 2019. godine potaknula je knjižničare da uz dosadašnje programe osmisle i cjelodnevni program *Zelenog festivala – Karlovačka zelena priča*, što se u 2020. godini i realiziralo kroz jačanje postojeće suradnje između knjižnica, udruga i ustanova na razini Republike Hrvatske. Održavanje ove manifestacije dio je projekta *Zelenih knjižnica*, koji je započeo 2015. godine, kada se Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić” Karlovac pridružila projektu Zeek.¹⁰ Tim se nazivom označava zbirka građe koja okuplja sve stručne publikacije i brošure, objavljene u sklopu provedbe projekta Poticanje energetske efikasnosti u Hrvatskoj.

Skup je potaknuo multidisciplinarnu suradnju u provedbi programa koji motiviraju i potiču razvoj programa u *zelenim* knjižnicama te svijest o ekologiji.

Rad programskog i organizacijskog odbora *Zelenog festivala* rezultirao je:

- sudjelovanjem u održivom ponašanju na konferenciji (veći dio festivala održavao se na otvorenom smanjujući potrošnju električne energije za rasvjetu);
- smanjenim otpadom papira i materijala;
- povećanim recikliranjem i odvajanjem otpada;
- razvojem najboljih praksi za informiranje o programu (korištenje elektroničke pošte u komunikaciji i dr).

Ekološki izazovi poput iscrpljivanja energije i klimatskih promjena utjecat će na vrstu informacijskih resursa i programa koje će knjižnice pružiti svojim zajednicama. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić” ima mogućnost održavanja programa na otvorenom prostoru ispred knjižnice, zelenoj oazi bez prometa, sigurnoj i očuvanoj za sve korisnike i djelatnike. Veći dio *Zelenog festivala* održavao se upravo na otvorenom prostoru. Koncept festivala sastoji se od predavanja, izložbe fotografija, predstavljanja knjiga, radionica za najmlađe, predstavljanja postera knjižničara i sajma poljoprivrednih proizvoda ispred knjižnice.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

¹⁰ Zeek-Projekt zelene knjižnice nastavak je Programa Ujedinjenih naroda za razvoj UNDP-a koji provodi Zeleni ured Fonda za zaštitu okoliša i energetske učinkovitost u RH.

Tablica 1. Zeleni festival u brojkama

Zeleni festival u brojkama	Broj predavača	Broj postera	Broj OPG-ova	Broj izložbi	Broj predstavljenih knjiga	Broj sudionika
2020.	4	10	7	2	1	1565
2021.	4	12	6	2	1	1778
2022.	4	10	8	2	1	1832
2023.	6	12	9	2	1	1858
Ukupno	18	44	30	8	4	7033

Zeleni festival 2020.

Zeleni festival – Karlovačka zelena priča po prvi puta održan je 18. rujna 2020. U sklopu festivala sudionici su imali priliku upoznati ekološko stanje tekućica u Karlovačkoj županiji uz istoimeno predavanje prof. dr. sc. Antuna Alegra (Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb) te izložbu Rijeke Hrvatske. Nastojeći temu dograditi našim temeljnim poslanjem – knjigom – na Festivalu je predstavljena knjiga *Speleologija*, izašla u dva izdanja, a rezultat suradnje 40-ak autora speleologa i znanstvenika. Pozvano predavanje arheologa i lingvиста, te dugogodišnjeg konzervatora u Konzervatorskom odjelu u Karlovcu i člana Speleološkog kluba Ursus spelaeus iz Karlovca, arheolog Krešimira Raguža, sudionici su imali priliku poslušati putem YouTube kanala Gradske knjižnice pod nazivom Namjena špilja u ljudskoj povijesti. Bio je to primjer primjene ekološki prihvatljive prakse – rad u oblaku ili virtualnom okruženju bez trošenja energenata za putovanja ili papira kao potrošnog materijala.

Nadalje, pozvani izlagači predstavili su dio ekološkog stanja rijeke i špiljskog povijesti karlovačkog kraja. Izlaganje voditeljice *Zelenih knjižnica* Božice Dragaš iz Knjižnice grada Zagreba predstavilo je povijest i tijek razvoja ideje zelenih knjižnica u RH. Izlagačica je naglasila da je za uspješnu provedbu programa nužna suradnja ustanova, udruga i pojedinaca koji se profesionalno bave područjem ekologije ili svojim aktivizmom u zajednici pridonose zaštiti okoliša i jačanju svijesti o održivom društvu.¹¹

¹¹ *Programska knjižica Zeleni festival 2020*, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“, <https://gkka.hr/wp-content/uploads/2023/03/1.-Zeleni-festival-programska-knjizica-2020.pdf> (preuzeto 15. 4. 2024).

Nastojeći temu dograditi našim temeljnim poslanjem – knjigom – na Festivalu je predstavljena knjiga *Speleologija*, a rezultat je suradnje 40-ak autora speleologa i znanstvenika, te dosad najveća speleološka knjiga na ovim prostorima.¹²

U drugom dijelu festivala uvijek se organizira predstavljanje knjižničnih postera koje je 2020. organizirano na terasi Knjižnice. Svake godine na Zelenom festivalu predstavljaju se karlovačka obiteljska poljoprivredna gospodarstva (obiteljska poljoprivredna gospodarstva, tzv. OPG-ovi), na kojima se mogu razgledati i kupiti domaći ekološki proizvodi.

Festival je zbog epidemioloških mjera i uputa Stožera civilne zaštite Republike Hrvatske u unutarnjem prostoru dobio dozvolu za sudjelovanje 25 sudionika, dok je ispred knjižnice predavanje slušalo preko 40 sudionika. Tijekom dana sajam ekoloških proizvoda posjetilo je više od 500 sudionika, koji su tom prilikom posjetili i izložbu posterskih izlaganja. Izložbu *Rijeke Hrvatske* autora Antuna Alegra, u razdoblju od 18. 9. do 30. 9. 2020, posjetilo je preko 1000 osoba (vidi Tablicu 1).

Zeleni festival 2021.

Zeleni festival 2021. tradicionalno je organiziran u sklopu karlovačke manifestacije *Zvezdano ljeto 2021.* Zvezdano ljeto, pored Dana piva, najveća je karlovačka manifestacija, kojom svake godine brojnim događanjima slavimo rođendan grada Karlovca. Od 23. lipnja do 13. srpnja, na različitim gradskim lokacijama, održavaju se koncerti, predstave, sportski, kulturni i edukativni programi zanimljivi različitim skupinama posjetitelja.

Festival 2021. godine odvijao se u tri programska dijela u vrlo izazovnim pandemijskim uvjetima. U prvom dijelu održan je stručni skup s međunarodnim sudjelovanjem na temu *Promjena u prirodi uzrokovanih elementarnim nepogodama i čovjekom*. Tema se pojavila nakon razornih potresa u okolici glavnog grada Zagreba, kao i u okolici Karlovca. Predavači skupa bili su stručnjaci iz područja geologije, speleologije, biologije, knjižničarstva.¹³

Nakon uvodne konferencije uslijedilo je otvorenje izložbe speleoloških fotografija *Svemir pod nogama*, autora Dinka Stopića (pod pokroviteljstvom National Geographic Hrvatska). Cilj ove izložbe nije bio samo dokumentirati ljepote hrvatskog podzemlja, već pokušati pred-

¹² *Katalog Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić”, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić”, <https://katalog.gkka.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=20&sort=0&age=0&spid0=20&spv0=speleologija&mdid0=0&vzido=0&selecte-dId=1197002262> (preuzeto 15. 4. 2024).*

¹³ *Programska knjižica Zeleni festival 2021., Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić”, <https://gkka.hr/wp-content/uploads/2023/03/2.-Zeleni-festival-programska-knjizica-2021.pdf> (preuzeto 15. 4. 2024).*

staviti špilje kao umjetnička djela. Nakon otvorenja izložbe, uslijedilo je predstavljanje knjige *Divlja priroda Hrvatske Gorana Šafareka*, biologa, publicista, istraživača, fotografa i snimatelja.¹⁴

Program već tradicionalno prati predstavljanje postera te izbor najboljeg plakata. Tema 2021. bila je „Knjižnice i zaštita okoliša”, a svojim posterima sudjelovali su knjižničari iz Hrvatske, Slovenije i Srbije. U drugom dijelu festivala održan je Sajam poljoprivrednih proizvoda OPG-ova Karlovačke županije te predstavljanje institucija i udruga koje se bave ekologijom i promiču zaštitu i očuvanje okoliša. Treći dio bio je namijenjen djeci, a organizirano je pripovijedanje karlovačke književnice za djecu i radionica sadnje biljaka. Na skupu je, zbog epidemioloških mjera, u unutarnjem prostoru bilo samo 25 sudionika, dok je ispred knjižnice predavanje slušalo 53 prijavljenih sudionika, a na radionici sudjelovalo petnaestoro djece. Tijekom dana sajam ekoloških proizvoda posjetilo je više od 500 sudionika, koji su tom prilikom posjetili i izložbu posterskih izlaganja ispred knjižnice. Multidisciplinarnost i umrežavanje dionika iz područja zaštite prirode i *zelenih priča* ovaj je festival potvrdio kroz partnerstvo i suorganizaciju. Partneri su nam bili Turistička zajednica grada Karlovca i Javna ustanova „Aquatika – Slatkovodni akvarij Karlovac”.¹⁵

Zeleni festival 2022.

Zeleni festival 2022, treći po redu, organiziran je u vrijeme Karlovačke manifestacije *Zvezdano ljeto 2022.* i rođendana grada Karlovca. Festival se već tradicionalno odvijao u tri programska dijela. Te je godine centralna tema bila *Živimo zeleno – hranimo se zeleno*. Stručni skup s međunarodnim sudjelovanjem na temu promjena u prirodi uzrokovanih elementarnim nepogodama i čovjekom, kao i tema o fermentiranoj hrani i upravljanje zaštićenim dijelovima prirode, obuhvatio je stručnjake područja geologije, speleologije, biologije, knjižničarstva i drugih znanstvenih disciplina.¹⁶

Dodana je vrijednost ovog skupa prvi *Izbor za najljepši urbani vrt grada Karlovca* koji je započeo objavom Javnog poziva tri mjeseca prije samog termina festivala. Cilj je bio poticaj uređenja okućnica, balkona i gradskih površina grada Karlovca. Svi prijavljeni sudjelovali su na virtu-

¹⁴ *Katalog Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić”*, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić” <https://katalog.gkka.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=20&sort=0&age=0&spid=20&spv=0&divlja+priroda&mid=0&vzid=0&selectedId=91002091> (preuzeto 15. 4. 2024).

¹⁵ Aquatika je prvi slatkovodni akvarij u RH. Suvremene arhitekture s minimalnim zahvatom i utjecajem na okolinu, te endemske vrste još je jedna komponenta održivog razvoja našeg grada. Više na: <https://www.aquariumkarlovac.com/>

¹⁶ *Programska knjižica Zeleni festival 2022*, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić”, <https://gkka.hr/wp-content/uploads/2023/03/3.-Zeleni-festival-programska-knjizica-2022.pdf> (preuzeto 15. 4. 2024).

alnoj izložbi u okviru 3. *Zelenog festivala – Karlovačke zelene priče*. Građani su glasali putem Facebook stranice Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić” Karlovac (<https://www.facebook.com/KnjiznicaKarlovac>) u galeriji fotografija i u kutiji postavljenoj u predvorju Knjižnice.

Na sam dan održavanja *Zelenog festivala*, na video zidu ispred knjižnice i na LCD monitoru u predvorju omogućeno je praćenje izbora najljepšeg urbanog vrta Karlovca. Od 17 prijavljenih urbanih vrtova, najljepšim je proglašen klaustar i povrtnjak Franjevačkog samostana Karlovac.

U drugom dijelu stručnog skupa predstavljani su primjeri dobre prakse kroz posterska izlaganja na temu *Knjižnica i zaštita okoliša*, a svi posteri bili su izloženi ispred knjižnice za vrijeme trajanja cjelodnevnog događanja. Održana je pričaonica za djecu koju je vodila književnica Ivana Francišković Olrom. Tradicionalno je sastavnica festivala bio Sajam poljoprivrednih proizvoda OPG-ova Karlovačke županije. Svoj rad predstavile su institucije i udruge koje se bave ekologijom te promiču zaštitu i očuvanje okoliša.

U trećem dijelu predstavljena je i knjiga „Frangere pane: priče o Frankopanima”, autora Tomislava Beronića.¹⁷

Zeleni festival 2023.

Tradicionalno, po četvrti put, *Zeleni festival – Karlovačka zelena priča*, održan je 26. lipnja 2023, ovog puta s centralnom temom *Knjižnice i održivi turizam*.¹⁸ U sklopu Festivala sudionici su imali priliku slušati o ulozi turizma u očuvanju kulturne baštine od izv. prof. dr. sc. Kristine Bučar, s Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. Primjer dobre prakse prikazala je Carol Levers, ravnateljice Public library Kansas City Kansas, SAD, na primjeru ogranka *Mr. & Mrs. F. L. Schlagle*.¹⁹ Ova je interaktivna knjižnica ujedno i centar za okoliš Kansas Cityja, prirodoslovnog centra koji nudi obrazovne, kulturne i rekreacijske mogućnosti. Prikazan je također i rad ormoške održive knjižnice u Sloveniji, koja je 2021. godine na IFLA-inom natjecanju *Green Library Award*, svrstana među četiri najbolje zelene knjižnice u svijetu.

Izlaganje stručnjakinje iz tvrtke *Greenika*, Snježane Turalije, pomoglo je u odgovorima na pitanja *Održivi razvoj – što znači globalno? Što znači lokalno?* Predavanje turističke vodičice Ivančice Šebalj naglasilo je

¹⁷ *Glas Gacke.hr, nezavisni portal u Gackoj*, Frangere pane – Priče o Frankopanina. <https://www.glasgacke.hr/?ispis=detalji&novost=31721&kat=71> (preuzeto 10. 4. 2023).

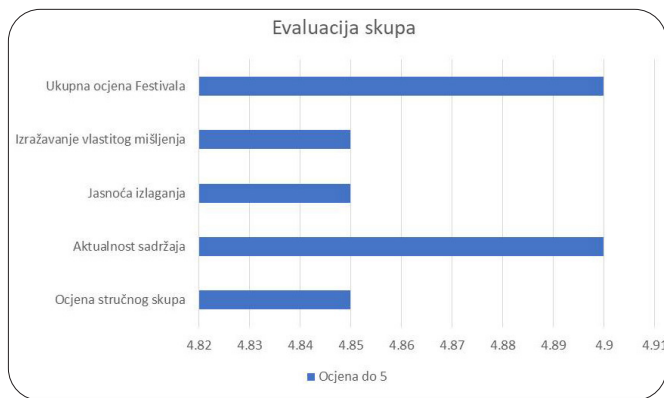
¹⁸ *Programska knjižnica Zeleni festival 2023.*, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić”, https://gkka.hr/wp-content/uploads/2023/06/Programska-knjizica-4.-ZF-23.-6.-2023_manja.pdf (preuzeto 15. 4. 2024).

¹⁹ Grad Kansas City Kansas prijateljski je grad Grada Karlovca, s kojim je od 1977. uspostavljena i službena suradnja.

moćnosti suradnje knjižnice s turističkim vodičima i svim dionicima u samoodrživosti turizma. Knjižnica je, kao i uvijek, temu dogradila i našim temeljnim poslanjem – knjigom – na festivalu je predstavljena knjiga Tomislava Beronića *Misal kneza Anža Frankopana*. To je prva knjiga otisnuta glagoljicom nakon 118 godina.²⁰

U drugom dijelu festivala organizirano je predstavljanje knjižničnih postera koji su pristigli iz cijele Regije.²¹ Tijekom trajanja skupa, tradicionalno su ispred knjižnice bili postavljeni štandovi karlovačkih OPG-ova. Festival je sadržavao dvije izložbe: *Zelena arhitektura – Arhitekture visoke energetske učinkovitosti*, autora red. prof. art. Ljubomira Miševića, dipl. ing. arh.²² te *Najbolje zelene knjižnice – svjetski primjeri dobre prakse zelenog knjižničarstva*, autorice Ane Rubić.²³

S obzirom na značaj započetog programa *Zelene priče i stratešku opredijeljenost ka zelenom*, organizatori skupa od samog su početka odlučili provesti vrednovanje ove aktivnosti. Anketno istraživanje putem Google obrasca osiguralo je prikupljanje podataka na sustavnoj razini kako bi se omogućilo planiranje i tematsko koncipiranje skupova u budućnosti. Upitnici za vrednovanje izrađeni su uz pomoć Google forms®, koji ispitanicima nude ispunjavanje pa potom vraćanje upitnika *online*, i to besplatno, a istraživačima omogućuje postavljanje pitanja bez obzira na to je li stručni skup održan uživo ili virtualnim putem.

Slika 1. Prosječni rezultati evaluacije stručnih skupova *Zeleni festival 2021–2023*.

²⁰ *Katalog Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“*, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“, <https://katalog.gkka.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?currentPage=1&searchById=20&sort=0&age=0&spid0=20&spv0=misal+kneza&mdid0=0&vzid0=0&selecte-did=1197003453> (preuzeto 15. 4. 2024).

²¹ *Galerija e-postera*, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“, https://gkka.hr/4-zeleni-festival/?doing_wp_cron=1712743425.9334890842437744140625 (preuzeto 15. 4. 2024).

²² *Katalog izložbe*. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“. Dostupno na: https://gkka.hr/wp-content/uploads/2023/06/Katalog-obrezan_manje.pdf (preuzeto 15. 4. 2024).

²³ *Izložba „Najbolje zelene knjižnice“*, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, svibanj 2019. godine u sklopu projekta *Zelena knjižnica za zelenu Hrvatsku*, https://gkka.hr/4-zeleni-festival/?doing_wp_cron=1712743523.1528339385986328125000 (preuzeto 15. 4. 2024).

Sudionici su nakon održanih skupova imali priliku ispuniti *online* anketni upitnik putem Google obrasca i izraziti svoje zadovoljstvo festivalom, tako što su ocjenama od 1 do 5 ocjenjivali stručni skup u cjelini, priliku za izražavanje vlastitog mišljenja, jasnoću izlaganja predavača, aktualnost sadržaja te svakog predavača zasebno. Evaluacija stručnih skupova pokazala je veliko zadovoljstvo sudionika organizacijom, pripremljenošću predavača te aktualnošću sadržaja stručnoga skupa (vidi Sliku 1). Evaluaciji je pristupilo prosječno 20 sudionika, a među prijedlozima tema za buduće stručne skupove naveli su: promicanje zelene pismenosti (primjeri dobre prakse), zaštitu i očuvanje okoliša, akcije s najmlađom djecom, hrvatske vode, otpad, ciljevi održivog razvoja i knjižnice, prilagodbu zgrade uvjetima za zelenu knjižnicu, održive građevine i zajednice te brojne druge teme.

Zaključak

Program *Karlovačka zelena priča* do sada nije istraživan te je ova studija detaljna, sveobuhvatna. Sistematizirana su iskustva pokazala ključna obilježja manifestacije kao i međusobnu povezanost čimbenika. Kronološki prikaz Festivala pokazao je među ostalim, i razvoj ideje od općenite ka specifičnoj: od prvog Festivala koji uvodno predstavlja nastojanja domaćina u zelenom poslovanju preko aktualnosti (potresa i prirodnih promjena) do specifičnih tema, poput kulturnog turizma u okviru održivog razvoja.

Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“, zelena knjižnica, razvojem zelenog poslovanja i zelenih knjižničnih usluga sustavno radi na ekološkom osvješćivanju zaposlenika i korisnika te cjelokupne zajednice. Vrednovanje zelenih aktivnosti kroz Festival pokazalo je visoku razinu zadovoljstva korisnika i dalo smjernice daljnjem razvoju. Dodana je vrijednost ovom cilju, Festival realiziran jačanjem postojeće suradnje knjižnice, udruga i ustanova na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Velik interes i entuzijazam dodatni su motiv da se Zeleni festival upiše na kartu nacionalnih događanja i postane tradicionalno okupljanje knjižničara i svih ostalih stručnjaka koji se bave zelenim temama.

Literatura:

1. Aulisio, George J. „Green libraries are more than just buildings”. *Electronic Green Journal* 35 (2013). <https://escholarship.org/uc/item/3x11862z> (preuzeto 15. 4. 2023).
2. Biščan, Frida. „Suvremeni knjižnični prostori – od ideje do realizacije zgrade Gradske knjižnice u Karlovcu”. *Vjesnik bibliotekara*

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

- Hrvatske* br. 60, 2-3 (2017). https://www.hkdrustvo.hr/vbh_arhiva/vbh_2017_2-3/VBH_2017-2-3_175-191.pdf. (preuzeto 11. 4. 2023).
3. Čunović, Kristina. „Razvoj Gradske knjižnice 'Ivan Goran Kovačić' na načelima ekološke održivosti”. *Knjižničarstvo: glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema* vol. 24, no. 1-2 (2020). <https://hrcak.srce.hr/clanak/366756> (preuzeto 10. 4. 2023).
 4. Dragaš, Božica. „Zelene knjižnice za zelenu pismenost”. *Svezak* 60 br. 4 (2017). <https://doi.org/10.30754/vbh.60.4.530> (preuzeto 10. 4. 2023).
 5. *Galerija e-postera*. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić”. https://gkka.hr/4-zeleni-festival/?doing_wp_cron=1712743425.9334890842437744140625 (preuzeto 15. 4. 2024).
 6. *Glas Gacke.hr, nezavisni portal u Gackoj. Frangere pane – Priče o Frankopanina*. <https://www.glasgacke.hr/?ispis=detalji&novost=31721&kat=71> (preuzeto 10. 4. 2023).
 7. Griebel, Rosemary. „Greening a Library, Greening a Community: The Calgary Public Library's Eco-Action Plan”. *Greening Libraries*, edited by Monika Antonelli and Mark McCullough. Los Angeles (CA): Library Juice Press, 2012.
 8. *Izložba „Najbolje zelene knjižnice”, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, svibanj 2019. godine u sklopu projekta Zelena knjižnica za zelenu Hrvatsku*. https://gkka.hr/4-zeleni-festival/?doing_wp_cron=1712743523.1528339385986328125000. (preuzeto 15. 4. 2024).
 9. *Katalog Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić”*. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić”. <https://katalog.gkka.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=20&sort=0&age=0&spid=20&spv=0&speleologija&mdid=0&vzid=0&selectId=1197002262> (preuzeto 15. 4. 2024).
 10. *Katalog Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić”*. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić”. <https://katalog.gkka.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=20&sort=0&age=0&spid=20&spv=0&misal+kneza&mdid=0&vzid=0&selectedId=1197003453>. (preuzeto 15. 4. 2024).
 11. *Katalog Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić”*. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić”. <https://katalog.gkka.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?¤tPage=1&searchById=20&sort=0&age=0&spid=20&spv=0&divlja+priroda&mdid=0&vzid=0&selectedId=91002091> (preuzeto 15. 4. 2024).
 12. Kurbanoglu, Boustany. „From green libraries to green information literacy, Information Literacy”. *Lifelong Learning and Digital*

- Citizenship in the 21st Century*, 2014. https://www.researchgate.net/publication/284731109_From_Green_Libraries_to_Green_Information_Literacy (preuzeto 10. 4. 2023).
13. *Programska knjižica Zeleni festival 2020*. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“, <https://gkka.hr/wp-content/uploads/2023/03/1.-Zeleni-festival-programska-knjizica-2020.pdf> (preuzeto 15. 4. 2024).
 14. *Programska knjižica Zeleni festival 2021*. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“. <https://gkka.hr/wp-content/uploads/2023/03/2.-Zeleni-festival-programska-knjizica-2021.pdf> (preuzeto 15. 4. 2024).
 15. *Programska knjižica Zeleni festival 2022*. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“. <https://gkka.hr/wp-content/uploads/2023/03/3.-Zeleni-festival-programska-knjizica-2022.pdf>. (preuzeto 15. 4. 2024).
 16. *Programska knjižica Zeleni festival 2023*. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“. https://gkka.hr/wp-content/uploads/2023/06/Programska-knjizica-4.-ZF-23.-6.-2023_manja.pdf (preuzeto 15. 4. 2024).
 17. *Strateški plan Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ 2021.–2025*. Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“. <https://gkka.hr/wp-content/uploads/2021/09/Strateski-plan-2021.-2025.-lektoriran-s-potpisom.pdf> (preuzeto 10. 4. 2023).
 18. *Strateški plan Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ za razdoblje 2016.–2020.*, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“. http://www.gkka.hr/wp-content/uploads/2021/09/STRATEGIJA-GKKA-2016_2020.pdf. (preuzeto 10. 4. 2023).
 19. *Strateški plan Gradske knjižnice „Ivan Goran Kovačić“ 2021.–2025.*, Gradska knjižnica „Ivan Goran Kovačić“. <https://gkka.hr/wp-content/uploads/2021/09/Strateski-plan-2021.-2025.-lektoriran-s-potpisom.pdf>. (preuzeto 10. 4. 2023).

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

Anita Malkoč Bišćan
anita@gkka.hr

Jasmina Milovčić
jasmina@gkka.hr

Kristina Čunović
kristina@gkka.hr

City Library “Ivan Goran Kovačić”
Karlovac, Croatia

KARLOVAC GREEN STORY

SUMMARY: The City Library “Ivan Goran Kovačić” in Karlovac is the central library of the Karlovac County. It was built in 1976 as the first purpose-built library building in Croatia and the region. With its six departments, seven services (including two bookmobiles) and two dislocated libraries, the library manages to meet the needs of numerous members and over 150,000 visitors a year at more than 800 events. The energy-efficient library building, green oases in the library area, high-quality green literature, and numerous eco-events contributed to the improvement of the local community. It especially improved the quality of the stay in the Library for both visitors and employees. The green story was rounded off and brought closer to the wider professional public with the Green Festival – Karlovac Green Story. The festival was realized by strengthening the existing cooperation between the library and associations and institutions at the national and international levels. Great interest and enthusiasm are an additional motive for the Green Festival to enter the map of national events and become a traditional gathering of librarians and all other experts who deal with green topics.

KEYWORDS: green festival, green library, energy efficiency, a case study, Karlovac Green Story, “Ivan Goran Kovačić” City Library, sustainable library.

Примљено: 24. јануара 2024.

Прихваћено: 29. априла 2024.

PARRAMATTA LIBRARY AND COMMUNITY HUB

SUMMARY: Parramatta is a city on the move and the face of global Sydney. The geographical centre of Sydney and a hub of ideas, culture and commerce. Parramatta is fast becoming a world class centre of excellence in education, health, research and innovation. It is a home to big thinkers, growing families and ambitious people. People who come from across the globe to live, work and play in our thriving global metropolis. Liveability underpins everything we do at Parramatta. Our city is designed to support the health and wellbeing of residents and visitors. A city designed for people, with a brand new beating heart, our Parramatta Library at PHIVE.

The paper will show the basic features of the library and the awards it received for its role, importance and design as a smart and green building.

KEYWORDS: Parramatta library, architecture, green building, smart building.

Fig. 1. Parramatta Library (exterior)

Introduction

Parramatta Library and Community Hub, PHIVE, was born to be architectural icon. It started with an international design competition in 2016 to find a civic and community „centrepiece” for Parramatta Square. PHIVE is Parramatta’s new library, community, cultural and civic hub, located in the heart of Parramatta’s Central Business District.¹ It is a space to learn, be inspired and explore something new. A space to connect with the community and find local services. A space to meet, collaborate and do business. And a space to immerse yourself in cultural experiences or enjoy a bite to eat.

Parramatta Library²

„With views overlooking Parramatta Square, a coffee from our café on ground floor and more than 65,000 books to explore, you’ll want to sit, read or study all day!”³

Fig. 2. Parramatta Library (interior)

Designed as an inclusive and accessible place for everyone to meet, gather, connect, explore, and be inspired, Parramatta Library is one of City of Parramatta’s welcoming community hubs. Parramatta Library

¹ PHIVE, „About PHIVE”, City of Parramatta, <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/phive/about-phive> (accessed March 15, 2024).

² Parramatta Library, <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/community/library> (accessed March 15, 2024).

³ PHIVE, „Library”, City of Parramatta, <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/phive/library> (accessed March 15, 2024).

Fig. 3. Display in Parramatta Library (Level 1) (Photo: City of Parramatta)

is a 21st-century smart building. Its cutting-edge design and construction have been awarded a 6 Star Green Star rating – the highest rating – as certified by the Green Building Council of Australia.⁴ With design principles focussed on environmental performance, this world leading building has a low reliance on traditional heating and cooling methods. Solar collectors on the roof generate power, heating and hot water, while the unique design allows for water harvesting.

Giant louvres respond to weather conditions, such as heat, wind and humidity, and automatically open to fill the building with fresh air and natural light as needed. The system is linked to the Bureau of Meteorology and two local weather sensors to ensure optimal operation.

Parramatta Library also offers healthy, safe spaces for visitors thanks to its unique smart mixed-mode ventilation system. Inside the building, some of Parramatta Library’s smart features include:

- An automated library book-sorting machine
- Self-checkout kiosks and self-return library shelves
- Smart furniture with in-built power and data charging points for visitors
- LED lighting, minimal use of PVC
- Gearless lifts with regenerative drives
- Dual water systems for non-drinking water uses (i.e. flushing and irrigation) to facilitate future connection to a recycled water network

⁴ PHIVE, „Green & Smart”, City of Parramatta, <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/phive/green-smart> (accessed March 15, 2024).

Apart from the books and reading space, Parramatta Library run many programs for the community – 7-days story time for kids and toddlers, sewing sessions, 3D printing, 3D pen workshop, Needle nook, knitting and cross stitch sessions, VR sessions for kids and adults, computer technology classes in English and other languages and English Conversation classes, to name the few.

The City of Parramatta has a new meeting place overlooking Parramatta Square – and it is right here at PHIVE. The new Council Chambers are where the future of our region will be shaped. The purpose-built Council Chambers are crafted from locally sourced timber, and contain state-of-the-art voting technology and live streaming facilities to make Council meetings accessible to all.⁵

Architecture

Parramatta Library and Community Hub @ PHIVE is an architectural icon, with a bold design by award-winning French architect Manuelle Gautrand, in partnership with Australian architecture firms Lacoste + Stevenson and DesignInc and constructed by Australian group Built. It is bold red roof can be seen peeking through the city towers. It is a truly smart building, with sustainability credentials allowing it to be net zero carbon from day one.⁶

Gautrand is internationally renowned and was the winner of the acclaimed 2017 European Prize for Architecture. Some of her prestigious international designs include Citroën's Flagship Showroom on the Champs-Élysées in Paris, and Louis Vuitton Maison in Seoul, South Korea. PHIVE is Gautrand's first Australian commission.

The building is sculptural in design, with more than 549 unique tessellated panels in five native flora-inspired colours gracing the building's façade. The roof sits on a series of stacked, fragmented crystalline blocks designed to follow the sun and provide natural light throughout. Giant louvres respond to weather conditions and automatically open to fill the building with fresh air. It is a truly smart building.

The design delivers permeability through the building with the use of voids, linking stairs and transparent materials, to create a welcoming, open and expressive building.

Parramatta is home to a rich Indigenous history, a rapidly growing population, and a diverse mosaic of residents. Parramatta Library &

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

⁵ PHIVE, „Council Chambers”, City of Parramatta, <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/phive/council-chambers> (accessed March 15, 2024).

⁶ ArchDaily, „Manuelle Gautrand, DesignInc, and Lacoste + Stevenson”, <https://www.archdaily.com/785614/manuelle-gautrand-designinc-and-lacoste-plus-stevenson-win-competition-for-5-parramatta-square> (accessed March 20, 2024).

бр.
1,
год.
2024.

Community Hub is a central part of the vibrant Parramatta Square precinct, with cafes, restaurants, shopping and incredible public art. Over six levels, PHIVE is a destination for community, culture and services, including:

- The brand-new City of Parramatta Library, with an extensive book collection, digital resources, Heritage Collection, dedicated Children's Library, and study areas;
- Flexible spaces available for hire by businesses and the community, including Active Wellness Studios, Smart Tech Labs, Meeting rooms, Sound Recording Studios, and Maker Spaces. All featuring the latest in technology;
- An exciting program of events and exhibitions;
- Community hub and creative spaces for gathering, creating, studying and connecting;
- City of Parramatta customer contact centre and visitor services;
- The new City of Parramatta Council Chambers, Parramatta's central seat of governance;
- Café with dine-in, grab-and-go and click-and-collect options.

Seamlessly connecting with the original heritage-listed Parramatta Town Hall, PHIVE boasts the striking design and state-of-the-art facilities of a world-class library & community hub, while drawing in the area's rich history.

PHIVE is sympathetically designed to incorporate the neighbouring heritage-listed Parramatta Town Hall, which is opened recently after undergoing intensive refurbishment, creating a modern interface with Parramatta's rich history.

Awards

Here are some of PHIVE's recent achievements to date.⁷ These recognitions are a strong testament to the PHIVE's significance in paving the way for future architecture and community spaces.⁸

- 2016: Winner, International Design Competition, Parramatta City Council, Manuelle Gautrand Architecture, DesignInc, and Lacoste + Stevenson;

⁷ PHIVE, „Awards and recognitions“, City of Parramatta, <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/phive/awards> (accessed March 20, 2024).

⁸ City of Parramatta, „City of Parramatta booming as PHIVE takes out top awards“, <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/about-parramatta/news/media-release/city-of-parramatta-booming-as-phive-takes-out-top-awards> (accessed March 20, 2024).

- 2022: Winner, Project of the Year Award, Western Sydney Leadership Dialogue’s Boomtown! 2022 Property & Infrastructure Awards;
- 2023: Winner, inaugural Holdmark Innovation Award, Powerhouse and Holdmark;
- 2023: Shortlisted, Public Library of the Year, The International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA).

The IFLA award recognises new public libraries offering functional architecture, creative IT solutions and that are strengthening local culture. Parramatta Library at PHIVE was one of four global finalists for Public Library of the Year 2023 alongside Public Library Janez Vajkard Valvasor in Slovenia, Shanghai Library East in China and the winner „Gabriel García Márquez Library” in Spain.

Jakob Guillois Lærkes, Chairman of the Jury, said:

„I’m always in awe of the high quality, impressive solutions and innovative features of the new libraries which are entered each year for the Public Library of the Year award. This year’s field was no less impressive. The four nominated libraries all stand out and are each a true gift to their local community”.⁹

At the Australian Institute of Architects (NSW) Awards, PHIVE Parramatta received multiple awards and commendations:

- 2023: Commendation, Public Architecture Award, Australian Institute of Architects (NSW)
- 2023: Commendation, Sustainability Award, Australian Institute of Architects (NSW)
- 2023: Shortlisted, Interior Architecture Award, Australian Institute of Architects (NSW)

Jury citation, Australian Institute of Architects (NSW):

„PHIVE creates a new world-class community, cultural and civic hub for the Parramatta community. The building form and expressive sculptural facade sits comfortably within its highly urban setting of Parramatta plaza, the building scale is appropriately civic”.¹⁰

2023: Winner, Commercial and Multi-Residential Exterior Category, Dulux Colour Awards

This category recognises the best exterior paint finishes of any commercial, industrial, education facility or multi-residential apartment building.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

⁹ Library Technology Guides, “The Biblioteca Gabriel García Márquez in Barcelona Spain named Public Library of the Year 2023”, <https://librarytechnology.org/document/29163> (accessed March 20, 2024).

¹⁰ DesignInc, „PHIVE Parramatta is a Winner”, <https://www.designinc.com.au/insights/phive-parramatta-is-a-winner> (accessed March 20, 2024).

бр.
1,
год.
2024.

What the judges said:

„PHIVE is a civic standout whose mark is made equally by its comprehensive services and striking architectural addition to the built landscape. The multi-storey structure’s vibrant external envelope comprises hundreds of powder-coated folds, which open successively to the west and the east, to the adjacent public square and the sky. Shading the interior from the sun’s heat while also allowing natural light in, the pattern of solid and open elements is eye-catching for the spectrum of red and tangerine hues that colour its geometric filigree. This vivid exoskeleton creates a dazzling play across the vast, curved sweep of the roof. It is an outstanding concept, boldly executed, and an invaluable contribution to the typology and context”¹¹

- 2023: Shortlisted, Excellence in Sustainability, The Urban Developer
- Nominated by Built, the Urban Developer Awards, in association with Trilogy Funds, recognises standout property industry performers from across Australasia;
- 2024: Winner of ALIA’s *Library Design Award* for the category of *Large Public Library* for the Parramatta Library at PHIVE.

Jane Cowell President, ALIA, stated by way of congratulation:

„It is with great pleasure and excitement that I extend my sincerest congratulations to you on being selected as the winner of ALIA’s Library Design Award for the category of Large Public Library. This esteemed recognition is a testament to the extraordinary talent, innovative vision, and exceptional dedication to libraries from the Parramatta Library team.

Your design stood out among a competitive field of submissions, showcasing a deep understanding of the intricate balance between functionality and aesthetics that defines exceptional library spaces. Your ability to create environments that inspire, engage, and enrich the communities they serve is truly commendable.

Your winning design exemplifies the transformative power of architecture to shape experiences and foster a sense of belonging and discovery. By reimagining the traditional concept of a library, Parramatta Library has created a space that transcends its physical boundaries, becoming a vibrant hub for learning, collaboration, and cultural exchange”¹²

¹¹ Dulux, „Dulux Colour Awards 2023”, <https://www.dulux.com.au/specifier/services-and-programs/dulux-colour-awards/2023/winners/commercial-and-multi-residential-exterior/> (accessed March 29, 2024).

¹² Australian Library and Information Association (ALIA), „Announcing the winners of the 2024 ALIA Library Design Awards”, https://alia.org.au/Web/Web/News/Articles/2024-May-2024/Library_Design_Winners_2024.aspx (accessed March 29, 2024).

Conclusion

Parramatta Library at PHIVE is a welcoming space for everyone. A place where the community can connect, collaborate and create. It is a shining example of the fascinating mosaic that is Parramatta. It is a place of belonging that encourages curiosity, shares knowledge and drives innovation. It opens up a world of opportunity and possibilities. Parramatta Library and PHIVE proudly stands as a testament to our past, a celebration of the present, and beacon for our future.

References:

1. ArchDaily. „Manuelle Gautrand, DesignInc, and Lacoste + Stevenson”. <https://www.archdaily.com/785614/manuelle-gautrand-designinc-and-lacoste-plus-stevenson-win-competition-for-5-parramatta-square> (accessed March 20, 2024).
2. Australian Library and Information Association (ALIA). „Announcing the winners of the 2024 ALIA Library Design Awards”. https://alia.org.au/Web/Web/News/Articles/2024/May-2024/Library_Design_Winners_2024.aspx (accessed March 29, 2024).
3. City of Parramatta Council. „City of Parramatta booming as PHIVE takes out top awards”. <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/about-parramatta/news/media-release/city-of-parramatta-booming-as-phive-takes-out-top-awards> (accessed March 20, 2024).
4. DesignInc. „PHIVE Parramatta is a Winner”. <https://www.designinc.com.au/insights/phive-parramatta-is-a-winner> (accessed March 20, 2024).
5. Dulux. „Dulux Colour Awards 2023”. <https://www.dulux.com.au/specifier/services-and-programs/dulux-colour-awards/2023/winners/commercial-and-multi-residential-exterior/> (accessed March 29, 2024).
6. Library Technology Guides. „The Biblioteca Gabriel García Márquez in Barcelona Spain named Public Library of the Year 2023”. <https://librarytechnology.org/document/29163> (accessed March 20, 2024).
7. Parramatta Library. <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/community/library> (accessed March 15, 2024).
8. PHIVE. „About PHIVE”. City of Parramatta. <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/phive/about-phive> (accessed March 15, 2024).
9. PHIVE. „Awards and recognitions”. City of Parramatta. <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/phive/awards-and-recognitions>

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

- www.cityofparramatta.nsw.gov.au/phive/awards (accessed March 20, 2024).
10. PHIVE. „Council Chambers”. City of Parramatta. <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/phive/council-chambers> (accessed March 15, 2024).
 11. PHIVE. „Green & Smart”. City of Parramatta. <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/phive/green-smart> (accessed March 15, 2024).
 12. PHIVE. „Library”. City of Parramatta. <https://www.cityofparramatta.nsw.gov.au/phive/library> (accessed March 15, 2024).

Нира Сани

Библиотека Парамата
Парамата, Сиднеј, Аустралија
NSahni@cityofparramatta.nsw.gov.au

БИБЛИОТЕКА КАО СРЕДИШТЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ПАРАМАТИ

САЖЕТАК: Парамата је град у покрету и лице глобалног Сиднеја. Географски центар Сиднеја и центар идеја, културе и трговине. Парамата убрзано постаје центар изврсности светског ранга у образовању, здравству, истраживању и иновацијама. То је дом великих мислилаца, растућих породица и амбициозних људи који долазе из целог света да живе, раде и играју се у нашој напредној глобалној метрополи. Погодности за живот су основа свега што радимо у Парамати. Наш град је дизајниран да подржи здравље и добробит становника и посетилаца. Град дизајниран за људе, са потпуно новим срцем које куца – нашом Библиотеком Парамата у RHIVE -у.

У раду ће бити приказане основне карактеристике библиотеке и награде које је добила за улогу, значај и дизајн као паметне и зелене зграде.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Библиотека Парамата, архитектура, зелена зграда, паметна зграда.

Примљено: 11. априла 2024.

Прихваћено: 23. маја 2024.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

Пракса

ПРИМЕНА ЗАКОНА О СЛОБОДНОМ ПРИСТУПУ ИНФОРМАЦИЈАМА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА У БИБЛИОТЕКАМА

САЖЕТАК: У раду ћемо представити Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја. Ово право као законско или уставно познаје преко сто држава и уграђено је у многе међународне документе. Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја (ЗСПИЈЗ)¹ донет је новембра 2004. године и сматра се једним од најбољих закона. Овим законом уређују се права на приступ информацијама од јавног значаја којима располажу органи јавне власти како би се остварили и заштитили интерес јавности да зна, слободан демократски поредак и отворено друштво. Ради остваривања права на приступ информацијама од јавног значаја којима располажу органи јавне власти, овим законом установљава се Повереник за информације од јавног значаја² као самосталан државни орган, независан у вршењу своје надлежности. Право на слободан приступ информацијама као посебно право, настало је као резултат развоја савремене правне државе и партиципативне демократије, у којој грађанин постаје активни учесник у друштвеним процесима. Примарни циљ рада је да ову тему приближи библиотечкој заједници, те да објасни примену Закона и укаже, кроз примере, на могуће злоупотребе, које су у пракси све чешће.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Информација од јавног значаја, Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја, Повереник, злоупотреба права, библиотеке.

¹ У даљем тексту биће у употреби скраћеница ЗСПИЈЗ или само Закон.

² У даљем тексту Повереник.

Увод

Информације од јавног значаја јесу информације садржане у документима било ког органа власти, настале су у њиховом раду или су у вези са њиховим радом, органи јавне власти их поседују а јавност има оправдан интерес да зна. Законска је претпоставка да постоји оправдан интерес појединаца да траже информације које поседује орган власти. Право на слободан приступ информацијама у Србији је гарантовано чланом 51 Устава³ и уређено је посебним законом. У Србији је право на слободан приступ информацијама први пут признато Повељом о људским и мањинским правима у саставу Устава некадашње Државне Заједнице Србија и Црна Гора.⁴ Закон је усвојен новембра 2004. а томе су претходиле вишегодишње кампање и деловања ОЕБС-а и Савета Европе. Сматра се једним од бољих закона и трећи је у свету, са 135 од могућих 150 поена, на основу усаглашености са међународним стандардима и праксом. Србија, дакле, већ две деценије има Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја (ЗСПИЈЗ),⁵ који је од усвајања неколико пута дорађен и допуњен.

Право на слободан приступ информацијама од јавног значаја јесте опште људско право. Ово право утемељено је на једном од фундаменталних начела функционисања сваке државне власти а то је начело јавности власти.⁶ Идеја јавности рада државних органа али и шире - органа јавне власти правно је утемељена и јавља се још у XVIII веку, првобитно у Шведској (1766), где је грађанима законом признато право на доступност докумената и података у поседу управне власти. Касније је ово право утемељено и у Декларацији о слободама и правима човека и грађанина (1789. године). Данас је право на слободан приступ информацијама од јавног значаја уставом гарантовано у више од 30 земаља широм света, а законска регулатива ове материје постоји у више од 50 држава.

Крајем XX века, поред националних држава и многе међународне организације као и организације заједница држава (Европска унија) уводе принцип јавности, односно доступности података, на пример Европског парламента, Савета министара,

³ „Устав Републике Србије”, *Службени гласник РС* бр. 98 (2006).

⁴ „Повеља о људским и мањинским правима и грађанским слободама”, *Службени лист СЦГ* бр. 6 (2003).

⁵ „Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја”, *Службени гласник РС* бр. 120 (2004), бр. 54 (2007), бр. 104 (2009), бр. 36 (2010) и бр. 105 (2021).

⁶ Vladimir Vodinelić i Saša Gajin, *Слободан приступ информацијама - уставно јемство и законске гаранције* (Београд: Фонд за отворено друштво, 2004), 9.

Комисије и других. Право на информације од јавног значаја грађанима Европске уније гарантује и Повеља о основним правима ЕУ. Слободан приступ информацијама од јавног значаја јесте услов за ефикасно коришћење готово свих других људских права и слобода и незамењиво је средство за стварну контролу над радом носилаца државне и јавне власти. Због тога, остваривање и заштита права на слободан приступ информацијама које су у поседу органа јавне власти представља један од предуслова за демократско друштво и одговорност јавне власти.

Иако је један од бољих Закона, примена није баш тако савршена јер нам пракса показује другачију слику. Тек једна четвртина државних органа подноси редовне извештаје Поверенику. Највећа одступања од Закона приметна су у одговорима државних органа на упите грађана. Сваки двадесети тражилац информација жали се Поверенику и те су жалбе оправдане у преко 90% случајева. То нам говори о лошем раду државних органа и о непостојању функционалне сарадње међу њима. У пракси се дешавају и злоупотребе. У последње две године приметно је порастао број тражења информација од јавног значаја. Све чешће се информације од јавног значаја траже од библиотека по Србији а питања су потпуно ефемерна. На пример, тражи се информација о томе колико је новца у некој библиотеци потрошено на службене путеве и репрезентацију у одређеном периоду. Или, рецимо, колико је дана сваки запослени провео на годишњем одмору и решења за годишње одморе за све запослене у библиотеци за одређену годину.

Појам права на слободан приступ информацијама од јавног значаја

Право на слободан приступ информацијама може се дефинисати као „право свакога да од носиоца власти односно јавних овлашћења тражи и добије релевантне информације од јавног интереса како би се на делотворан начин стекао увид у рад и поступање оних субјеката којима су грађани на слободним и демократским изборима поклонили поверење да у њихово име и за њихов рачун врше функције власти и да, у вези с тим, управљају другим јавним пословима”.⁷ Ово право је врло важно за грађанску контролу рада органа власти и представља основ за отвореност и транспарентност рада носилаца јавне власти. Информација је одувек представљала један од основних извора моћи. Владајуће држав-

⁷ Dejan Milenković i Vojin Rakić, *Slobodan pristup informacijama i javna uprava* (Beograd : Komitet za ljudska prava, 2005), 5.

не структуре, лоциране пре свега у извршној и управној власти, крију многе информације од јавности и са пуно права законима проглашавају одређене информације државном тајном, информацијом од посебног државног интереса, од интереса за националну безбедност и слично. Овај феномен да се одређене информације чине недоступним за јавност прати државно-правне системе, били они недемократски или демократски. Због тога право на слободан приступ информацијама јесте услов за отвореност и транспарентност рада свих оних институција које располажу информацијама о којима јавност има интерес да зна.

Информација од јавног значаја

Према дефиницији, право на слободан приступ информацијама од јавног значаја представља слободу приступа информацијама које се налазе у поседу јавних органа, али нам та дефиниција истовремено отвара бројна питања. Прво, да ли је свака информација у поседу јавних органа - информација од јавног значаја, односно да ли је довољно да се информација налази у поседу јавног органа да би била значајна за јавност.

Стручњаци из области права дефинишу које претпоставке морају бити испуњене да би се информација могла сматрати информацијом од јавног значаја и да би се на њу примењивале одредбе овог закона. Према члану 2 ЗСПИЈЗ-а, информација од јавног значаја је она информација којом располаже орган јавне власти. Друго, таква информација је настала у раду или у вези са радом органа јавне власти. Треће, информација је садржана у одређеном документу. И четврто, информација се односи на све оно о чему јавност има оправдан интерес да зна. Притом, тражилац информације није дужан да доказује постојање свог интереса за одређену информацију, нити да образлаже оправданост тог интереса. Не постоји правна обавеза да се наводе разлози за подношење захтева органу јавне власти.

Законска регулатива права на приступ информацијама од јавног значаја

Закон у члану 5. образлаже четири основна законска права у погледу приступа информацијама од јавног значаја:

- право онога ко тражи да му буде саопштено да ли орган јавне власти поседује одређену информацију односно да ли му је та информација доступна;

- право тражиоца да му се информација од јавног значаја учини доступном тако што ће му се, без накнаде, омогућити увид у документ који ту информацију садржи;
- право тражиоца да добије копију документа који садржи тражену информацију, уз уплату прописане накнаде у висини нужних трошкова израде копије документа и
- право тражиоца да му се копија документа пошаље на адресу поштом, факсом, електронским путем или на други начин, уз уплату прописане накнаде у висини нужних трошкова слања.

Поступак тражења информација одвија се на следећи начин:

1. Тражилац подноси писмени захтев органу власти за остваривање права на приступ информацијама од јавног значаја. Захтев мора да садржи назив органа власти, име, презиме и адресу тражиоца информације, прецизан опис тражене информације, као и друге податке који олакшавају њено проналажење. Тражилац нема обавезу да наведе разлоге за захтев. Такође, орган власти је дужан да приступ информацијама омогући и на основу усменог захтева који се уноси у записник и у посебну евиденцију, при чему се примењују исти рокови као за захтеве поднете писаним путем.
2. Орган власти дужан је да без одлагања, а најкасније 15 дана од пријема захтева тражиоца обавести о поседовању информације, пружи му на увид или му изда документ који садржи тражену информацију или му упути копију тог документа. Ако се захтев односи на информацију за коју се може претпоставити да је значајна за заштиту живота или слободе неког лица или да је значајна било због угрожавања или ради заштите здравља становништва и животне средине, орган власти има рок 48 сати од пријема захтева да тражиоца обавести о поседовању те информације, да му стави на увид документ који је садржи или да му изда копију тог документа.

Ако орган власти из оправданих разлога не може да испуни своје обавезе у наведеном року, дужан је да о томе, најкасније седам дана од дана пријема захтева, обавести тражиоца и да одреди накнадни рок, који не може бити дужи од 40 дана од дана пријема захтева. У том року мора обавестити тражиоца о поседовању информације, ставити му на увид или му издати документ који је садржи или пак његову копију.

3. Ако удовољи захтеву тражиоца, орган власти неће издати посебно решење, него ће о томе сачинити службену белешку, а у случају да захтев одбије, било у целини или делимично, орган власти мора без одлагања, најкасније 15 дана од пријема захтева, донети решење о одбијању захтева и притом то решење писмено образложити, истовремено упућујући тражиоца на правна средства која може користити против таквог решења.

У циљу остварења права прописаних овим законом, орган власти именује једно или више овлашћених лица за поступање по захтевима. Уколико овлашћено лице није именовано, за поступање по захтевима надлежан је руководилац органа.

Право жалбе

Тражилац информација може уложити жалбу Поверенику ако орган власти одбије да га обавести о томе да ли поседује одређену информацију од јавног значаја или да ли му је она доступна, као и ако одбије да му стави на увид документ са траженом информацијом или одбије да му изда копију документа у прописаном законском року од 15 дана. У изузетним случајевима овај рок се може продужити на 40 дана (ЗСПИЈЗ, члан 16, став 3). Повереник је дужан да донесе одлуку у прописаном року – најкасније 30 дана од предаје жалбе.

Орган власти неће тражиоцу омогућити остваривање права на приступ информацијама од јавног значаја у следећим ситуацијама:

- ако би тиме угрозио живот, здравље и сигурност неког другог лица;
- угрозио, омео или отежао спречавање или откривање кривичног дела, вођење судског поступка, извршење пресуде или правично суђење;
- озбиљно угрозио одбрану земље, националну или јавну безбедност или међународне односе;
- битно умањио способност државе да управља економским процесима у земљи;
- учинио доступним информацију или документ за који је прописима или службеним актом одређено да се чува као државна, службена или пословна тајна, односно документ који је доступан само одређеном кругу лица.

Осим тога, орган власти неће омогућити остваривање права на приступ информацијама од јавног значаја ако би тиме повредио

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

право на приватност, углед или неко друго право лица на које се тражена информација односи.

Слово на папиру и стварна примена регулативе

Видели смо како се успешно дефинишу појмови у области законске регулативе која уређује права на приступ информацијама од јавног значаја, али и како се развијала теоријска мисао у овој области, што је резултирало рађањем једног од најбољих закона на свету, када закон разумемо као слово на папиру. Да ли је све тако блиставо и у примени, најбоље показују илустрације из праксе библиотека у Србији које се последњих година носе са изазовима насталим управо у пукотинама између теорије и могућих примена које са собом носе злоупотребу.

Проблем можемо сагледати са два аспекта. Први слој проблема представља нарастајући обим захтева за информацијама од јавног значаја, које библиотеке примају на готово дневном нивоу. Овај обим односи се и на укупан број упућених захтева и на опширност самих питања постављених у захтевима, јер она често захтевају издавање значајног времена за припрему одговора. Ситуацију додатно отежава то што је временски рок за издавање одговора на захтев такође утврђен прописима. Уколико узмемо у обзир чињеницу да је обим административних послова у јавним установама, али и у државној администрацији уопште, последњих деценија у готово експоненцијалном порасту и да се овим пословима баве не само запослени у администрацији већ све више и стручни радници, доводи се у питање функционалност институција и обесмишљава се суштина њиховог пословања, јер све мање располажу временом за обављање послова из домена остваривања својих основних основних циљева. Овом приликом напомињемо и то да је у библиотекама број запослених на правно-административним пословима врло ограничен чак и у великим установама, док у мањим библиотекама овај кадар уопште није ни заступљен, због чега за њих ове послове преузимају градске службе. То у додатној мери усложњава, успорава, а често и онемогућава да се информације испоруче у законском року, што библиотеке увлачи и у судске поступке.

Наведимо као пример захтеве за информацијама од јавног значаја који садрже упите о броју боловања запослених у библиотеци током претходних десет година. Уколико имамо у виду чињеницу да електронско пословање у области административних послова тад још није почело да се примењује чак ни у најразвијенијим библиотекама, као и то да се овакви подаци из претходних деценија нису ретроспективно уносили у јединствен и претражив

електронски систем, применом просте математике можемо закључити да преглед документације ради одговора на наведено питање може да потраје месецима. Право питање ипак је да ли захтев за информацијом о укупном броју боловања у једној библиотеци заиста представља питање од јавног значаја. Или, уколико би у партикуларном смислу и могло да га представља, да ли спорадично понављање истог овог питања и његово упућивање различитим институцијама заиста указује на јавни значај или пак открива простор за извесне сумње?

Други ниво проблема односи се на чињеницу да велики број тражених информација не само што често уопште није у складу са профилем институције којој се захтев упућује, нити је са њеним радом у вези, већ је неретко и сасвим бесмислен. Изнећемо пример случаја из праксе Народне библиотеке Србије, која је примила захтев да одговори да ли је термин мушкарац односно жена биолошког или социолошког порекла, односно да ли се мушкарац понекад осећа као жена, а жена као мушкарац?

Без претеране анализе питања, лако је уочљиво да је оно, у најмању руку, промашило адресу. И друга слична питања, која ни на који начин нису директно у вези са радом институције, још мање са јавним интересом, пристизала су и Народној библиотеци Србије и другим библиотекама у земљи, без обзира на њихову величину, развијеност или територијалност.

Треба свакако поменути да један број захтева за информацијама од јавног значаја јесте у директној и логичној вези са природом посла институција. Тако се нека од питања односе на поједине прописе који уређују струку, на процедуре обављања појединих сегмената рада у библиотекама и слично. Ова питања у квалитативном смислу не сматрамо спорним, али интензитет њиховог пристизања, односно „затрпавање” администрације великим бројем захтева свакако остаје спорна појава.

У пракси је уочено и то да захтеви за информацијама од јавног значаја који садрже необичне упите често долазе са истих адреса, неретко из истих адвокатских канцеларија. С обзиром на то да су библиотеке то приметиле, али и на то да су и друге институције пријављивале исте проблеме, природно се поставило и питање циља и смисла оваквог „пројекта”. Напред је изнето да обим и трајање административних поступака често онемогућавају да библиотеке у законском року одговоре на упите, а многе од њих неко време нису ни биле упознате са процедурама поступања у случајевима када не могу да одговоре у роковима. Ово је довело до низа скупих и непотребних судских поступака. Чини се пак да управо

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

ово и јесте кључна замисао, идеја на којој је заснована злоупотреба прописа: вођење судских поступака чији циљ јесте остваривање материјалне користи на релативно једноставан и загарантован начин, кроз наплату пенала због прекорачења рокова за достављања информација – информација које је немогуће (и суштински непо-требно) и доставити у складу са дефинисаним процедурама.

Закључак

Реагујући на изнете проблеме, како из сопствене праксе тако и на основу своје законске надлежности да брине за развој читавог библиотечно-информационог система Републике Србије, Народна библиотека Србије се обратила канцеларији Повереника за информације од јавног значаја, наводећи да се библиотекарска заједница у Републици Србији, као и друге јавне установе, већ дуго суочава са проблемом злоупотребе Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја. И у овом обраћању наведено је да се проблем очитује у виду изузетно великог броја захтева за информацијама послатих у кратком периоду, на које је неопходно одговорити у законском року, као и у помањкању смисла у појединим захтевима. Као резултат ове иницијативе, договорен је састанак са повереником, на коме се разговарало о овим проблемима, из чега су проистекли овај текст и текст повереника. Оба имају информативни карактер, али и намеру да остану као траг једног турбулентног друштвеног кретања.

Literatura:

1. Milenković, Dejan i Vojin Rakić. *Slobodan pristup informacijama i javna uprava*. Beograd: Komitet za ljudska prava, 2005.
2. „Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama”. *Službeni list SCG* br. 6 (2003).
3. „Ustav Republike Srbije”. *Službeni glasnik RS* br. 98 (2006). (na ćirilici)
4. Vodinelić, Vladimir i Saša Gajin. *Slobodan pristup informacija – ustavno jemstvo i zakonske garancije*. Beograd: Fond za otvoreno društvo, 2004.
5. „Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja”. *Službeni glasnik RS* br. 120 (2004), br. 54 (2007), br. 104 (2009), br. 36 (2010) i br. 105 (2021). (na ćirilici)

Tatjana Brzulović Stanisavljević
University Library “Svetozar Marković”, Belgrade
brzulovic@unilib.rs

Dragana Milunović
National Library of Serbia, Belgrade
dragana.milunovic@nb.rs

APPLICATION OF THE LAW ON FREE ACCESS TO INFORMATION OF PUBLIC IMPORTANCE IN LIBRARIES

SUMMARY: In this paper, the Law on Free Access to Information of Public Importance is presented. This legal or constitutional right is recognized in more than a hundred countries and is embedded in many international documents. The Law on Free Access to Information of Public Importance (LFAIPI) was adopted in November 2004 and is considered one of the best laws. This Law regulates the rights of access to information of public importance held by public authorities, in order to realize and protect the interests of the public to know and achieve a free democratic order and an open society.

To exercise the right of access to information of public importance held by public authorities, this Law establishes the Commissioner for Information of Public Importance as a self-governing state body, independent in the exercise of its jurisdiction.

The right to free access to information as a special right ensued as a result of the development of the modern rule of law and participatory democracy in which a citizen becomes an active participant in social processes.

The primary goal of the paper is to bring this topic closer to the library community, explain the application of the Law and point out possible abuses that are increasingly occurring in practice.

KEYWORDS: Information of Public Importance, Law on Free Access to Information of Public Importance, Commissioner, abuses, libraries.

Примљено: 20. априла 2024.

Прихваћено: 4. јуна 2024.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

ЗАКОН О СЛОБОДНОМ ПРИСТУПУ ИНФОРМАЦИЈАМА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА – ЗЛОУПОТРЕБЕ И ПРОБЛЕМИ

САЖЕТАК: У овом раду биће анализирано постојеће стање у области приступа информацијама од јавног значаја у Србији. У уводном делу рада приказан је развој права на слободан приступ информацијама кроз историју, са посебним освртом на актуелну проблематику у примени овог права. Као централна тема рада фигурира системска злоупотреба права на слободан приступ информацијама од јавног значаја, која је на делу у последње две године, са тенденцијом раста. Након приказа начина на који функционише злоупотреба и који су њени узроци, биће дати предлози мера које треба спровести како би се наставак злоупотребе спречио и отклониле будуће штетне последице оваквог несавесног поступања појединих грађана и њихових адвоката.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја*, право на приступ информацијама од јавног значаја, повереник, злоупотреба права, Управни суд, измене Закона.

О праву на слободан приступ информацијама од јавног значаја у Србији

Право на слободан приступ информацијама од јавног значаја, као једно од основних људских права, препознаје и штити и наш Устав¹ као право на обавештеност и прописује да свако има право на приступ подацима, који су у поседу државних органа и организација којима су поверена јавна овлашћења, у складу са законом.

У Републици Србији ово право се ефективно штити од 2004. године када је донет *Закон о слободном приступу информацијама*

¹ „Устав Републике Србије”, *Службени гласник РС* бр. 98 (2006): члан 51.

од јавној значаја² (у даљем тексту: *Закон*), што значи да се ове године навршава један леп јубилеј: двадесет година законског регулисања права на слободан приступ информацијама од јавног значаја у Србији. Али, не само то: како је овим законом по први пут у Србији установљен Повереник за информације од јавног значаја (у даљем тексту: Повереник), као самосталан државни орган, независан у вршењу своје надлежности, у сврху остваривања наведеног права, то значи да ове године и Повереник обележава двадесет година свог рада.

У време свог доношења, али и данас, наш *Закон* је важио за један од најбољих на свету. Разлога за ту ласкаву титулу је много, али најважнији су следећи: за остварење права тражилац информације не треба да доказује било какав интерес или да наводи разлоге због којих тражи конкретну информацију; информације може тражити свако: грађани појединци, правна лица, удружења грађана па чак и органи власти, не само као они из Србије, већ и из целог света; веома је широк круг органа власти којима *Закон* намеће обавезу да поступају по примљеном захтеву за слободан приступ информацијама од јавног значаја (од највиших органа власти као што су Влада, Народна скупштина, Уставни и Врховни суд ... па до најнижих као што су сеоске месне заједнице); прописана је законска претпоставка о постојању оправданог интереса, посебно у односу на информације које се односе на угрожавање или заштиту здравља становништва и животне средине (у којем случају овај интерес увек постоји и не може се доказивати супротно); прописано је начело једнакости које значи да права из закона припадају свима под једнаким условима и без дискриминације по било ком основу; прописана обавеза велике већине органа власти да израђују и јавно објављују информатор о свом раду; прописана обавеза свих органа власти да сваке године (до 31. јануара) подносе Поверенику годишњи извештај о својим радњама предузетим у циљу примене *Закона* у претходној календарској години; прописана обавеза органа власти да спроводе обуку запослених и упознавање са њиховим обавезама по *Закону*.

Међутим, уместо да ове године обележавамо претходно наведене значајне јубилеје у славу поштовања остварења овог права, принуђени смо да се позабавимо појавом која је последње непуне две године у тако великом обиму заступљена да веома озбиљно угрожава и само остварење овог људског права, а то је злоупотреба права.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

² „Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја”, *Службени листник РС* бр. 120 (2004), бр. 54 (2007), бр. 104 (2009), бр. 36 (2010) и бр. 105 (2021).

Злоупотреба права на приступ информацијама од јавног значаја

У пробитном тексту *Закона* па све до последњих измена и допуна које су ступиле на снагу 16. новембра 2021. године, а примењују се од 17. фебруара 2022. године, постојала је норма садржана у члану 13. под насловом „Злоупотреба слободног приступа информацијама од јавног значаја”. Ова норма прописивала је да „орган власти неће тражиоцу омогућити остваривање права на приступ информацијама од јавног значаја ако тражилац злоупотребава права на приступ информацијама од јавног значаја, нарочито ако је тражење неразумно, често, када се понавља захтев за истим или већ добијеним информацијама или када се тражи превелики број информација”.³ Чињеница је да је овакав текст имао своје озбиљне мане, пре свега зато што је под злоупотребом подразумевао тражење превеликог броја информација, што уопште није лако одредиво пошто се ради о тзв. правном стандарду, а осим тога не мора да значи да се ради о злоупотреби ако неко лице тражи велики број информација (могуће је да спроводи неко истраживање или обавља неки научноистраживачки рад за шта је неопходан велики број информација). Поред овога, појам „неразумно” уопште није примерен праву и свакако му није било место у овој норми. Али, наведено не значи да је ту одредбу *Закона* требало брисати. Напротив. Избрисана је на инсистирање правних експерата из организације СИГМА,⁴ која је заједничка иницијатива ОЕЦД и Европске уније (претежно финансирана од стране Европске уније), а чија је основна надлежност да проверавају усклађеност законодавства држава кандидата за чланство у Европској унији са законодавством које важи у Европској унији. Наведени правни експерти сматрали су да органи власти у Србији користе чињеницу да је у нашем *Закону* прописана злоупотреба и да се често, по њиховом мишљењу крајње неосновано, позивају на злоупотребу када не желе да тражиоцу омогуће приступ информацијама од јавног значаја. Ова њихова оцена, међутим, није одговарала реалном стању. Наиме, тачно је да је у пракси било случајева да се органи власти

³ „Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја”, *Службени гласник РС* бр. 105 (2021).

⁴ СИГМА је заједничка иницијатива коју спроводе Организација за економску сарадњу и развој (ОЕЦД) и ЕУ и највећим делом финансира ЕУ, а већ 27 година промовише добро управљање у Европи. СИГМА стручњаци су активни у шест основних експертских области: стратешки оквир реформе јавне управе, развој и координација политике, јавне услуге и кадровско управљање, одговорност, пружање услуга, управљање јавним финансијама, јавне набавке и екстерна ревизија.

позивају на злоупотребу права од стране тражиоца информације, али такве случајеве је Повереник препознавао и спречавао својим одлукама по жалбама. Много више је било случајева да су се органи власти основано позивали да постоји злоупотреба што је и Повереник својим одлукама потврђивао. То значи да није било никаквог разлога да се наведена одредба *Закона* брише. Евентуално је могла бити замењена адекватнијим текстом који је предложио Повереник под насловом „Посебан случај ограничења права на приступ информацијама од јавног значаја” који гласи: „Орган власти може одлучити да у конкретном случају не поступи по захтеву за слободан приступ информацијама од јавног значаја ако би поступање по захтеву реметило редовно функционисање тог органа власти”. Што би се утврђивало од случаја до случаја. Нажалост, овај предлог нису прихватили наведени правни експерти и сада имамо ситуацију да у нашем *Закону* уопште више не постоји прописана злоупотреба права на приступ информацијама од јавног значаја, коју би могли да користе, с једне стране органи власти када поступају по примљеном захтеву за слободан приступ информацијама од јавног значаја, а с друге стране Повереник, када у поступку по жалби одлучује у другом степену, односно када оцене да се у конкретном случају ради о злоупотреби права од стране тражиоца информације, односно жалиоца. Злоупотреба права у закону не постоји а има је у пракси у тој мери да угрожава и само остваривање права. За разлику од нашег *Закона*, злоупотреба права је прописана у већини закона у европским државама иако је тамо у пракси нема. Или је можда баш зато што је прописана и нема?

Међутим, штета која настаје ипак не би била тако великих размера да се, само неколико месеци по почетку примене измена и допуна *Закона*, није догодила и промена става опште седнице Управног суда по питању права жалиоца (тражиоца информације) на наплату трошкова сачињавања жалбе од стране адвоката. Наиме, Управни суд је годинама својим одлукама подржавао став Повереника да тражилац информације као жалилац нема право на трошкове ангажовања адвоката за сачињавање жалбе у области слободног приступа информацијама од јавног значаја. Овај став, и Повереника, и Управног суда, темељио се на чињеници да се у конкретном случају ради о једностраначком поступку, да су обрасци жалбе (као и захтева за слободан приступ информацијама од јавног значаја) садржани на сајтовима многих органа власти и Повереника, да се не ради о строго прописаној форми жалбе, већ да је довољно да незадовољни тражилац информације својим речима опише чиме је незадовољан у поступању органа власти, по

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

његовом захтеву за слободан приступ информацијама од јавног значаја. Још једноставнија ситуација је када се тражилац информације жали због „ћутања управе” зато што у том случају чак не мора ни да образлаже чиме је незадовољан у одлуци органа власти који је одлучивао по његовом захтеву пошто та одлука није ни донета, односно изостала је, тако да је у жалби довољно написати да орган власти није донео одлуку по захтеву у законом прописаном року. У сваком случају, ангажовање адвоката за писање жалбе не само да није неопходно него је и беспотребно.

Међутим, Управни суд је, на општој седници свих судија, одржаној у јуну 2022. године, заузео другачији став који је базиран на одредби члана 85. *Закона о ојшћем уйравном йосћууку* (у даљем тексту: ЗУП),⁵ који регулише ко сноси трошкове поступка па тако ако жалба буде од стране другостепеног органа (у нашем случају то је Повереник) усвојена, трошкове другостепеног поступка сноси орган који је одлучивао у првом степену. Мора се нагласити да је Управни суд у овом случају показао дозу недоследности зато што је пренебрегнуо одредбу члана 84. ЗУП, која одређује шта су трошкови поступка па тако у те трошкове, између осталог, убраја и неопходне и оправдане трошкове заступања странке, а на које се, нажалост, приликом одлучивања уопште не осврће, односно не цени потребу неопходности и оправданости трошкова заступања (жалбе) у сваком појединачном случају.

Наведене две чињенице, свака за себе, али и у међусобној комбинацији, довеле су до огромног повећања броја жалби које се подносе Поверенику и тај број је у 2022. био скоро три пута већи него у претходним уобичајеним годинама, док је у 2023. години број жалби повећао тако да их је било пет пута више него обично (у годинама закључно са 2021. просечан број жалби годишње износио је између 3600 и 3800, у 2022. години је Поверенику изјављено преко 9000 жалби а у 2023. преко 16.000 жалби). Овако велики број жалби поднетих Поверенику последица је вишеструко повећаног броја захтева за приступ информацијама од јавног значаја који се подносе разним органима власти у Србији.

Злоупотреба овог права, која се састоји у том да више, наизглед неповезаних, грађана, често и из различитих места становања, подносе захтеве за слободан приступ информацијама од јавног значаја идентичне садржине на адресе више стотина, па и хиљада, истоврсних органа власти. По природи ствари, захтеви се упућују оним органима власти који су најбројнији, с једне стране,

⁵ *Службени гласник РС* бр. 18 (1. март 2016), бр. 95 (8. децембар 2018) – Аутентично тумачење, бр. 2 (13. јануар 2023).

али и економски најслабији и са најмањим капацитетима, с друге стране, као што су: месне заједнице (којих има преко 4000 у Србији), основне и средње школе, предшколске установе, здравствене установе (домови здравља, клинички центри...), установе културе (библиотеке, музеји...), али и неки специфични органи власти, као што су: ловачка удружења, ветеринарске станице и слични. За све њих је заједничко то што немају довољно стручног кадра који би се бавио приступом информацијама од јавног значаја, услед чега долази до неразумевања да ли треба и како поступити по захтеву, а што има за последицу одсуство поступања по захтеву, прекорачење прописаног рока за поступање и неадекватне одговоре тражиоцу. Све то резултира жалбом Поверенику, коју у типској форми подноси један адвокат и тако повезује она наочиглед неповезана лица са почетка (у фази подношења захтева), а затим и наплатом трошкова.

Наведена технологија је, нажалост, тако добро осмишљена да у почетку ни Повереник ни запослени у његовој служби нису препознали да се ради о злоупотреби права. Међутим, када је та злоупотреба узела маха и како су случајеви злоупотребе постајали све чешћи и све безобзирнији, Повереник је одлучио да, упркос брисању злоупотребе из *Закона*, почне да доноси решења о одбијању жалбе из разлога заштите јавног интереса и интереса трећих лица. Међутим, убрзо је то довело да подношења тужби Управном суду за покретање управног спора против Повереника и ти поступци су још у току.

Када кажемо „заштита интереса јавности” и „заштита права других лица” мислимо, пре свега, на чињеницу да је противно интересу јавности и целог друштва да се донети прописи примењују противно сврси због које су донети. *Закон* је донет да би се што ефикасније остварило и заштитило право на слободан приступ информацијама од јавног значаја.

Када је у питању „заштита права других лица” као разлог за одбијање жалбе ту се, пре свега, мисли на заштиту интереса свих оних лица која су честити и савесни грађани и који су, услед огромног броја жалби којима се врши злоупотреба, такође поднели жалбу о којој Повереник, упркос труду свих запослених, још није одлучио.

Што се тиче положаја установа у области науке, културе и информисања, у које спадају и библиотеке, од почетка примене измена и допуна *Закона* Повереник је примио укупно 1097 жалби против ових установа, од чега је 140 жалби било против библиотека. Истовремено, Повереник је решио укупно 841 жалбу од чега је у чак 740 случајева жалба или одбијена као неоснована (597), или

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

је донето решење о обустави поступка (78) или је жалба одбачена због процесних недостатака (65). Ако се гледају само жалбе које су поднете против библиотека, од 103 решене жалбе, као неосноване одбијено је 66 жалби, обустављен је поступак по 14 жалби и донето је 5 решења о одбацивању жалбе, док су преосталим случајевима (18) жалбе усвојене као основане. На основу наведене статистике, намеће се закључак да је Повереник реаговао у оним случајевима за које је проценио да постоји злоупотреба права и због тога је много већи број жалби које нису усвојене у односу на број усвојених жалби, што некада није био случај. Али, ипак се мора истаћи да су против одлука Повереника, којима се жалбе одбијају као неосноване, а нарочито против оних одлука које је Повереник донео због заштите јавног интереса и права других лица, адвокати поднели тужбе за покретање управног спора пред Управним судом, тако да је крајњи исход поступака по овим жалбама још увек крајње неизвестан.

Начини за превазилажење ситуације

Како би се отклонила описана, крајње неприхватљива, ситуација неопходно је да се системски реагује и то са више страна и спровођењем више разноврсних мера. У даљем тексту дат је осврт на неке од најважнијих мера које треба предузети.

1) Измена Закона

Иако је Закон мењан релативно скоро (у новембру 2021. године са почетком примене у фебруару 2022. године), услед невероватно великих промена које су након тога уследиле и тешких последица које су те промене проузроковале, као један од најважнијих начина за превазилажење постојећег проблема намеће се измена Закона. Ова измена може се одвијати у једном од два смера: а) враћање злоупотребе права у Закон, или б) прописивање других норми које би онемогућиле даљу злоупотребу права у пракси.

Како је тешко очекивати да ћемо од експерата из Европске уније добити „зелено светло” да у закон поново вратимо злоупотребу права коју смо на њихову сугестију и уклонили, реалније је да се изврше неке друге измене Закона које би имале исти ефекат. Повереник је, пре скоро годину дана, Министарству државне управе и локалне самоуправе, као надлежном за предлагање доношења закона и измена закона у области приступа информацијама од јавног значаја, поднео предлог неопходних измена од којих су две најбитније: „Трошкове поступка по жалби сноси тражилац информације”. И „Повереник ће одбити жалбу ако на основу свих околности случаја, а посебно броја поднетих жалби, истоврсности тражених информација, броја и врсте тражених информација и

понашања жалиоца, утврди да жалба није поднета ради оствари-вања права јавности да зна, већ из других нечасних и непоштених мотива, који су у супротности са јавним поретком, моралом демократског друштва и добрим обичајима”. Због потребе да се реагује у што краћем року, одмах по формирању нове Владе Повереник ће се поново обратити надлежном министарству са предлогом за формирање радне групе која би радила на изменама Закона са циљем спречавања настављања случајева злоупотребе права. У овом процесу свака врста помоћи и подршке изменама Закона у наведеном смислу, нарочито од асоцијација и удружења истоврсних органа власти, који су жртве оваквог понашања жалилаца и њихових адвоката, је добродошла.

2) Промена става Управног суда по питању трошкова подношења жалбе

Ова мера зависи искључиво од става судија Управног суда и на њу Повереник не може утицати али се може очекивати да би промена закона (*Закона о слободном приступу информацијама од јавног значаја* и *Закона о општем управном поступку*) значајно утицала и на промену става судија Управног суда.

3) Пракса Повереника у одлучивању по жалбама

Као што је истакнуто, Повереник, трагајући за законитим начином превазилажења описане ситуације, у свим случајевима у којима процени да се ради о злоупотреби права на приступ информацијама од јавног значаја, већ доноси решења којима одбија жалбе као неосноване а због заштите јавног интереса и заштите права других лица.

4) Пријављивање оваквог нечасног понашања адвоката њиховим матичним адвокатским коморама а у случају постојања сумње у извршење кривичног дела и надлежном јавном тужилаштву.

5) Истинито и правовремено информисање јавности када су у питању случајеви злоупотреба овог права.

Поједина средства јавног информисања већ су се бавила овим проблемом али неопходно је да се сва укључе у борбу како би се ова појава искоренила.

Закључак

У нашој земљи слободан приступ информацијама од јавног значаја развија се под окриљем законске регулативе већ двадесет година, али пракса је показала многобројне потешкоће које прои-зилазе из његове злоупотребе. Упркос свим наведеним проблемима, надамо се да ће они бити у скоро решени како би се библиоте-

ке, као и и друге установе, растеретиле сувишног посла, али и да бисмо могли, на адекватан начин, да се бавимо питањем како да унапредимо остварење права на слободан приступ информацијама од јавног значаја, односно права јавности да зна.

Literatura:

1. „Ustav Republike Srbije”. *Službeni glasnik RS* br. 98 (2006). (na ćirilici)
2. „Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja”. *Službeni glasnik RS* br. 120 (2004), br. 54 (2007), br. 104 (2009), br. 36 (2010) i br. 105 (2021). (na ćirilici)

Milan Z. Marinović

Commissioner for Information of Public Importance and Personal
Data Protection, Belgrade
milan.marinovic@poverenik.rs

LAW ON FREE ACCESS TO INFORMATION OF PUBLIC IMPORTANCE – ABUSES AND PROBLEMS

SUMMARY: This paper analyzes the current situation in the field of access to information of public importance in Serbia. The introductory part of the paper shows the development of the right to free access to information throughout history, with a special focus on current issues in the application of this right. The central theme of the paper is the systemic abuse of the right to free access to information of public importance, which has been present for the last two years, with a growing tendency. How the abuse occurs and its causes are presented, together with the proposals for measures that should be implemented to prevent the continuation of the abuse and eliminate the future harmful consequences of such negligent behaviour of individual citizens and their lawyers.

KEYWORDS: Law on Free Access to Information of Public Importance, right to access information of public importance, Commissioner, abuse of rights, Administrative Court, amendments to the Law.

Примљено: 12. априла 2024.

Прихваћено: 31. маја 2024.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

BULGARIAN INFORMATION CONSORTIUM: TWENTY YEARS OF LIBRARY COOPERATION

SUMMARY: The paper presents the Bulgarian Information Consortium over more than twenty years of its activities. A few other initiatives for library cooperation in Bulgaria during the first decade of the transition to modern society, economy, and education failed or were not effective. That is why the initiators and later founders of the Consortium started the process very carefully, paying attention to various factors – tough economic situation, lack of national traditions in cooperation, psychological and behavioural characteristics of librarians and library managers in the country, historical path dependency, state of librarian and economic knowledge in the field of collective action, etc. Finally, the Bulgarian Information Consortium was established following three basic concepts: a) strong leadership, b) polycentric governance, and c) private nature. Today, the success of the Consortium is evident. The way of the achievement of this success and practical implementation of the three theoretical concepts are presented and discussed in detail in this paper. In some respect, it is a unique Bulgarian way. However, the lessons learned along that way could be useful for other librarians initiating any form of library cooperation.

KEYWORDS: library cooperation, leadership, polycentric management, Bulgarian Information Consortium.

Introduction

Libraries are often called knowledge keepers. The definition, however, is misleading. Libraries collect knowledge not to keep it but to exchange it. Authors create knowledge not for themselves, they do it for the sake of others. Sometimes, the knowledge transfer occurs more or less directly from creators to users. Giving a lecture is the most direct way. It has many advantages. Users are (supposed to be) interested in exactly this knowledge and are also (supposed to be) prepared for it.

Dialogues and explanations possibly facilitate the process. However, there are also disadvantages. First of all, space and time limitations. The author and the users have to get together in the same place at the same time. Thus, knowledge transfer is limited.

Another possible form is publication. Thus, the knowledge transfer is not direct but mediated (publisher, distributor). Space and time limitations are overcome but new difficulties arise, mainly for users. They have to find out about the existence of certain knowledge, discover it, get certain about its quality, and make efforts to gain access to it. Moreover, there are costs, naturally. That is, this option is more expensive for everyone.

The concept of the positive influence of modern information technologies on these processes is a popular one (there were the same expectations in the years after the invention of the printing press). It is an interesting point and should not be dismissed. Some difficulties can be overcome thanks to the opportunities to make it popular, i.e. building awareness of the existence of certain knowledge, for instance. However, other difficulties still exist, i.e. finding knowledge (searching in an ocean of nonsense), assessing its quality (not its pre-paid place in search engine listings), and its acquisition (the poor results of online learning).

Libraries were established precisely because of the difficulties in the process of knowledge transfer (along with other forms, universities, for example). They have helped to solve some problems (time constraints). However, others, such as spatial limitations, have remained. Thus, quite naturally, the next step has been taken, i.e. cooperation between libraries.

Library Cooperation: Beginning and Development

Cooperation is one of the phenomena of the modern library world. Often, modern information and communication technologies and new user preferences are cited as the main reasons for cooperation between libraries. But its history is much older, in fact, ancient. Although not conclusively proven, the stories of interlibrary loan dating back to more than seven thousand years ago in Mesopotamia¹ or between the librar

¹ At least two libraries existed in Kouyunjik (Nineveh), the largest city in the world at that time. In 1849, Sir Austin Leard opened the older (Royal Library of Sennacherib), while his assistant Hormuzd Rassam opened the other one (Royal Library of Ashurbanipal) in 1852. The material found in them (historical, legal, agricultural, financial, medical and other texts, including the famous Epic of Gilgamesh) was mixed up when transferred to the British Museum and today it is difficult to distinguish it. Still, the idea of exchanging documents between the two libraries has survived.

ies of Alexandria and Pergamon two thousand years ago sounds quite optimistic.²

Joe Kraus in his excellent *Prologue to Library Cooperation*³ presents other (now undisputed) early examples of library cooperation. Around 1400 AD, Franciscan monks wrote the *Registrum Librorum Angliae* (called *Catalogus Librorum Angliae* in some sources). It was a list of works by ninety authors living in 160 monasteries in England. In the early years of the 15th century, the maintenance and development of this register was undertaken by John Boston, a monk from Bury. The number of authors increased to 700, while bibliographical descriptions and new monastery libraries were added. Anyone interested in a particular document could check the register for the nearest place where a copy was available. Thus, the first union library catalogue was compiled, which was the earliest medieval form of library cooperation. Its purpose was obvious – facilitating access to knowledge and its exchange between authors and users.

The example was followed, albeit slowly, in the following centuries. In 1745, at the suggestion of Jacob Benzelius, the *Commercium Literarium* initiative began. The universities of Uppsala, Greifswald, Lund, and Åbo (Turku) set aside 30 copies of each of their publications and exchanged them among themselves. In the beginning, it was a university business initiative (as its name suggests). Gradually, its implementation was taken over by the university libraries. This was the earliest documented example of an interlibrary loan (the universities involved at the time are located in three different countries nowadays, but then they were all within the borders of the Kingdom of Sweden).

An overlooked fact of Gotthold Ephraim Lessing's biography is his work as a librarian at the Herzog August Bibliothek. The leading German playwright took up the position in 1770 at the invitation of Charles I, Duke of Brunswick. A year later, Lessing began pooling efforts and resources of the universities of Wolfenbüttel and Göttingen to jointly replenish and develop their library collections.

² Actually, the two libraries competed with each other. The Ptolemies (the rulers of Egypt then) even forbade the export of papyrus from Alexandria in order to make it difficult to compete with the library. For this reason, the production of parchment began in the kingdom of Pergamum, finely processed animal skin on which writing can be done. Thus, the documents from the two libraries were easily distinguished: some were written on papyrus, while others – on parchment. Several ancient authors were familiar with the sources in both collections; however, they did not visit either of the libraries. This gives rise to the possibility of interlibrary loan. But there is another explanation – the legend that Mark Antony gave the entire collection of the Library of Pergamon, over 200,000 scrolls, to Cleopatra as a wedding gift.

³ Joe Kraus, „Prologue to library cooperation”, *Library Trends* 24, 2 (1975): 169–170.

In 1775, Johann Wolfgang von Goethe was invited to join the court of Karl August, Duke of Saxe-Weimar. In Weimar, Goethe (a lawyer by education and practice) held various administrative positions, including one similar to the prime minister today (from 1882). Part of his work was related to educational reforms. On his initiative, a union catalogue of the libraries at the universities of Weimar and Jena was compiled.

The *Commercium Literarium* idea was developed in the so-called Akademischer Tauschverein, an association for interlibrary loan. Founded in 1817 at the Universität Marburg by 18 German universities, it soon grew to include universities from all leading countries on four continents.⁴

The history of the National Central Library (NCL), founded by Albert Mansbridge⁵ in 1916 in London, is quite interesting. It quickly became an attractive centre for young people who were listeners rather than full-time university students (and therefore unable to use the university libraries) but wished to further their education. At their insistence, NCL developed an advanced interlibrary loan system. The library was later transformed into the National Central Library, part of the British Library Lending Division, still servicing book lending in the UK and internationally.

The advantages of library cooperation rapidly made this approach common throughout Europe. The first union catalogue of periodicals was compiled in Milan in 1819. A joint catalogue of the publications of the Austrian university and scientific libraries was developed under the editorship of Ferdinand Grassauer in Vienna in 1898.

Cooperation between libraries and publishing houses also developed. In 1610, Sir Thomas Bodley signed an agreement with the Stationers' Company⁶ to provide the Bodleian Library⁷ with a copy of every new book registered in their representative Stationers Hall. Later, this arrangement grew into the UK Statutory Compulsory Deposit. The ex-

⁴ Despite some difficulties (legal and financial, on the part of the participating universities), the Akademischer Tauschverein can be assessed as a successful initiative. Its existence was terminated at the beginning of the First World War.

⁵ Mansbridge was a prominent person of his time, a pioneer of adult education, a creator of educational organizations in England, the United Kingdom and worldwide, and a member of the government and parliamentary commissions in the field of education (including the Royal Commission at the Universities of Oxford and Cambridge) and religious affairs (including Selborne Committee on Church and State), and author of economic studies and publications.

⁶ The City of London Livery Company for the Communications and Content Industries.

⁷ The history of Oxford University's main library is interesting. It was established in the 14th century by Thomas Cobham, Bishop of Worcester, with a donation of a small number of books. In the first half of the 15th century, Humphrey, brother of Henry V and Duke of Gloucester expanded the collection with a significant donation. After a period of decline, the library was restored in 1602 by a group of donors to the University on the initiative and under the leadership of Sir Thomas Bodley. Since then, it bears his name, the Bodleian Library.

ample was followed by the other European countries, so the libraries began to receive a copy deposit of each new edition.

Library cooperation also developed across the Atlantic Ocean. Its beginning has been associated with the name of Charles Coffin Jewett, appointed as a librarian at the Smithsonian Institution in 1848. His work in the field of librarianship, and especially in compiling a union library catalogue, earned him wide recognition, and in 1853 he was elected president of the first Librarian's Convention, an organization promoting library development in the United States for a long period. Next came compulsory depositing, various joint catalogues, interlibrary and cooperative collections (initiated by the US Library of Congress in 1945). This was how the Big Deal began and the focus was on accessing materials instead of owning them. Gradually, agreements between libraries for interlibrary loans and shared cataloguing became partnerships, licensing agreements, joint service programmes, and shared technologies.

The history of library cooperation is a long one. It can be traced in detail in numerous researches. A valuable source in this area is the series *Handbook on the International Exchange of Publications* (UNESCO, 1950 et seq.).⁸ Although brief, this historical overview allows several conclusions to be reached:

The need for knowledge exchange is the basis of library cooperation. Modern technologies and consumer sentiments neither cause it nor express its nature and essence. Its history is considerably older.

Library cooperation has the potential to provide advantages in the process of knowledge exchange. That is why it was set up a long time ago and still exists today.

An important factor in carrying out successful joint library initiatives is the presence of prominent leadership.

Library Cooperation Today

The abovementioned should not be understood as denying the role of technological development, especially nowadays, when most libraries around the world have network electronic catalogues. In addition to library networks, large bibliographic associations have been set up in support of interlibrary cooperation, such as the Online Computer Library Center (OCLC, founded in 1967), Western Library Network (WLN), Research Libraries Group (RLG), etc. Since 1995, the Electronic Access to Resources in Libraries (EARL) initiative has enabled public

⁸ The first edition appeared in 1950 under the editorship of J. Dargent. The next ones, in 1956 and 1964, were edited by Gisela von Busse. The fourth edition dates from 1978. After a long break, the publication was resumed, now as an edition of the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA).

libraries in the UK to deliver online information and provide knowledge-based services.

The library cooperation is also supported by setting up associations and international organizations. The oldest organization in the library and information field is the International Federation for Information and Documentation (IFID), established by Paul Otlet and Henri La Fontaine in Brussels in 1895 as the Institute for International Bibliography (Institut International de Bibliographie) with the aim of creating a catalogue card index for world literature. The International Federation of Library Associations (IFLA) was established in 1927 (the first working meeting was held in Rome in 1928). The organization publishes the IFLA Journal and currently has 44 sections in various areas of library science, including the Document Delivery and Resource Sharing Section which deals with library cooperation and interlibrary loan nationally and internationally.

In 1922, the then-existing League of Nations set up its own advisory body, the International Committee on Intellectual Cooperation, which in 1926 grew into an institute based in Paris, and in 1945 was the basis for establishing the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO. In 1958, UNESCO held a seminar in Vienna on the role of national libraries in the cooperation related to union catalogues, international book borrowing, exchange of publications, exchange of library specialists, etc. Since then, the organization has supported the development of cooperation between public libraries in the world.

Library Consortium

The most significant progress in library cooperation during the last century has been achieved thanks to the initiative of libraries themselves, namely library consortia. The earliest example dates back to 1933, when Duke University, North Carolina State University, and the University of North Carolina founded the Triangle Research Libraries Network (TRLN), a consortium for sharing catalogues and collections, shared digital initiatives, collaborative remote supported collections, and federated staff model.

The advantages of the consortium as a form of library cooperation quickly became apparent and today it is the dominant trend. OCLC (Online Computer Library Center) is an example of library cooperation at a global level. It was established in 1967 as a non-profit organization with headquarters in Dublin, Ohio, USA. OCLC was created on the initiative of the Ohio Association of Colleges and Academic Institutions. OCLC's mission is to provide shared technology services, research, and

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

programmes to help libraries meet the information access needs of users, organizations, and communities. The main goal of the consortium is for libraries around the world to reduce their costs through collaboration since OCLC's motto reads „Because what is known must be shared”.

An example of a successful international consortium comprising 50 developing country participants is eIFL (Electronic Information for Libraries). Its main purpose is to negotiate, promote, and support the dissemination of scientific electronic resources for library users in the educational and scientific sectors, professional communities, government organizations, and civil society.

This new (from the perspective of the millennial development noted above) trend in library cooperation led to the creation of a large number of various consortia. Studying its beginnings, James Kopp determined four types of consortia – 1) a large consortium (mainly concerned with computerization in a large number of libraries), 2) a small consortium (engaged with user service and day-to-day issues), 3) a cooperative in a particular field, and 4) a consortium for interlibrary loan or reference service.⁹ According to him, these four types are basic for the consortia that arose later in the USA.

The topic of the legal status of consortia is also interesting.¹⁰ The most common forms are non-profit organizations, associations of university libraries, governmental organizations, associations, and the ones without legal status. Structured consortia of non-profit organizations are associations registered with an independent legal status. Their activities are related to providing services in the fields of education, science, charity, religion, etc. Library cooperatives also carry out educational initiatives. Examples of consortia with non-governmental and non-profit status are eIFL, LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche – Association of European Research Libraries), Consortium of European Research Libraries (CERL), International Coalition of Library Consortia (ICOLC), Amigos Library Services, Midwest Collaborative for Library Services, and others.

Library associations are also set up within universities, such as the Florida Center for Library Automation, Consortia of Academic and Research Libraries in Illinois, GALILEO, Minitex, etc. The main services they provide are maintenance of shared resources, digital repositories, a shared integrated catalogue system, a common site for remote access to resources, etc.

⁹ James Kopp, „Library consortia and information technology: the past, the present, the promise”, *Information technology and libraries* 17, 1 (1998): 9.

¹⁰ Valerie Horton, „Library consortia overview”, In: *Library Consortia: Models for Collaboration and Sustainability*, eds. Valerie Horton and Greg Pronevitz (Chicago: American Library Association, 2015), 2.

Other library consortia have the status of state organizations. Such type of consortia is usually created on behalf of regional libraries on a geographical basis and is managed according to state regulations, i.e. conducting tenders for public procurement, announcing vacancies, reporting, etc. Examples of state consortia are OhioLINK, Florida Virtual Campus, etc.

Informal library associations without legal status are also present. They are established for a specific occasion, such as sharing a joint purchase, organizing an event, working on a specific project, etc. Such is the case of libraries in Colorado, which for more than 40 years have organized an annual interlibrary loan conference without setting up a formal association.

The following conclusions about the nature of modern library cooperation can be formulated according to the above analysis of the establishment of consortia:

- Along with the continuing importance of leadership, the need for initiative of all participants and the capacity for joint work is increasingly coming to the fore.
- State intervention is a possible but not an obligatory solution. Moreover, it often causes problems with the motivation of the participants.

The rapidly changing modern society gives rise to the need to constantly rethink the subject of library cooperation from different points of view as liaison work, cross-institutional and cross-continental partnerships, evidence synthesis, data literacy, and open scholarship.¹¹ Library consortium governance is also a topic of interest for the researchers – types and models, intra- and inter-consortia engagement, components and benefits, scholarly communication, structure and funding, licensing and negotiation practices, management issues and challenges, and Open Access issues.¹²

Library Cooperation in Bulgaria

During the second half of the period of existence of the First Bulgarian Empire (681–1018), Bulgaria developed as a significant spiritual centre. Christianity was adopted, Cyril and Methodius' students began their work, and there were translations and creation of folk lit-

¹¹ Carrie Forbes, ed., *Academic Libraries and Collaborative Research Services* (Rowman & Littlefield, 2022), 42.

¹² Jill Grogg and Rosen Hannah, „Consortia: An Evolving Landscape”, *Collaborative Librarianship* 12, 2 (2020): 182–183; Anil Kumar Dhiman, *Library Consortia* (New Delhi: Ess Ess Publications, 2021), 73.

erature. Reproducing and distributing books inevitably required the development of cooperation forms between the newly founded literary centres. Unfortunately, the period has been poorly studied from this perspective.¹³ There is an interesting proof in the book by Gaston Sergheraert *Syméon le Grand (893–927)*.¹⁴ The author noted the establishment of the first national library of Bulgaria with a rich collection of manuscripts: Greek, Latin, and Slavic. The centralized management of the spiritual processes (by the kings Boris and Simeon), the need for books, regular communication with Constantinople and Rome, and the presence of a national library suggested a lively exchange of documents.

The study of these processes in Bulgaria usually starts from the Renaissance. Four periods stand out¹⁵. The first can be called restorative (until the restoration of the Bulgarian state – 1878). Three sub-periods can be outlined. The earliest one (here it is called ecclesiastical) was related to the maintenance of the collections of texts (at first handwritten, and later printed) in the Bulgarian monasteries of Rila, Zograf, Hilendar, etc. People (mainly monks) interested in the knowledge visited them in person. The school sub-period follows. Bulgarian educational initiatives can be found quite far back in time. Schools, in the modern sense of the word, were opened after 1800 – in the town of Kotel (1812), Svishtov (1815), Sliven (1825), etc. They probably had collections of books to aid learning. A school that surely had a library was the one set up by Vasil Aprilov in Gabrovo in 1835. The third sub-period – the community centre – began in 1856 with the establishment of a community centre in the city of Svishtov. The first point in its statute sets the task of creating a city library. In the same year, two more community centres were set up in the cities of Lom and Shumen, and by 1878 their number reached 130 (all of them with libraries). Formal connections between libraries –ecclesiastical, school, or community libraries – were not characteristic of this period. However, it is interesting due to some other features, such as:

¹³ Tatiana Nikolova-Houston, „Slavic Medieval Manuscripts. Origins, Preservation and Access. Part I”, *Catholic Library Journal* 83, 1, (2012): 28–29; Tatiana Nikolova-Houston, „Slavic Medieval Manuscripts. Historical, Archival, and Aesthetical Value and Visibility. Part II”, *Catholic Library World* 83, 2 (2013): 115–119.

¹⁴ Gaston Sergheraert is the pseudonym of Christian Gérard, a teacher at the French College of the Assumptionists in Plovdiv. More information about him can be found in: Vasilka Guénova Tapkova-Zaimova, „Les écoles catholiques françaises en Bulgarie”, In: *Interférences historiques, culturelles et littéraires entre la France et les pays d’Europe centrale et orientale (XIXe et XXe siècle)* (Sofia: Marin Drinov, 2000); Julia Velichkova-Borin, „Les écoles française en Bulgarie (1864–1948)”, *Documents pour l’Histoire du Français Langue Étrangère ou Seconde* 54 (2015): 171–191; Gastone Sergheraert, *Syméon le Grand (893–927)* (Paris: G.-P. Maisonneuve, 1960), 98.

¹⁵ Tatiana Nikolova-Houston, „Bulgarian Librarianship: Surviving change through international cooperation”, *Advances in Library Administration and Organization* 27 (2009): 54–61.

- Service provided by libraries and interaction with other structures (formal and informal) such as churches, schools, guild organizations, etc. Successful library cooperation even today requires contacts and joint initiatives not only between libraries but also with the surrounding world.
- Development without the so-called state support. Library cooperation is often associated with public funding. At that period, there was no Bulgarian state, and the administration of the Ottoman Empire showed no interest in supporting these ventures. And yet they were set up.
- The success of library cooperation requires personal commitment and involvement. The example of the first Bulgarian community centre in Svishtov is illustrative. Emanuil Vaskidovich donated over eight hundred volumes of publications, and the rest of the founders, Hristaki Filchov, Dimitar Nachovich, and Georgi Vladikin, a total of 4,800 grosh. During the public announcement of the idea, their fellow citizens collected a considerable amount of over 37,000 grosh. In 1904, Kiril Avramov donated 200,000 golden Bulgarian leva.

The second period (1879–1944) was marked by modernization. The number of community centres and community libraries grew to over a thousand in 1910 and almost 4,500 at the end of the period. The public libraries in the cities of Sofia and Plovdiv were established, as well as those of the Bulgarian Academy of Sciences and the ten universities established during the period. There were rapid processes of catching up on the backlog in the field of library cooperation, such as:

- Formal unification in 1911. An old idea belonging to the Constantinople Bulgarian Chital Community Centre of 1870 promoting unification of centres was implemented through the establishment of a Union of People's Community Centres;
- Coordination of services. Thanks to an initiative of Yancho Khlebarov, processes of coordination in the assembly of community libraries, book exchange, and interlibrary loan began;
- Introduction of new participants – scientific and university libraries. The same practices (book exchange and interlibrary loan) were implemented by them not only on a national but also on an international scale;
- The most important characteristic of the period is compliance with the needs of the users. The practice of community centres and their libraries to lead their users to knowledge chosen by them (so-called recommended lists) was limited. Libraries in-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

creasingly developed their collections and services in response to the needs of the users.

The third period (1945–1989) was associated with stagnation in the library cooperation. A relatively modern interlibrary loan system was introduced only in 1987 with the creation of a unified service system and regulations for its operation. In the beginning, it was only related to the provision of books. The service was primarily dedicated to the needs of scientists, teachers, and specialists.¹⁶ The advent of reprographic technology activated this service by providing the possibility to copy articles, parts of books, and other documents. Like everything related to the public life in the country, the library cooperation was characterized by the following:

- Clumsy centralized leadership (via the National Library) replaced the flexibility of personal initiative. The implementation of traditional activities – coordination of the collection of foreign editions, limited international book exchange, internal book exchange, and interlibrary loan – did not change the picture of stagnation and non-development.
- Introducing the concept of state funding and management (e.g. the acquisition of foreign literature only through a specially created commission) instead of individual efforts and contributions;
- Breaking ties with the world library community (except for two UNESCO conventions) and lagging behind modern trends.

It was only at the end of the 1960s that initiatives were implemented in the field of library cooperation, i.e. compilation of joint catalogues.

After 1989, the modern development of library cooperation in Bulgaria began. With the fall of the communist regime and the subsequent financial crises and political reforms, libraries in Bulgaria gained autonomy, public access to information and resources, and the opportunity to cooperate with international institutions. On the one hand, library holdings declined due to a lack of collection funds, but on the other hand, collections opened up to readers worldwide as a result of automation and a democratic approach. The cooperation of libraries in this period developed as a result of the advent of the internet and new technologies, as well as the limited funding. The opportunity to apply for international programmes to fund and implement reforms also influenced the changes in library practice. The role of the Union of Library and Information Workers, established in 1990, can also be noted here.

¹⁶ Elena Asenova Yanakieva et. al., *Bibliotekno, spravocno-bibliografsko i informatsionno ob-sluzhvane* (Sofia: Bulg. bibliotekno-informatsionna asotsiatsia, 2013), 173.

Cooperation was also exhibited in compiling joint catalogues including collections of several independent libraries. Some of them took place in the libraries of the Bulgarian Academy of Sciences, foreign books and periodicals in the National Library, academic libraries in North-Eastern Bulgaria like Rouse University Library, libraries at the University of Plovdiv, libraries working with the AB software, of out-of-print, rare and valuable editions, etc. At a later stage, an electronic joint catalogue *Regina* of the regional libraries was compiled, then the National Agrarian Scientific Information Complex Catalogue consisting of four libraries – Agricultural Academy, Agrarian University in Plovdiv, Thrace University in Stara Zagora, and Forestry University in Sofia – and a union consolidated online catalogue of the academic libraries in Bulgaria on the initiative of the National Academic Library and Information System Foundation, funded by the America for Bulgaria Foundation.

In 2002, another form of cooperation began between four medical libraries in the cities of Sofia, Varna, Pleven, and Plovdiv, resulting from the need for specialized scientific information. They concluded a contract for joint access to the ProQuest Medical Library database with the company that distributed the database in Bulgaria. A year later, the library of the Thrace University in Stara Zagora joined.

The case of state intervention should also be noted here. A national license agreement for access to the Scopus platform has been publicly funded since 2007, later expanded with Thomson Reuters and Clarivate. Today, this mechanism provides access to the SciVerse® Science Direct® platforms, the full-text database Science Direct Freedom Collections and Science Direct Classical Collections, as well as to the Scopus and Web of Science platforms.¹⁷

The most important modality of library cooperation during this period was setting up the Bulgarian Information Consortium. It is analyzed in detail below. There are two lessons learnt during these years – private initiatives for a library cooperative are:

- Possible but
- Difficult

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

¹⁷ Analysis and evaluation of these contracts were difficult due to lack of data. It was an indisputable fact that there were cases of access interruptions. In a highly critical publication, Martin Osikowski pointed out, among other weaknesses, Elsevier's extremely high prices, which caused the University of California, Berkeley, to abandon their services. UC Berkeley is a state university and its annual budget in that period (2018) was \$2.8 billion. In 2018, the budget for all state universities in Bulgaria was \$240 million, i.e. over 11 times smaller (Osikowski, 2019, last revised 2022).

бр.
1,
год.
2024.

Theoretical Foundations of Library Cooperation

The topic is of intense academic interest. It has been studied by scientists from different scientific fields who have different theoretical views. The following have proved popular:

- Cooperative economic game¹⁸ analyzing minima and maxima in utility;
- Cooperative decision-making involving more participants;¹⁹
- Analysis of conflict-of-interest policies, in particular, the key elements of transparency and openness in library consortia;²⁰
- Economic analysis of the potential savings of consortia in different library services;²¹
- Theory of the life cycle of international consortia;²²
- User perspectives of electronic resources,²³ etc.
- Of particular interest are the analyses of the reasons for the success or failure of the library cooperative, such as:
 - Presence (absence) of trust between participants;²⁴
 - Level of adaptability of the participants to the shared mission;²⁵
 - Understanding of the inevitability of various problems of a technical, psychological, and behavioural nature in cooperation;²⁶
 - Acceptance of the fact that cooperation saves money but it is not free and the necessary costs must be borne,²⁷ etc.

¹⁸ Jacob Cohen, Wim Vijverberg, „Applying game theory to library networks”, *Journal of the American Society for Information Science* 31, 5 (1980): 370–371.

¹⁹ Robert Hayes, „Cooperative Game Theoretic Models for Decision- Making in Contexts of Library Cooperation”, *Library Trends* 51, 3 (2003): 450–452.

²⁰ Nol Verhagen, „The licensing battlefield: consortia as new middlemen between publishers, agents and libraries—a view from the Continent”, *Serials* 20, 2 (2007): 131–132.

²¹ Bruce Kingma, „Economic Issues in Document Delivery: Access versus Ownership and Library Consortia”, *The Serials Librarian* 34, 1–2 (1998): 207–211.

²² Pnina, Shachaf, „Nationwide library consortia life cycle”, *LIBRI: International Journal of Libraries and Information Services* 53, 2, (2003): 98–101.

²³ Rani Shilpa, „SWOT Analysis of consortia in academic libraries”, *Journal of Library and Information Management* 3, 2 (2016): 79–80.

²⁴ Deborah Jakubs, „Trust me: The keys to success in cooperative collections ventures”, *Library Management* 36, 8/9 (2015): 660.

²⁵ Arnold Hirshon, „Library strategic alliances and the digital library in the 1990s: The Ohio-LINK experience”, *The Journal of academic librarianship* 21, 5 (1995): 384–385.

²⁶ Kanwal Ameen, „Barriers in collection sharing among libraries of Pakistan: university library managers' viewpoint”, *LIBRES* 18, 1 (2008): 7–8.

²⁷ Delmus Williams, „Living in a cooperative world: meeting local expectations through Ohio-LINK”, *Technical Services Quarterly* 17, 4 (2000): 19–21.

Bulgarian Information Consortium (BIC)

The establishment and development of the Bulgarian Information Consortium (BIC) went through several stages:

Preparatory Stage. The first informal union of university libraries in Bulgaria was launched in 2000 as a result of the work on the MODUL project – Modernization and Organizational Development of the University Library – financed under the EU Tempus programme. The project was initiated and led by Nadya Terzieva, director of the library of the New Bulgarian University (main participant in the project). Other participants were the libraries of the University of Sofia, the University of National and World Economy, the Technical University in Sofia (all from Bulgaria), the Free University of Amsterdam (the Netherlands), the University of Murcia (Spain), the University of Portsmouth (England), and the University of Braganza (Portugal). Non-academic participants were the Union of Library and Information Workers (Bulgaria) and the Dutch firm Martinus Nyhof. Training and visits of library managers and specialists were carried out and experience was shared in the areas of strategic library planning, library marketing, modern forms of financing, and specialization of librarians in various scientific fields. An indisputable result was the establishment of the first informal library consortium in Bulgaria, as well as the realization of a shared subscription for ISI's Current Contents Connect electronic databases for research and educational purposes for participating libraries.

The most significant achievement of the project was the first step towards building trust and capacity for joint work. The New Bulgarian University (NBU) library took over all the administrative work (including certain financial obligations) in its attempt to convince the other participants of the possibility of each of them getting benefits for themselves in working together. Formally, the project ended successfully – on time and with a high rating. However, from the perspective of the library cooperation, the results were not so convincing. It became clear that the careful selection of participants (having unidirectional goals) and willingness to work together (for mutual, not directly personal benefit) was extremely important to achieving success. Moreover, true cooperation proved to hardly happen in a short time.²⁸ More time and effort were needed.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

²⁸ Nadya Terzieva, „Nachinaniyata za kooperirane mezhdu balgarskite biblioteki i eIFL. Net” („Bulgarian Libraries Cooperative Initiatives and eIFL.net”), In: *Libraries, Globalisation and Cooperation: International conference*, Sofia, 3–5 November 2004, ed. Alexander Dimchev (Sofia: St. Kliment Ohridski, 2005): 127–132.

Establishment Stage. In 2002, the Library of New Bulgarian University launched the Bulgarian Librarian Network project. After successful participation in the Electronic Information for Libraries Competition, announced by eIFL,²⁹ funding was won to set up the first library association in Bulgaria for shared access to academic databases³⁰. The libraries of the Technical University in Sofia, the Academy of Economics in Svishtov, and the American University in Bulgaria in Blagoevgrad also participated in the project. The project was implemented and highly appreciated by the funding organization. Already at the end of the year, on November 6, 2002, a non-profit association was registered under the name Bulgarian Information Consortium (BIC) with headquarters at New Bulgarian University. Its mission has been to provide access to the best information resources at prices that participants can afford. Its goals are the following:³¹

- Promoting the use of electronic information resources for scientific and educational purposes;
- Representing member libraries before publishers to obtain preferential prices for subscriptions to their products by concluding a unified license agreement;
- Training and continuing education in a professional environment.
- Guided by the knowledge accumulated from the global and national processes of library cooperation, the analyses of the researchers in the field (shown above), the modern ideas in not-for-profit management, and the experience and lessons from already fulfilled EC TEMPUS project, the initiators of the Bulgarian Information Consortium set two principles of its functioning:
- **Leadership.** Not all library consortia succeed; positive results often come late; disinterest and interpersonal conflicts exist; negative psychological characteristics of the participants are manifested (opportunism and free-riding); financial resources are not enough; individual efforts cannot be paid, etc. Strong

²⁹ eIFL (Electronic Information for Libraries) is an independent non-governmental organization based in Vilnius. It has been financially supported over the years by the Bill and Melinda Gates Foundation, the Government of Denmark, the Horizon 2020 Program of the European Commission, the Agency for Cooperative Development – Luxembourg, the Open Society Foundation, UNESCO, the Development Agency - Belgium, and individual donors through the GlobalGiving online donation platform.

³⁰ Nadya Terzieva, „Proektat EIFL – rezultati i perspektivi” („EIFL project-results and perspectives”), *Bibliosfera* 3 (2002): 4–5.

³¹ Nadya Terzieva, „Balgarskiyat informatsionen konsortsium osiguryava vazmozhnosti” *Biblioteka* 14, 2 (2007): 34–35.

leadership for building confidence and enthusiasm is one of the keys to overcoming such problems.³²

- **Polycentric governance** (governance with many decision-making centres, each with a certain degree of autonomy). This modern term we owe to Michael Polanyi³³ while its application in common resources usage (knowledge in our case) to the Ostrom family.³⁴ Polycentric governance engenders trust and faith and helps to overcome opportunism and free-riding problems. During the previous years, with military, cultural, ecological, economic, geopolitical, medical, demographical, technological, and other crises, polycentric governance has become a modern concept for social development and modernization.³⁵

The governance structure of the Bulgarian Information Consortium consists (according to Bulgarian regulation in the field) of a General Assembly with representatives of all legal members and a Management Board, which includes representatives of the four founding universities. The Chairman of the Management Board of the Consortium represents it before its members to external organizations.

Development Stage. The establishment of BIC leaves a large number of questions open. In the years to follow, the answers have been sought and gradually found.

- **Guaranteeing autonomy.** Any library (regardless of its type and size) can join and leave the consortium every year. Entrance fees are low (and deducted from the prices of certain services). There are no exit penalties. Moreover, participation in all initiatives is optional. Libraries freely choose those they need.
- **Considering the financial capabilities of the members.** Already at the start of the Consortium, a model (Cost Division Model) was developed for the distribution of national fees (subscriptions). The fee for each library depends on its financial ca-

³² Detailed reviews of the place of leadership in economic and management theories can be found in: Benjamin B. Hermlin, „Toward an Economic Theory of Leadership: Leading by Example”, *The American Economic Review* 88, 5 (1998): 1188–1206; Brian Dollery and Joseph Wallis, „Leadership and Economic Theories of Non-profit Organizations”, *Review of Policy Research* 22, 4 (2005): 483–499; Peter Jost, „An economic theory of leadership styles”, *Review of Managerial Science* 7, 4 (2013): 365–391.

³³ Michael Polanyi, *The Logic of Liberty* (Chicago: The University of Chicago Press, 1951), 191–195.

³⁴ Vincent Ostrom, Charles Tiebout and Robert Warren, „The Organization of Government in Metropolitan Areas: A Theoretical Inquiry”, *American Political Science Review* 55 (1961): 839–841; Elinor Ostrom, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), 221–234.

³⁵ Frank Gadinger and Jan Aart Scholte, eds., *Polycentrism: How Governing Works Today* (Oxford University Press, 2023), 371–374.

pabilities, not on the volume of the use of the service. Thus, it becomes possible to include more libraries and achieve a lower price for each of them (including those who pay the most) compared to a possible individual subscription.

- **Maintaining full accountability and transparency for the funds spent and their benefits.** The Bulgarian Information Consortium also prepares statistical reports on the usability of electronic resources, presents rankings for the most active users of the databases, most read titles, as well as financial benefits for libraries in the form of saved funds. Every year, national meetings of the members are held to report on the activities of BIC. The Management Board reports to the members on the initiatives carried out and their financial parameters and also presents plans for the coming year.
- **Involving members in the decision-making process regarding new services.** This process includes: organizing trial access, analyzing usability, conducting a survey among members about their interests, requesting offers and negotiating with publishers, distributing the amount of the offer according to the financial capabilities of the members, signing contracts between BIC and each participant in the unified subscription, concluding a license agreement with publisher, collecting fees, and paying publishers.
- **Minimizing management costs.** Administrative work is done voluntarily. The services of external contractors (accounting and banking services) are paid and, if possible, modest fees to participating librarians.
- **Maximizing benefit to participants.** The Bulgarian Information Consortium conducts negotiations with the suppliers of scientific information regarding the prices of their products. Gradually, their trust has been won and significant discounts are achieved every year. In addition to the financial benefit, BIC provides its members with additional benefits, mainly in the field of innovations in library work and international contacts.³⁶
- **Seeking additional income** from donors and sponsors to cover the lack of funds in some libraries.

Maturity Stage. On its twentieth anniversary, the Bulgarian Information Consortium is not only an established name in the Bulgarian

³⁶ Nadya Terzieva, „Balgarski informatsionen konsortsium – 10 godini uspyavame zaedno“, In: *Godishnik na Balgarski informatsionen konsortsium*, ed. Nadya Terzieva, Radostina Todorova (Sofia: Bulgarian information consortium, 2013), 28–29.

library community but the only example of a long-lasting, successful, private library cooperative initiative in the country. The Consortium is national. At the end of 2023, its members are 38 libraries located in 12 cities in Bulgaria. There are 7 legal members, including the founding universities, and 31 associate members being able to participate in Consortium services of their choice. These member libraries are national and regional, academic (related to different fields of knowledge), small and large, etc. Thus, BIC proves its ability to support knowledge exchange and educational processes in Bulgarian universities.³⁷

The most highly valued activity of the Bulgarian Information Consortium has always been its programme to provide shared access to a variety of information resources for scientific and educational purposes, achieving a reduction in the costs of member libraries.³⁸ Two projects have been implemented within the programme:

- Shared database subscription;
- Cooperative subscription to printed periodicals with electronic versions between the participating libraries.

The Bulgarian Information Consortium coordinates all activities related to the shared database subscription. Over the years, it worked with the following publishers: EBSCO Information Services (until 2013 – EBSCO Publishing),³⁹ Emerald Fulltext, Gale Virtual Reference Library, InfoTrack Custom Journals, Oxford Reference Online, JSTOR, ProQuest, etc. The longest-term cooperation has been with the publishing company EBSCO Information Services. At the moment, two license agreements are in operation for full-text access to e-journals – academic, business, and medical in profile – and to e-books with an academic or business scope. The number of participants from Bulgaria varies every year, ranging from 19 to 41 libraries. Financial data shows that the average subscription fee of an individual library over the years depends on the number of participants. The lowest was in 2006 (41 participants): 1,436.34 USD, while the highest was in 2023: 7,208.70 USD (27 partici-

³⁷ Nadya Terzieva, „Bibliotechno partnyorstvo v podkrepa na obrazovaniето“, In: *Dinamichni biblioteki–dostap, razvitie, promyana: XXVI Natsionalna konferentsia na BBIA, Sofia, 9 – 10 yuni 2016 g.* (Sofia: Balg. bibliotechno-inform. asots, 2016): 79–85.

³⁸ Nadya Terzieva and Radostina Todorova, „Satrudnichestvo na bibliotekite v razprostraneniето na elektronna informatsia za nauchni i obrazovatelni tseli-opitat na Balgarski informatsionen konsortsium“, In: *Godishnik na Balgarski informatsionen konsortsium*, ed. Bilyana Aleksandrova, Nadya Terzieva (Sofia: Balgarski informatsionen konsortsium, 2006), 199–201.

³⁹ Division of EBSCO Industries Inc., a privately held company from Birmingham, Alabama. Today, EBSCO Information Services offers access to MEDLINE, EconLit, Academic Search, America: History and Life, Art Index, Art Abstracts, Art Full Text, Business Source, Clinical Reference Systems, Criminal Justice Abstracts, Education Abstracts, Environment Complete, Health Source, Historical Abstracts, History Reference Center, MasterFILE, NetLibrary, Primary Search, Professional Development Collection, USP DI.

pants). Despite the nearly four-fold increase in the annual subscription fee for the period 2003–2023, together with the development of the collections (from 3,187 full-text titles to 39,983, or an increase of almost 12 times), the price of an article used within the framework of the consortium agreement remains low, within the limits from 0.52 to 6,03 USD. During the period, 1,251,295 articles were downloaded at an average price of \$2.40. This is a many times lower price compared to interlibrary loan delivery, which averages \$25 per document.

Over 7 years (2004–2010), the Consortium developed another initiative to save the financial resources of libraries – cooperative subscriptions for printed periodicals. The main goal of the project is for the work team of BIC from the Technical University in Sofia to represent the participating libraries in a public procurement tender and to conclude a contract with the selected supplier company under the most favourable financial conditions. The economy of scale is also achieved in this project by subscribing to the combined lists of journals of 8 libraries (a total of 2,966 subscribed titles in different languages) and through a public tender the companies apply to win a supply contract. An electronic free version of subscribed journals through a unified platform is an added value that libraries receive. The Pulsar Agency Platform also provides an opportunity for exchanging publications between the participating libraries based on the cooperative subscription. The cooperative subscription project contributes to libraries acquiring skills for negotiating favourable conditions for supplying periodicals and achieving additional advantages for their readers that are still valid today.

The other important programme of the Bulgarian Information Consortium is related to non-formal learning and the acquisition of knowledge in a professional environment. Within the framework of the programme, over 20 years, more than 83 events for the library community have been organized in various formats: forums, seminars, exhibitions, and national meetings.⁴⁰

The idea for the Technology Day Forum arose thanks to the library specialists of the American University in Bulgaria in 2002. Representatives of global companies and publishers are invited to present their products at the forum to professionals in the field of library information technologies and electronic resources. News from conferences of LIBER, IFLA, and others are also presented. Within the framework of the forum, BIC has developed cooperation with over 60 companies and has organized 27 editions of Technology Day.

⁴⁰ Radoslina Todorova, Gergana Martinova and Desislava Milusheva, „Professional Capacity Development: New Bulgarian University Library Case Study”, In: *Zbornik radova: Konferencija o informacijskoj pismenosti na Zapadnom Balkanu*, ed. Ratko Knežević, Nikola Findrik (Bihać: Kantonalna i universitetska biblioteka Bihać, 2015), 163–165.

In order to impose its image and attract like-minded people, the Bulgarian Information Consortium organizes seminars titled Good Library Practices. Librarians there share their achievements. Participation in the seminars provides an opportunity to exchange experience and practical approaches in library practice and builds trust between BIC and its members. From 2004 to 2012, 24 seminars were held. In 2014, another format of seminars titled The Privilege of Being Informed began. In the framework of this initiative, publishing houses were invited to present their electronic resources by agreeing to free trial access to the products for BIC member libraries within one to three months. Within this series of seminars, BIC organized many trial accesses with publishers such as Taylor & Francis, CABI, eBrary, ProQuest, etc. The organization of trial accesses for libraries is becoming an important part of the activity of BIC. The interest is also visible from the statistical data on the usability of the resources. As a result of negotiations with publishers, more than 93 trial bi-monthly/quarterly accesses to full-text databases in various fields, e-books, and journals have been implemented, with BIC members using more than 915,280 information items free of charge. The number of freely used documents is comparable to that of downloaded articles under the EBSCO national database subscription license agreement and shows that BIC members have almost doubled the access to resources for their users by providing thematic variety without spending additional financial resources.

Given the already established interest of libraries in trial access to electronic resources, the Bulgarian Information Consortium became the initiator of holding the first international exhibition of publishers – Biblioworld. In 2013, its first edition titled Technologies, Resources, Practices was held with participation of mainly publishing houses with products in the field of science and technology, including Asenovtsi, Ontotext, Prima-Soft, SoftLib, Langry, UniSystems Information Systems and VTLS Europe, Dobie Press, Paradigma Publishing, CAB International, EBSCO Information Services, De Gruyter, Elsevier, Ovid – Wolters Kluwer Health, ProQuest, etc. Publishers paid for their participation in the forum having the opportunity to deliver a presentation and have a stand. As a result of the exhibition, BIC agreed to conduct trial access to the presented products. The second and third editions of the international exhibition were held in 2017, in the field of social sciences and humanities, and 2019, without a specific field of knowledge, preserving the format of the event. Statistical information on the usability of trial access to electronic resources was published on the association's website.

In 2021, as a result of a survey conducted among its members, BIC organized a new type of seminar to encourage the academic staff to ef-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

fectively use digital technologies. Topics on the information needs of researchers, academic staff register, and the role of scientific libraries were presented, as well as how to create author profiles in Scopus, Web of Science, Google Scholar, and LinkedIn.

Raising additional funds is another important task of the Consortium. Over the years, stable, trust-based sponsorship relations have been built with Mobiltel, Development of Communications and Information and Communication Technologies Agency, Carol Capital Management, and Sopharma.

Last, but not least, it is the effort to promote the Bulgarian Information Consortium. Several initiatives have been developed and are being implemented to create and maintain a website, blog, and other publishing and media projects. Since 2002, the Consortium website has gone through five versions. Up-to-date information can be found there – statutes, rules, conditions for membership, news, events, statistical data, etc.⁴¹ The publishing activity includes New Library Newsletter in electronic⁴² and printed version, an annual collection with presentations and reports from seminars and national meetings. Two blogs are maintained. With the growth of social media, the information is placed on the Facebook page of BIC, and the materials from the events are available to the members in electronic format on the site.

Conclusion

The Bulgarian Information Consortium is an association of libraries in Bulgaria for a) shared access to electronic and other informational resources for scientific and educational purposes, and b) professional development of librarians following modern trends in the profession. The Consortium is a non-profit organization working through leadership, flexibility, and consideration of the needs of its members. It is a private initiative that does not rely on any kind of public support. Management and operational activities are carried out by a team of the Book Center (an administrative structure including a library, book shop, publishing house, and archive department) at New Bulgarian University. All of the activities are based on the project management approach, in which members are involved in active work with measurable results. The structure of BIC is non-hierarchical and flexible, management and operational activities are carried out by the same people. Communication between members and the operational team is informal. According

⁴¹ Bulgarian Information Consortium, <https://bic.bg/>

⁴² Bulgarian Information Consortium, „Nova biblioteka”, <https://novabiblioteka.blogspot.com/>

to its geographical scope, BIC is a national consortium with members from different cities in the country. The association's activities are financed by service fees and membership fees, and it also maintains a small reserve fund. For 20 years, BIC has won the trust of the participants in the association through full accountability and transparency of all actions. The approaches used by the Consortium ensure its stability and longevity.

The main lessons learned from the story of the Bulgarian Information Consortium could be summarized in:

- Strong leadership is needed for the successful initiation, establishment and functioning of a Library Consortium. It does not mean simply to have a boss, assigning tasks and duties. It means to have a body of active supporters of the idea, ready to dedicate their efforts and work hard for its achievement, without putting personal gain first. In our case, the team of New Bulgarian University led by its leader plays this role perfectly. The support of particular individuals from the other legal members was also crucial;
- The modern mode of governance is also important. We applied deeply the Polycentric Governance approach through a) careful choosing of the founders, b) freedom for all to participate, c) consideration and care for the needs of all participants (not only libraries but also single librarians), d) stimulation and support of any initiative from the members, and last but not least e) fast and clear demonstration of financial benefit from the cooperation;
- Pure private is better than any kind of public. The success of the Bulgarian Information Consortium over twenty years is the main proof. Various other initiatives for library cooperation initiated and financed by public authorities or big donors failed during this period. Feeling the consortium as its own is the main driving force for the people in it.

This paper presents the story of the Bulgarian Information Consortium from the perspective of its founder and leader. This is also a Bulgarian story. Various approaches for successful library cooperation could be found in other countries and historical periods. But we do believe that our way, achievements, and even mistakes may be useful in cases of deep social transformation, financial problems, and lack of tradition for cooperative action.

References

1. Ameen, Kanwal. „Barriers in collection sharing among libraries of Pakistan: university library managers’ viewpoint”. *LIBRES* 18, 1 (2008): 1–11.
2. Cohen, Jacob, Wim Vijyerberg. „Applying game theory to library networks”. *Journal of the American Society for Information Science* 31, 5 (1980): 369–374. DOI: <https://doi.org/10.1002/asi.4630310509>
3. Dhiman, Anil Kumar. *Library Consortia*. New Delhi: Ess Ess Publications, 2021.
4. Forbes, Carrie, ed. *Academic Libraries and Collaborative Research Services*. Rowman & Littlefield, 2022.
5. Gadinger, Frank and Jan Aart Scholte, eds. *Polycentrism: How Governing Works Today*. Oxford University Press, 2023. DOI: <https://doi.org/10.1093/oso/97801>
6. Grogg, Jill and Hannah Rosen. „Consortia: An Evolving Landscape”. *Collaborative Librarianship* 12, 2 (2020): 181–186.
7. Hayes, Robert. „Cooperative Game Theoretic Models for Decision-Making in Contexts of Library Cooperation”. *Library Trends* 51, 3 (2003): 441–461.
8. Hermalin, Benjamin B. „Toward an Economic Theory of Leadership: Leading by Example”. *The American Economic Review* 88, 5 (1998): 1188–1206.
9. Hirshon, Arnold. „Library strategic alliances and the digital library in the 1990s: The OhioLINK experience”. *The Journal of academic librarianship* 21, 5 (1995): 383–386.
10. Horton, Valerie. „Library consortia overview”. In: *Library Consortia: Models for Collaboration and Sustainability*, eds. Valerie Horton and Greg Pronevitz, 1–10. Chicago: American Library Association, 2015.
11. Jakubs, Deborah. „Trust me: The keys to success in cooperative collections ventures”. *Library Management* 36, 8/9 (2015): 653–662.
12. Jost, Peter. „An economic theory of leadership styles”. *Review of Managerial Science* 7, 4 (2013): 365–391.
13. Kingma, Bruce. „Economic Issues in Document Delivery: Access versus Ownership and Library Consortia”. *The Serials Librarian* 34, 1–2 (1998): 203–211.
14. Kopp, James. „Library consortia and information technology: the past, the present, the promise”. *Information technology and libraries* 17, 1 (1998): 7–12.

15. Kraus, Joew. „Prologue to library cooperation”. *Library Trends* 24, 2 (1975): 169–181.
16. Nikolova-Houston, Tatiana. „Bulgarian Librarianship: Surviving change through international cooperation”. *Advances in Library Administration and Organization* 27 (2009): 49–71. DOI:10.1108/S0732-0671(2009)0000027008
17. Nikolova-Houston, Tatiana. „Slavic Medieval Manuscripts. Origins, Preservation and Access. Part I”. *Catholic Library Journal* 83, 1 (2012): 26–32.
18. Nikolova-Houston, Tatiana. „Slavic Medieval Manuscripts. Historical, Archival, and Aesthetical Value and Visibility. Part II”. *Catholic Library World* (83)2, (2013): 112–121.
19. Ostrom, Elinor. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
20. Ostrom, Vincent, Charles Tiebout and Robert Warren. „The Organization of Government in Metropolitan Areas: A Theoretical Inquiry”. *American Political Science Review* 55 (1961): 831–842.
21. Polanyi, Michael. *The Logic of Liberty*. Chicago: The University of Chicago Press, 1951.
22. Sergheraert, Gastone. *Syméon le Grand (893–927)*. Paris: G.-P. Maisonneuve, 1960.
23. Shachaf, Pnina. „Nationwide library consortia life cycle”. *LIBRI: International Journal of Libraries and Information Services* 53, 2 (2003): 94–102.
24. Shilpa, Rani. „SWOT Analysis of consortia in academic libraries”. *Journal of Library and Information Management* 3, 2 (2016): 76–80.
25. Tapkova-Zaimova, Vasilka and Lidia Guénova. „Les écoles catholiques françaises en Bulgarie”. In: *Interférences historiques, culturelles et littéraires entre la France et les pays d’Europe centrale et orientale (XIXe et XXe siècle)*. Sofia: Marin Drinov, 2000.
26. Terzieva, Nadya and Radostina Todorova. „Satrudnichestvo na bibliotekite v razprostranienieto na elektronna informatsia za nauchni i obrazovatelni tseli-opitat na Balgarski informatsionen konsortsium”. In: *Godishnik na Balgarski informatsionen konsortsium*, ed. Bilyana Aleksandrova, Nadya Terzieva, 189–203 Sofia: Balgarski informatsionen konsortsium, 2006.
27. Terzieva, Nadya. „Proektat EIFL – rezultati i perspektivi” („EIFL project-results and perspectives”). *Bibliosfera* 3 (2002): 1–5.
28. Terzieva, Nadya. „Nachinaniyata za kooperirane mezhdu balgarskite biblioteki i eIFL. Net” („Bulgarian Libraries Cooperative Initiatives

- and eIFL.net”). In: *Libraries, Globalisation and Cooperation: International conference*, Sofia, 3–5 November 2004, ed. Alexander Dimchev, 126–133. Sofia: St. Kliment Ohridski, 2005.
29. Terzieva, Nadya. „Balgarskiyat informatsionen konsortsium osiguryava vazmozhnosti”. *Biblioteka* 14, 2 (2007): 32–37.
 30. Terzieva, Nadya. „Balgarski informatsionen konsortsium – 10 godini uspyavame zaedno”. In *Godishnik na Balgarski informatsionen konsortsium*, ed. Nadya Terzieva, Radostina Todorova, 27–30. Sofia: Bulgarian information consortium, 2013.
 31. Terzieva, Nadya. „Bibliotechno partnyorstvo v podkrepa na obrazovaniето”. In: *Dinamichni biblioteki–dostap, razvitie, promyana XXVI Natsionalna konferentsia na BBIA*, Sofia, 9–10 juni 2016 g., 78–87. Sofia: Balg. bibliotechno-inform. asots., 2016.
 32. Todorova, Radostina, Gergana Martinova and Desislava Milusheva. „Professional Capacity Development: New Bulgarian University Library Case Study”. In: *Zbornik radova: Konferencija o informacijskoj pismenosti na Zapadnom Balkanu*, ed. Ratko Knežević, Nikola Findrik, 161–166. Bihać: Kantonalna i universitetska biblioteka Bihać, 2015.
 33. Velichkova-Borin, Julia. „Les écoles française en Bulgarie (1864–1948)”. *Documents pour l’Histoire du Français Langue Étrangère ou Seconde* 54, (2015): 171–191.
 34. Verhagen, Nol. „The licensing battlefield: consortia as new middlemen between publishers, agents and libraries-a view from the Continent”. *Serials* 20, 2 (2007): 130–133.
 35. Dollery, Brian and Joseph Wallis. „Leadership and Economic Theories of Non-profit Organizations”. *Review of Policy Research* 22, 4 (2005): 483–499. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1541-1338.2005.00151.x>
 36. Williams, Delmus. „Living in a cooperative world: meeting local expectations through OhioLINK”. *Technical Services Quarterly* 17, 4 (2000): 13–32.
 37. Yanakieva, Elena Asenova, Krasimira Ruseva Ignatova, Krasimira Ivanova Papazova, Cvetanka Hristova Pančeva. *Bibliotechno, spravочно-bibliografsko i informatsionno obsluzhvane*. Sofia: Bulg. bibliotechno- informatsionna asotsiatsia, 2013.

Надја Терзиева

Нови бугарски универзитет, Софија, Бугарска
nterzieva@nbu.bg

БУГАРСКИ ИНФОРМАЦИОНИ КОНЗОРЦИЈУМ: ДВАДЕСЕТ ГОДИНА САРАДЊЕ МЕЂУ БИБЛИОТЕКАМА

САЖЕТАК: У раду је представљен Бугарски информациони конзорцијум током више од двадесет година његовог деловања. Неколико других иницијатива за библиотечку сарадњу, током прве деценије транзиције ка модерном друштву, економији и образовању у Бугарској није успело или нису биле делотворне. Зато су иницијатори, а касније и оснивачи Конзорцијума, веома пажљиво приступили процесу, обраћајући пажњу на различите факторе – тешку економску ситуацију, недостатак праксе сарадње на националном нивоу, психолошке и бихевиоралне карактеристике библиотекара и управника библиотека у земљи, зависност од историјског пута, стање библиотекарског и економског знања у области колективног деловања итд. Коначно, Бугарски информациони конзорцијум је успостављен пратећи три основна концепта: а) јако вођство, б) полицентрично управљање и ц) приватно власништво.

Данас је успех Конзорцијума евидентан. Начин постизања овог успеха и практична примена три теоријска концепта су приказани и детаљно размотрени у овом раду. У извесном погледу то је јединствен бугарски начин. Међутим, лекције научене на том путу могле би бити корисне и за друге библиотекарске који покрећу било какав облик сарадње међу библиотекама.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: библиотечка сарадња, лидерство, полицентрично управљање, Бугарски информациони конзорцијум.

Примљено: 16. априла 2024.

Прихваћено: 5. јуна 2024.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

СОФТВЕРИ ОТВОРЕНОГ КОДА ЗА ИЗРАДУ ДИГИТАЛНИХ РЕПОЗИТОРИЈУМА СА ОСВРТОМ НА EPRINTS*

САЖЕТАК: У савременом информационом добу, дигитални репозиторијуми играју кључну улогу у очувању, организовању и дистрибуцији научних и културних садржаја. Потражња за ефикасним и практичним софтверским решењима за израду и управљање репозиторијумима у значајном је порасту. У том контексту, софтвери отвореног кода долазе као одговор на потребе за флексибилним и приступачним алатима, који омогућавају развој репозиторијума који не зависе искључиво од комерцијалних решења. У овом раду, приказане су основне карактеристике софтвера отвореног кода, у контексту израде дигиталних репозиторијума, истражена је њихова примена са фокусом на анализу и употребу софтвера EPrints. Због тога што представља један од најпопуларнијих и широко коришћених софтвера за креирање дигиталних репозиторијума, кроз овај рад анализирани су основне карактеристике и функционалности EPrints-а, како би се пружио увид у његове намене и основне карактеристике које нуди у контексту израде дигиталних репозиторијума.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: софтвери отвореног кода, дигитални репозиторијуми, EPrints.

Увод

У времену свеобухватне дигитализације, академска заједница се све више ослања на дигиталне репозиторијуме као основну инфра-

* Истраживање представљено у овом раду финансирано је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, по основу Уговора бр. 451-03-47/2023-01/200005.

структуру за чување, приступ и дељење научних rezultata. Њихова улога сеже даље од пуког архивирања научних радова; они су заправо епифантери иновација, охрабрујући размену идеја и подржавајући интердисциплинарну сарадњу. Омогућавајући брз и ефикасан приступ информацијама, репозиторијуми трансформишу начин на који се истраживања спроводе и како се знања деле. Кроз њих, информације се централизују, чинећи да институције постану део глобалног система знања које је доступно у сваком тренутку. Из тих разлога неопходно је да постоји софтвер, који ће моћи да подрже основну улогу и мисију репозиторијума. У претходној деценији, процес израде дигиталних репозиторијума укључивао је употребу различитих софтверских решења која нису била првенствено дизајнирана за централизовано складиштење научних ресурса. Процес трансформације дигиталних технологија значајно је допринео промени, резултирајући развојем широког спектра софтверских алата, специфично креираних за израду и управљање репозиторијумима. У том контексту истакли су се софтвери отвореног кода, као алатке које су заслужне за значајан допринос у развоју репозиторијума. Због способности да се модификују и прилагоде потребама корисника, пружили су заједници флексибилност и унапређења која су кључна за успешно управљање различитим захтевима и изазовима у области чувања и дистрибуирање интелектуалног капитала. Транзиција ка прихватању софтвера отвореног кода представља важан корак ка аутономији институција у управљању њиховим ресурсима и колекцијама, ослобађајући их од ограничења и финансијских трошкова који су везани за комерцијалне софтверске пакете. Разумевање карактеристика и спецификација софтвера постаје кључно, омогућавајући институцијама да изаберу најпогодније решење које ће подржати њихове академске и истраживачке циљеве. У крајњој линији, софтвери отвореног кода постају неизоставни алати за институције које теже ефикасности, прилагодљивости и иновацијама у дигиталном добу.

Софтвери отвореног кода за дигиталне репозиторијуме

Карактеристика софтвера отвореног кода јесте отворен приступ њиховом изворном коду, омогућавајући тако приступ корисницима у циљу коришћења или модификације, а у складу са њиховим индивидуалним захтевима.¹ То значи да корисници имају

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

¹S. VilochananThampi and K. Chinnsamy, „Open Source Digital Library Software: A Comparative Study”, *International Journal of Library and Information Science Research and Development* 1, 1 (2012): 75–84.

слободу да софтвер мењају, али и обавезу да учине своје модификације доступним другим корисницима.² Како наводи Мекилвеин,³ концепт који лежи у основи отвореног кода први пут је представљени осамдесетих година прошлог века, када су приватне организације почеле да ограничавају приступ софтверу под окриљем права интелектуалне својине, представљајући их као власничке софтвере, што је значајно ограничавало њихову употребу. Значајан преокрет десио се почетком деведесетих година, када је развијан Линукс (енгл. Linux) – откривено је да је кроз јавно објављивање кода приметно унапређен квалитет јер је више страна учествовало у његовом развијању, те је било тешко игнорисати овај модел развоја, који је пружао економичан а квалитетан приступ у изради софтвера. Главна предност софтвера отвореног кода огледа се не само у могућности модификовања према сопственим потребама, већ и у финансијском аспекту, јер су у највећем броју случајева бесплатни, што није ситуација са власничким софтверима, који захтевају одређени вид финансијске надокнаде. С друге стране, основна разлика између власничких софтвера и софтвера отвореног кода огледа се и кроз комуникацију са корисницима. Док власнички софтвери обезбеђују директну комуникацију са корисницима, односно, обезбеђена је директна корисничка подршка, код софтвера отвореног кода подршка се може пронаћи најчешће на форумима и блоговима, где корисници и стручњаци могу постављати своја питања, коментаре или дилеме које су од помоћи другим колегама.

Услед дигитализације различитих пословних процеса, образовне и научне институције нису остале имуне на популарност ове врсте софтвера, посебно у погледу израде дигиталних репозиторијума. Још 2013. утврђено је да, због бројних ограничења која са собом носе власнички софтвери, факултети и институти радије бирају софтвере отвореног кода јер су бесплатни, флексибилни и једноставни за коришћење.⁴ Идентификоване предности софтвера отвореног кода, као што су слободно коришћење и могућност прилагођавања, као и акценат на транспарентности у раду и сарадњи међу корисницима,⁵ поставили су основе за широку адаптацију ових алачки у поменутиим институцијама. О њиховој популарности говори истраживање

² Marko Orešković, Tamara Krajna, Jelena Bolkovac, „Апликације отвореног кода за коришћење у књиžницама”, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 58, 1–2 (2015): 81–92.

³ J. Robertson McIlwain, „Towards and Open Source-First Praxis in Libraries”, *Information Technology and Libraries* 42, 4 (2023).

⁴ Janet Ogbenege and Airen Adetimirin „Selection and use of KOHA software in two private Nigerian universities”, *Library Hi Tech* 30, 6 (2013): 12–16.

⁵ Dakshata Avinash Dukare, „Open Source Solutions for Librarian”, *Indian Journal of Library Science and Information Technology* 5, 1 (2020): 50–53.

спроведено 2018. године где су испитаници навели да софтвере отвореног кода користе највише због нижих трошкова имплементације и поједностављеног управљања лиценцама.⁶ Нижи трошкови имплементације представљају кључни аргумент библиотека, што је посебно истакнуто због често ограничених буџетских ресурса којима располажу. Са наведеном тврдњом сагласни су и Чои и Прует,⁷ који истичу да је то један од основних мотива за коришћење софтвера отвореног кода, јер постоји могућност преузимања и тестирања софтвера унапред, колико год да је то пута неопходно, чиме се постиже потпуно прилагођавање потребама институције, иако парадоксално, Мекилвеин⁸ указује да је у литератури примећена забринутост библиотекара када улажу новчана средства у системе у којима ниједна појединачна компанија није директно одговорна за њихов развој. Софтвери отвореног кода, намењени за изградњу дигиталних репозиторијума, морају се придржавати основних принципа дигиталног складиштења. Развојни тимови данас су изузетно усредсређени на аспекте заштите ауторских права, могућности за отворени приступ и поштовање стандарда за унос метаподатака.

Очување и приступ дигиталним материјалима захтевају пажљиво разматрање карактеристика и функционалности доступних софтверских алата. Због тога што сваки софтвер има свој јединствени скуп спецификација, од великог је значаја да институције пажљиво рамотре наведене карактеристике како би пронашле најпогодније решење за своје потребе. Процес одабира софтверског решења представља суштински корак ка ефикасном управљању дигиталним садржајима, па су институције често пред тешким задатком приликом одлучивања које софтверске карактеристике највише одговарају њиховим специфичним потребама. Тренутно је на располагању велики број софтвера отвореног кода који су креирани управо за изградњу дигиталних репозиторијума, а литература⁹ и доступне базе истичу неке од најпопуларнијих попут EPrints-a, Dspace, Fedora, Weko, Islandora.

⁶ Josiline Chigwada, „Adoption of Open Source Software in Libraries in Developing Countries”, *International Journal of Library and Information Services* 7, 1 (2018).

⁷ Namjoo Choi, Joseph A. Pruet, „The context and state of open source software adoption in US academic libraries”, *Library Hi Tech* 37, 4 (2019): 641–659.

⁸ J. Robertson McIlwain, „Towards and Open Source-First Praxis in Libraries”, *Information Technology and Libraries* 42, 4 (2023).

⁹ Видети више у: George Pyrounakis, Mara Nikolaidou, Michael Hatzopoulos, „Building Digital Collections Using Open Source Digital Repositories”, *International Journal of Digital Library System* 4, 1 (2014): 10–24; Natalya Vasilyeva, „Open-Source Software for Repositories”, *Scientific and Technical Libraries* 3 (2023): 102–119; Javaid Ahmad Wani, Taseef Ayub Sofi, Ishrat Ayub Sofi, Shabir Ahmad Ganaie, „The Status of Open Access Repositories in the Field of Technology: Insights from OpenDoar”, *Information Discovery and Delivery* 52, 2 (2024): 164–174.

Статистика употребе софтвера отвореног кода

За потребе статистичких прегледа о употреби софтвера отвореног кода за израду дигиталних репозиторијума, коришћена је доступна база OpenDoar.¹⁰ OpenDoar представља глобалну базу података која пружа информације о репозиторијумима отвореног приступа из целог света. Основни циљ је обезбеђивање централизоване палтформе за претрагу и преглед репозиторијума, а корисницима пружа информације о сваком репозиторијуму, укључујући детаље о његовим основним карактеристикама, политикама отвореног приступа и многим другим релевантним информацијама. Користећи напредну претрагу, коју овај директоријум пружа, стечен је увид у бројчану распрострањеност употребе софтвера отвореног кода. Подаци су приказани на Графику 1.

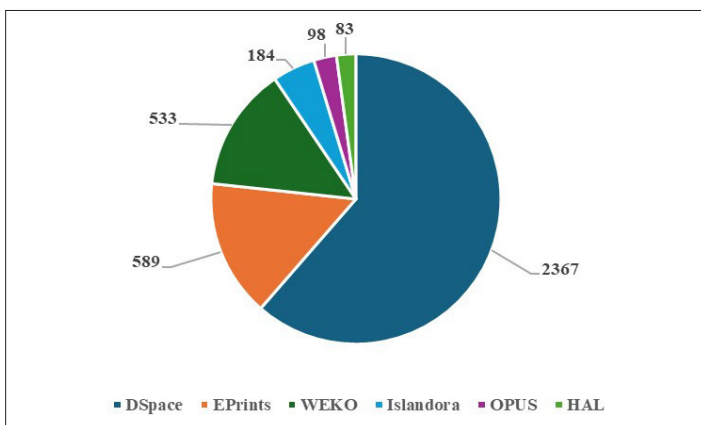

График 1. Број регистрованих корисника софтвера отвореног кода у OpenDoar регистру укупно

Подаци указују да је најкоришћенији софтвер отвореног кода за употребу дигиталних репозиторијума DSpace софтвер, са 2367 институција које га користе. Њега прати EPrints са 589 регистрованих институција, нешто мање регистрованих корисника у OpenDoar користи софтвер отвореног кода WEKO – 533. Након њих, долазе Islandora, са 184 регистроване институције које поседују дигитални репозиторијум изграђен употребом наведеног софтвера, OPUS са 98 корисника, као и софтвер HAL са 83 корисника. Сви поменути софтвери се користе у различитим научним

¹⁰ OpenDoar, <https://v2.sherpa.ac.uk/opensdoar/> (преузето 30. 4. 2024).

областима, за израду различитих vrста дигиталних репозиторијума. Подаци о употреби наведених софтвера отвореног кода за Србију приказани су на Графику 2.

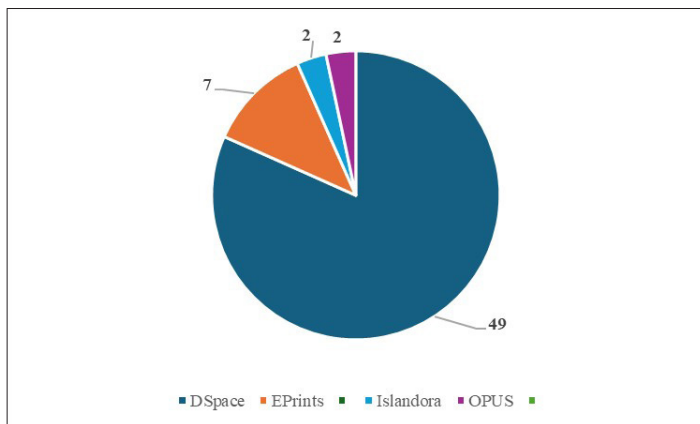

График 2. Број регистрованих корисника софтвера отвореног кода у OpenDoar регистру у Србији

Подаци приказују да и у Србији доминира DSpace софтвер са 49 регистрованих корисника, а прати га EPrints са 7 регистрованих корисника. WEKO и HAL нису регистровани, док Islandora и OPUS имају по 2 регистрована корисника из Србије. Међутим, веома је важно нагласити да је регистрација дигиталних репозиторијума, па самим тим и пријава софтвера отвореног кода који је у употреби на добровољној бази. Стога, све наведене податке треба узети с дозом опреза, јер постоји вероватноћа да је заступљен велики број институција које користе наведене софтвере отвореног кода, или неке друге, али их нису регистровали у бази OpenDoar.

С обзиром на актуелност употребе софтвера отвореног кода, бројни аутори су се бавили њиховим основним карактеристикама, истицали предности и недостатке.¹¹ На основу добијених података о масовности употребе, у даљем тексту ће бити приказане детаљније карактеристике софтвера EPrints, због изражене популарности и интересовања у Србији.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

¹¹ Dakshata Avinash Dukare, „Open Source Solutions for Librarian”, *Indian Journal of Library Science and Information Technology* 5, 1 (2020): 50–53; Javaid Ahmad Wani, Taseef Ayub Sofi, Ishrat Ayub Sofi, Shabir Ahmad Ganaie, „The Status of Open Access Repositories in the Field of Technology: Insights from OpenDoar”, *Information Discovery and Delivery* 52, 2 (2024): 164–174.

EPrints

EPrints се појавио као један од првих софтверских пакета развијених за инсталацију дигиталних репозиторијума у Школи за електронику и рачунарство Универзитета у Саутхемптону (енгл. *School of Electronics and Computer Science, University of Southampton*). Од свог настанка, 2000. године до данас, континуирано се ради на унапређењу његових основних функција. Сматра се једним од пионира међу софтверима отвореног кода који је дизајниран за потребе дигиталних репозиторијума. С обзиром на то да користи OAI-PMH протокол, омогућава истовремени увоз и извоз метаподатака са другим репозиторијумима.¹² Инсталација овог софтвера захтева коришћење Linux, Apache, My SQL и Perl скрипти,¹³ а у циљу осигуравања оптималног коришћења. Унапређене верзије омогућиле су инсталацију и на Windows серверима, што је додатно олакшало његову употребу и инсталацију у институцијама. Једна од најзначајнијих карактеристика софтвера је његова прилагодљивост јер омогућава корисницима да креирају дигиталне колекције прилагођене њиховим потребама и идентитету институције. С обзиром на то да је креиран наменски за израду дигиталног репозиторијума, омогућава похрањивање различитих врста материјала – истраживачке радове, дисертације, монографске публикације, наставне материјале, скрипте, различите врсте наставних извештаја као и сиву литературу. Поред главне намене да архивира неке од горенаведених материјала, може да прихвати и неке друге садржаје попут фотографија, видео и аудио-записа или сетова података. Доступност различитих екстензија, које се могу имплементирати у софтвер, а у зависности од потреба институције, чини EPrints веома поузданом алатком за изградњу репозиторијума.

Како наводе Банкиер и Глесон,¹⁴ постоји више карактеристика које одликују софтвере за изградњу дигиталних репозиторијума, а на институцији је да размотри сваку од њих у циљу идентификације најпогоднијих за своје потребе. Основне карактеристике и начин на који их EPrints софтвер испуњава приказане су у Табели 1.

¹² Rachel Beach, „The Digital Performance Archive”, *Lib Magazine* 6, 10 (2000).

¹³ Mike Beazley, „EPrints Institutional Repository Software: A Review”, *Canadian Journal of Library and Information Practice and Research* 5, 2 (2010).

¹⁴ Jean Gabriel Bankier and Kenneth Gleason, *Institutional Repository Software Comparison* (Paris: Unesco, 2014), 17.

Табела 1. Техничке карактеристике софтвера EPrints

Инфраструктура	Отворени код
Начин уноса метаподатака	Simple Dublin Core
Корисничка подршка	Омогућена подршка заједнице кроз форуме и радне групе
Измена и редизајн	Омогућени измена и редизајнирање од стране администратора система
Могућност увоза и извоза	Омогућен кроз следеће формате: BibTeX, XML
Статистика и извештавање	Омогућен кроз инсталацију додатака и екстензија
Харвестовање	OAI-PMH

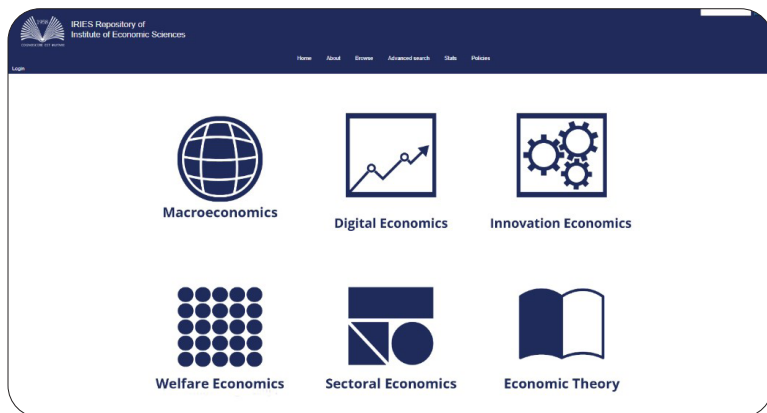
Практична употреба EPrints софтвера

EPrints пружа могућност коришћења кроз три улоге, тачније, три профила са различитим привилегијама за кретање кроз платформу: администраторска улога, улога уредника и улога аутора. Администратор система има могућност да контролише и прати све позадинске опције софтвера, односно, да прати записе, редизајнира странице и модификује поља за унос, инсталира екстензије али и да прати подешавања и послове на серверу на коме је софтвер инсталиран. С друге стране, уредник има могућност да врши преглед унетих ентитета у систем, мења метаподатке и исправља настале грешке како би се одржала концизност и доследност при уносу, а пре финалног објављивања у репозиторијуму. На крају, особа која је регистрована као аутор омогућава пријаву докумената, унос метаподатака као и управљање њима.

EPrints омогућава редизајнирање почетне стране репозиторијума према потребама институције, чиме се постиже јединственост у раду. С обзиром на могућност модификовања, репозиторијум може садржати лого институције, назив и акроним, основне податке о институцији, организационој структури и слично. На Слици 1 приказана је почетна страна дигиталног репозиторијума Института економских наука – ИРИЕС, где су ради једноставније претраге, на почетној страни излистани департмани института, у оквиру којих су распоређене научне публикације истраживача.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

Слика 1. Почетна страна ИРИЕС-а.

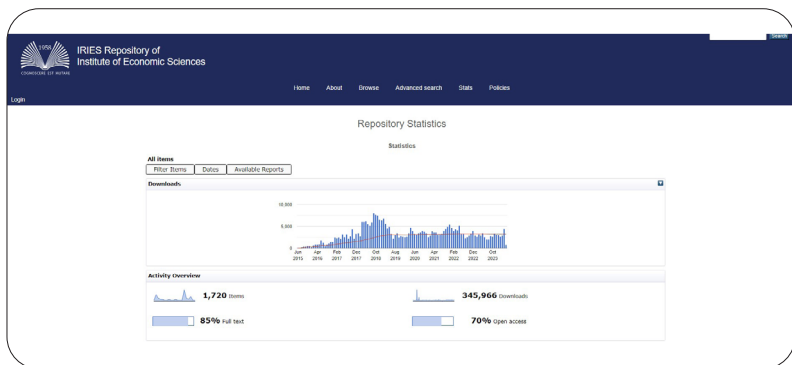
Интерфејс Eprints-a заснива се на картицама које су подложне променама у зависности од потреба и захтева институције. Његова почетна страна састоји се из дела „Home” који кориснику пружа увид у почетну страну, „About” у коме институција може истаћи своје основне податке као и податке о репозиторијуму али и све оно што се сматра релевантним. Основа одељка „Search” састоји се из једноставне претраге која подразумева претрагу по години унетог ентитета, ауторима ентитета или његовом типу. Такође, овај одељак подложен је модификацијама па се претрага може проширити у зависности од потребе институције и на претрагу према департманима, центрима институције или пак одређеној скупини аутора који су на неки начин претходно груписани. Уз то, ту је и одељак који омогућава напредну претрагу, где се ентитети заправо могу претраживати према свим метапољима која су при уносу ентитета дефинисана, попут претраге по кориснику који је ентитет похранио, наслову, датуму уноса, кључним речима, уредницима публикације и слично.

Статистика

EPrints омогућава инсталацију екстензије за статистику. Ова статистика пружа увид у неколико различитих извештаја, те се тако може добити извештај којим се прати укупан број преузимања докумената пуног текста кроз временску линију као и праћење аутора чији су радови највише преузимани. Затим, може се добити упоредни извештај кроз године, а он може обухватати од године оснивања репозиторијума до тренутка када се извештај захтева. Кроз графике које софтвер приказује, истакнуто је 12 месеци у години као и број преузимања ентитета кроз месеце. Ту је и могућност извештавања према најпопуларнијим ентитетима, од-

носно, радовима који су највише преузимани у пуном тексту, као и најпопуларнијим ауторима, односно, ауторима ентитета који су највише преузимани.

Напредна статистика пружа могућност „захтеваних” извештаја – наиме, одабиром неког од понуђених предмета из репозиторијума, може се стећи увид у број преузимања и кликова на одређене ентитете. На пример, уколико одаберемо име аутора, статистика ће представити број тачних преузимања ентитета овог аутора. Уколико је неопходно излистати статистику за одређене временске оквири, уносом датих временских оквира EPrints има способност пружања таквих извештаја. Дакле, статистички подаци, који се могу добити из овог софтвера врло су флексибилни, а какви ће бити начелно зависи од тренутних захтева институције или особе којој су потребни. На Слици 2 приказана је основна статистика преузимања из дигиталног репозиторијума Института економских наука ИРИЕС.

Слика 2.
Статистика
ИРИЕС

Закључак

Дигитални репозиторијуми играју кључну улогу у пружању приступа и управљању дигиталним садржајима, те је јасно због чега данас постоји велики број софтвера различите структуре за њихову израду. Софтвери отвореног кода пронашли су своју употребу у научним и образовним институцијама, па због своје флексибилности постају њихов интегрални део. С обзиром на брз технолошки развој, очекује се појава нових софтвера, а будуће верзије постојећих биће још напредније, са детаљнијим спецификацијама и прилагодљивим карактеристикама, које ће боље одговарати захтевима институција. Један од пионира у овом пољу је софтвер EPrints, чија је популарност континуирано расла захваљујући једноставности употребе и могућности прилагођавања. Кроз године, EPrints је постао симбол ефикасног управљања дигиталним садржајима, инспиришући дру-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

ge softverske projekte i zajednice da slede isti put ka otvorenosti i saradnji. U tom kontekstu, postao je nezameњiv alat za izradu digitalnih repozitorijuma, pružajuћи институцијама могућност da efikasno organizuju, čuvaju i dele svoje digitalne sadržaje sa širom zajednicom korisnika. Његова интуитивна употреба, подршка библиотечких стандарда и основних начела дигиталне архивистике, доприносе његовој популарности и успешној имплементацији у институцијама у свету и Србији.

Literatura:

1. Bankier, Jean Gabriel and Kenneth Gleason. *Institutional Repository Software Comparison*. Paris: Unesco, 2014.
2. Beach, Rachel. „The Digital Performance Archive”. *Lib Magazine* 6, 10 (2000).
3. Beazley, Mike. „Eprints Institutional Repository Software: A Review”. *Canadian Journal of Library and Information Practice and Research* 5, 2 (2010). DOI:10.21083/partnership.v5i2.1234
4. Chigwada, Josiline. „Adoption of Open Source Software in Libraries in Developing Countries”. *International Journal of Library and Information Services* 7, 1 (2018): 15–29.
5. Choi, Namjoo, Joseph A. Pruet. „The context and state of open source software adoption in US academic libraries”. *Library Hi Tech* 37, 4 (2019): 641–659.
6. Dukare, Dakshata Avinash. „Open Source Solutions for Librarian”. *Indian Journal of Library Science and Information Technology* 5, 1 (2020): 50–53.
7. Mcilwain, Robertson J. „Towards and Open Source-First Praxis in Libraries”. *Information Technology and Libraries* 42, 4 (2023). DOI:10.5860/ital.v42i4.16025
8. Ogbenege, Janet and Airen Adetimirin. „Selection and use of KOHA software in two private Nigerian universities”. *Library Hi Tech* 30, 6 (2013): 12–16.
9. OpenDoar. <https://v2.sherpa.ac.uk/opensoar/> (preuzeto 30. 4. 2024).
10. Orešković, Marko, Tamara Krajna, Jelena Bolkovac. „Aplikacije otvorenog koda za korištenje u knjižnicama”. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 58, 1–2 (2015): 81–92.
11. Pyrounakis, George, Mara Nikolaidou, Michael Hatzopoulos. „Building Digital Collections Using Open Source Digital

Repositories”. *International Journal of Digital Library System* 4, 1 (2014): 10-24.

12. Vasilyeva, Natalya. „Open-Source Software for Repositories”. *Scientific and Technical Libraries* 3 (2023): 102-119.
13. VilochananThampi, S. and K. Chinnasamy. „Open Source Digital Library Software: A Comparative Study”. *International Journal of Library and Information Science Research and Development* 1, 1 (2012): 75-84.
14. Wani, Javaid Ahmad, Taseef Ayub Sofi, Ishrat Ayub Sofi, Shabir Ahmad Ganaie. „The Status of Open Access Repositories in the Field of Technology: Insights from OpenDoar”. *Information Discovery and Delivery* 52, 2 (2024): 164-174.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

Jelena Banović
jelena.banovic@ien.bg.ac.rs

Aleksandra Bradić-Martinović
abmartinovic@ien.bg.ac.rs

Institute of Economic Sciences, Belgrade

OPEN SOURCE SOFTWARE FOR DIGITAL REPOSITORIES WITH FOCUS ON EPRINTS

SUMMARY: Digital repositories are essential to the preservation, distribution, and organisation of scholarly and cultural resources in the information age. As a result, there is a notable increase in the need for effective and useful software solutions for repository creation and management. In this situation, the demand for adaptable and user-friendly tools that permit repository development and operation without reliance on proprietary solutions gives rise to open source software. The basic features of open source software are discussed in this study in relation to the creation of digital repositories, and their application is examined with an emphasis on the evaluation and application of the EPrints software. The main characteristics and capabilities of one of the most well-liked and extensively used platforms for building digital repositories are examined in this study.

KEYWORDS: open source software, digital repositories, EPrints.

Примљено: 20. априла 2024.

Прихваћено: 31. маја 2024.

Хроника

ДЕПОЗИТНА БИБЛИОТЕКА АКАДЕМИЈСКОГ САВЕТА ФНРЈ

САЖЕТАК: У раду се говори о специјалној библиотеци Академијског савета (доцније Савета академија) Федеративне Народне Републике Југославије, њеном оснивању и структури, њеном књижном фонду, као и разлозима за њено брзо гашење.

Одмах по свршетку Другог светског рата, у Југославији се кренуло са покушајима стварања јединствених, централних југословенских институција. То је чињено и у области науке и културе. На састанку представника трију тадашњих југословенских академија (Српске академије наука, Југославенске академије знаности и умјетности и Словенске академије знаности и уметности), у јануару 1948. године, формиран је Академијски савет Федеративне Народне Републике Југославије. Депозитна библиотека Академијског савета формирана је 1951. године, а језгро су чиниле књиге и периодичне публикације на страним језицима. Академијски савет ФНРЈ формално је укинут 10. јануара 1960. године, али је одмах истога дана основан Савет академија наука и уметности ФНРЈ. На првој седници Савета академија наука и уметности, 30. јануара 1960. године, одлучено је да Депозитна библиотека буде уташена, а да књижни фонд преузму библиотеке трију југословенских академија, као и београдска Универзитетска библиотека и заградска Национална и свеучилишна књижница.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Академијски савет, академије наука, депозитна библиотека, библиографија, књижни фонд, набавка.

1.

Одмах по свршетку Другог светског рата, у Југославији се кренуло – у тим раним данима утврђивања новог, социјалистичког погледа на друштво и политику – са покушајима стварања јединствених, централних југословенских институција. То је чињено

и у области науке и културе. У таквом озрачју јавила се и идеја о стварању јединствене југословенске академије наука.¹ Но, стало се на становиште да то треба учинити поступно, и тако је најпре 10. и 11. јануара 1948. године, на састанку представника трију тадашњих југословенских академија (Српске академије наука, Југославенске академије знаности и умјетности и Словенске академије знаности и уметности) формиран Академијски савет Федеративне Народне Републике Југославије.² Први скуп Академијског савета одржан је 17. и 18. новембра 1948. године у Београду.³ Иако су и на том скупу пре свега српски академици настојали да се иде ка формирању „Савезне академије наука”,⁴ од те идеје се одустало. Уосталом, у међувремену је дошло до раскида са Совјетским Савезом, па је и научна и културна политика добила други правац који је водио постепеној децентрализацији. Тако је Академијски савет ФНРЈ најшире одређен као „саветодавно тело које координира рад трију академија”.⁵

2.

У почетку су надлежности и овлашћења Академијског савета била велика, пре свега у домену финансија, одобравања учешћа југословенских научника на конгресима у иностранству, доделе стипендија, контроле рада академијских института, и још којегчега другог.⁶ Тако је један од, додуше споредних, задатака Академијског савета био и да унапреди рад библиотека трију југословенских академија и њима припадајућих института. Седница Управе Академијског савета, одржана у Београду 24. маја 1950. године, била је,

¹ Ову идеју први је 1946. године изнео Павле Савић. (Dragomir Bondžić, „Saradnja naučnika Srbije i Hrvatske u okviru Jugoslavije 1945–1965”, u *Jugoslavija – između ujedinjenja i razlaza: hrvatsko-srpski odnosi u kontekstu društvenog razvoja dve Jugoslavije 1918-1991*, ur. Bojan Dimitrijević, Mario Jareb (Beograd: Institut za savremenu istoriju; Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2018), 198).

² Архив Југославије /даље: АЈ/ 55-2-14.

³ АЈ 55-1-1.

⁴ Да се и у власти још увек о томе размишљало, сведоче речи председника Савета за науку и културу ФНРЈ Родољуба Чолаковића да „Савет треба да буде језгро будуће Савезне академије наука”, што је здушно подржао Иво Андрић: „Не иде се за неким механичким уједињавањем свега тога; иде се за тим да се од те три академије створи нешто четврто, што би било нама свима заједничко. Не можемо негирати да постоје древне академије, али постоји и ФНРЈ, која је једна велика животна и политичка реалност, којој би требало да послужимо”. АЈ 55-2-14. Иначе, идеја о формирању Савезне академије наука била је записана и у чувеној *Резолуцији Пејшић конгреса КПЈ*, али се стало на становиште да се овакво централно научно тело не може створити „на силу”. (Bojan Đorđević, *Arhivi govore: prilozi proučavanju srpsko-hrvatskih kulturnih veza u XX veku* (Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2020), 128).

⁵ АЈ 55-4-23.

⁶ Bojan Đorđević, *Arhivi govore: prilozi proučavanju srpsko-hrvatskih kulturnih veza u XX veku* (Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2020), 129–137.

између осталог, посвећена и овом проблему.⁷ Донета је одлука да се већ у јуну те године одржи састанак управника библиотека све три академије, с тим да му присуствује и представник Библиографског института, који је у том тренутку још био у формалној надлежности Академијског савета. Утврђен је и дневни ред предстојећег састанка. Требало је извршити преглед часописа које поседују југословенске академије, потом преглед књига у њима, набављених након ослобођења и, најзад, утврдити обавезе појединих академија да на месечном нивоу обавештавају Академијски савет о набавци књига и периодичних публикација.

Конференција академијских библиотека ФНРЈ одржана је у Загребу, 13. јуна 1950. године.⁸ Били су присутни директор Академијине књижнице ЈАЗУ Јосип Бадалић, директорка Академијине књижнице САН Смиља Мишић, директор Академијине књижнице САЗУ Филип Рамовш, директор Библиографског института Бора Благојевић и начелник Академијског савета Немања Мађаревић. Након подсјећања да свака академија има своју библиотечку мрежу, коју чине централна академијска библиотека и библиотеке института, који раде под окриљем академија, закључено је да је, од три академијске библиотеке, „библиотека Југославенске академије знаности и умјетности једина уређена библиотека”. Због тога библиотеке САН и САЗУ још увек не могу дати потпуне пописе књига и часописа које поседују. Јосип Бадалић сматрао је да је нереално да библиотеке дају месечне извештаје о набавци књига и часописа, „јер немају увида у стање и принове књига у појединим институти-ма”. Зато се дошло до става да извештаје Академијском савету шаљу директно институти. Но, каква-таква редовност у састављању ових извештаја одржала се само током 1950. и 1951. године, а касније су били тек повремени и непотпуни, ако их је уопште и било” Узрок томе био је, вероватно, и релативно велик број института у академијама. Рецимо, у том тренутку – 1950. године – у оквиру Српске академије наука деловало је чак десет института.⁹

Други импулс за оснивање Депозитне библиотеке Академијског савета био је однос према Библиографском институту. Званично основан 1949. године од стране Савета за науку и кул-

⁷ АЈ 55-14-68.

⁸ АЈ 55-15-101.

⁹ Занимљиви су извештаји академијских библиотека о набавци књига за поједине институти. Они сведоче о веома великом приливу стручне и научне литературе, нарочито из иностранства, у складу са отварањем Југославије, па и југословенске научне заједнице, према свету. Тако је, рецимо, библиотека Института за проучавање књижевности САН само у марту 1951. године набавила 133 наслова, од тога комплете два стара часописа – мостарске *Зоре* и сомборског *Голуба*.

туру ФНРЈ, овај институт био је у надлежности Академијског савета. Планови и извештаји института били су достављани Академијском савету. Тако је директор Библиографског института Бора Благојевић, 25. септембра 1950. године, поднео Академијском савету нацрт *Централној каталога сираних књиџа и часописа у научним и стручним дидлиотекама*.¹⁰ Њиме је прецизирано неколико ствари. Најпре, било је предвиђено да послом формирања каталога руководи Академијски савет. Одбор за израду каталога чинили би по један библиотекар сваке академије, директор Библиографског института и представник Академијског савета. Предвиђено је да се најпре изради централни каталог страних часописа, који би имао 150.000 каталошких листића. За овај посао предвиђено је шест месеци, након чега би овај каталог био штампан. Код израде каталога књиџа стало се на становиште да послу треба приступити постепено, по фазама: „У првој фази рада требало би обухватити само оне књиџе за које се сматра да треба да уђу не само у азбучни него и у стручни каталог”. Трeбало је да буду обухваћене и стране књиџе, издате након 1945. године. Рок за израду овог каталога утврђен је на две године.¹¹ Најзад, Благојевић је тврдио да овај посао неће дати резултата ако се не укључе сви библиотекари научних и стручних библиотека, те да је због тога потребна директна наредба Академијског савета.¹²

3.

Депозитна библиотека Академијског савета формирана је 1951. године, а језгро су чиниле – а и убудуће ће то бити случај – књиџе и периодичне публикације на страним језицима.¹³ Акаде-

¹⁰ АЈ 55-22-116.

¹¹ Бора Благојевић је признао да „у редовима библиографа постоји велики отпор према стварању стручног каталога”. Разлог томе видео је у незадовољству библиотекара принципима децималне класификације, али је заступао став да се ипак мора радити према стандардима УДК, „с обзиром да ми немамо времена а ни довољно људи да би данас стварали неку нову, нашу шему”.

¹² Као допуно овом нацрту, Благојевић је нешто касније, 1. децембра 1951. године, послао Академијском савету и реферат под називом „Питање организације документационе службе код нас”. Иако није уско повезан са темом нашег рада, овај извештај је занимљив, јер се директор Библиографског института залагао за комбинацију два документациона система при библиографској обради чланака у страним часописима. За тзв. теоријске часописе сматрао је да „обрада треба да има искључиво евидентно-индикаторни карактер... са назначењем аутора чланка, наслова чланка и података где се, тј. у ком броју и на којој страни одређеног часописа чланак налази”. Код стручних часописа, пак, Благојевић се залагао за експерт, тј. израду кратког резимеа чланака. Као разлог што се то не може радити за све часописе и све чланке, Благојевић је навео „велики проблем” – то што библиотекари и библиографи слабо знају стране језике!

¹³ Те публикације су набављане углавном преко British Council-а, Америчке читаонице, те посредовањем Рокфелерове фондације. Видети: АЈ 55-42-187; 55-42-188; 55-42-189.

мијски савет и Библиографски институт заједнички су, 25. априла 1951. године, предложили за усвајање „Правила о организацији и раду Депозитне библиотеке Академијског савета”:¹⁴

I

„Књиге и периодичне публикације које Академиски савет ФНРЈ и Библиографски институт ФНРЈ добијају, на основу размене, само у 1 примерку, чуваће се у Депозитној библиотеци Академиског савета ФНРЈ, која ће се налазити у просторијама Библиографског института ФНРЈ.

II

Као књиге ове врсте, са стране Библиографског института ФНРЈ, сматраће се само оне књиге које непосредно Библиографски институт прими на име размене као своје књиге, док ће се, као и до сада, све књиге које он, преко свога Центра за међународну размену публикација, добије из иностранства, достављати дестинатерима означеним на примљеним пошлицама.

III

Из фонда књига Депозитне библиотеке Академиског савета ФНРЈ повремено ће се образовати серије књига, с обзиром на струку на коју се односе, па ће се те серије достављати на увид и коришћење заинтересованим научним и стручним установама.

IV

Врсте серија књига које ће се образовати и број научних и стручних установа којима ће се достављати ове серије, одређиваће Библиографски институт ФНРЈ, у сагласности са претставником Академиског савета ФНРЈ.

V

Свака установа којој буде достављена оваква серија моћи ће је задржати код себе највише месец дана. По протеклу овог рока свака установа је дужна да достављену јој серију књига, у истом стању као што ју је и примила, упути другој установи, у смислу распореда који ће добити од Библиографског института ФНРЈ, извештавајући одмах о овоме Библиографски институт.

VI

Установа која последња буде користила извесну серију књига, вратиће књиге Библиографском институту ФНРЈ.

¹⁴ АЈ 55-42-190.

VII

По повратку са кружења по одређеним научним и стручним установама, све књиге и периодичне публикације чуваће Библиографски институт ФНРЈ, и стављаће их на расположење, за одређено време, свима научним установама и научним радницима, уколико их они затраже”.

Овај правилник усвојен је на Деветом заседању Академијског савета, одржаном 7. и 8. јуна 1951. године у Београду,¹⁵ али након полемике о сврси постојања и форми Депозитне библиотеке. Састанку су присуствовали сви чланови Академијског савета, дакле представници Југославенске академије знаности и умјетности, Српске академије наука и Словенске академије знаности и уметности – Синиша Станковић (председник Академијског савета), Александар Белић, Иво Андрић, Мирослав Крлежа, Андрија Штампар, Марко Костренчић, Франц Стеле и Никола Рот. Питање Депозитне библиотеке поставило се, заправо, због реорганизације Савета за науку и културу ФНРЈ, што ће довести до формирања Министарства науке и културе ФНРЈ. Једна од последица била је та да су се готово сви институти и заводи који су дотле били у надлежности Академијског савета изузели и пребацили у надлежност појединих академија. Тако су у надлежности Академијског савета остали само Океанографски институт, Хидробиолошки институт и Завод за заштиту споменика културе. Једина недоумица била је шта радити са Библиографским институтом, али и ту се стало на становиште да његов опсег рада превазилази оквире устројства Академијског савета, што је сублимисао Мирослав Крлежа: „Ви знате да се у одлучивању да ли ће једну научно-истраживачку установу преузети Академијски савет увек руководило тим основним принципом да долазе у обзир само оне установе за које заиста није било могуће сагледати неко друго повољније решење у погледу њиховог руководства... Овде /ради се о Библиографском институту; прим. Б. Ђ./ то није случај”.

Пошто је обавестио чланове да је Академијски савет од разних међународних установа добио велики број публикација, а да је Рокфелерова фондација поклонила још 7500 долара за набавку страних стручних и научних часописа, председник Академијског савета Синиша Станковић, затражио је и формалну сагласност за формирање Депозитне библиотеке и усвајање *Правила о организацији и раду*. Закључено је да је то специјална библиотека, да није јавна, а да је књижни фонд смештен у Библиографском институ-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

¹⁵ АЈ 55-3-22.

ту, „који има технички апарат да може тај посао библиотеке да от-
правља”. Већина чланова Академијског савета сложила се са идејом
да библиотека буде „амбулантна” или, другим речима, „путујућа”,
како је и предвиђено *Правилима*. То је значило да се одређени број
примерака шаље на по месец дана свакој од трију академија наука,
а посебно они које захтевају академици, али и научни радници у
академијским институтима. Једини који се овом оштро противио
био је Александар Белић. Он је сматрао да ће се на тај начин књи-
ге „загубити и пропасти”. Предложио је да Депозитна библиотека
буде посебан одељак Универзитетске библиотеке у Београду и да
је води сестра академика Синише Станковића, која је већ преузела
библиотеку угашеног Друштва пријатељства Југославије и СССР:
„Ми знамо како је код нас, како људи нерадо враћају књиге, како
сматрају да је благословен сваки покушај да се отуђи каква књига”.

Остали чланови Академијског савета сложили су се да књи-
ге ипак циркулишу, указујући и на политичке импликације: „По-
ставиће се питање зашто да буде у Београду, а не у Загребу”. Да се
размишљало о унапређењу рада Депозитне библиотеке, и да је она
замишљена амбициозно, сведоче речи Синише Станковића: „Нека
књиге циркулишу у најмању руку кроз универзитете и академије, а
када библиотека буде нарасла и када се створе повољне околности,
да се прошири њена функција и на приватна лица, да је просто от-
воримо читавом свету”.

Тако су усвојена „Правила о организацији и раду Депозитне
библиотеке Академијског савета ФНРЈ” и она је отпочела са радом,
али, уз многе тешкоће и, већ од самога почетка, са нерегулисаним
системом и надлежностима.

4.

Да је организација рада Депозитне библиотеке Академијског
савета већ у зачетку била лоша, и да се, заправо, није имала права
идеја о начину рада и далекосежним плановима, било је јасно већ
након шест месеци. То је видљиво из извештаја о раду, сачињеног
крајем децембра 1951. године.¹⁶ Најпре је још једном поновљено како
је Депозитна библиотека устројена и шта чини њен фонд („изве-
стан број књига и часописа које је набавио Академиски савет ФНРЈ
и изванредан број књига и часописа које је набавио Библиографски
институт ФНРЈ путем међународне размене”). У том тренутку би-
блиотека је поседовала 408 монографија и 430 наслова периодичних
публикација. Из извештаја се види да је било књига на чак петнаест

¹⁶ АЈ 55-42-189.

језика, а највише – 262 – на енглеском. И међу периодичним публикацијама највише је било оних на енглеском језику – 138 наслова (на француском 102, а на норвешком 95). Од свих научних области, највише монографија и периодичних публикација било је из области психологије, потом медицине и науке о књижевности.

Но, већ у том првом годишњем извештају наводи се да је дошло до проблема који су проистекли из чињенице да Библиографски институт није више био у надлежности Академијског савета. Монографије и часописи су се и даље налазили у Библиографском институту, али је било отежано њихово разашилање југословенским академијама, институтима и универзитетима. Осим тога, ове научне установе су по правилу прекорачивале рок од месец дана за враћање публикација, правдајући се да то време није довољно да се сви заинтересовани послуже њима. Стога је извештај, заправо, био веома критички интониран и песимистички настројен:

„Ово је мала, а сасвим хетерогена библиотека, чије даље одржавање, у условима постојања толиког броја великих и специјализованих библиотека у Београду и другим нашим културним центрима не би могло да се брани. Ова констатација добија своје оправдање још више ако се предњим излагањима дода још и чињеница да се у Депозитној библиотеци налази приличан проценат књига и часописа којих има и по осталим нашим библиотекама, тако да примерци из Депозитне библиотеке не претстављају чак ни књиге каквих нема на другом месту”.

Види се да је библиотека Академијском савету представљала само терет, и да се сав смисао њеног постојања свео на пуку трансмисију публикација академијским, универзитетским и институтским библиотекама у Југославији. Осим тога, није постојало овлашћено лице које би управљало Депозитном библиотеком, већ је за то свакога месеца одређиван други службеник Библиографског института, па се рад свео на строго чиновничко бележење отправљених и примљених публикација. Стога је предложено гашење Депозитне библиотеке:

„Све напред изнето говори за доношење решења о укидању ове библиотеке, која се показала као непотребна и сувишна. Њен садашњи фонд треба уступити или једној одређеној библиотеци, или овластити Библиографски институт ФНРЈ да га он расподели на неколико научних и стручних библиотека, с тим да приликом расподеле дођу у обзир све народне републике /дакле и оне које у том тренутку нису имале своје академије наука; прим. Б. Ђ./”.

Ипак, судећи по свему, то није учињено, али да су рад и деловање Депозитне библиотеке били сасвим изван интересовања чла-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

нова Академијског савета, говори чињеница да више ни на једном скупу није расправљано о њеном раду.

5.

Једина документа која сведоче да је Депозитна библиотека Академијског савета ФНРЈ и након 1951. године званично постојала јесу сасвим ретки, повремени извештаји трију југословенских академија да су публикације прослеђене даље, или враћене Депозитној библиотеци. Такође, 10. марта 1953. године председник Академијског савета Синиша Станковић захвалио је Рокфелеровој фондацији на поклоњеним периодичним публикацијама Академијском савету током претходне, 1952. године, и обавестио их да је извештан број научних часописа прослеђен академијским библиотекама, „but many journals are housed in the library of the Academic council”.¹⁷ Такође, у Депозитној библиотеци били су похрањени извештаји учесника међународних конгреса библиотекара, који су на те конгресе ишли у организацији Академијског савета.¹⁸

Но, како су године пролазиле, тако је Академијски савет имао све мање ингеренција над радом трију академија и, уопште, над целокупним научним животом у Југославији. Од регулативног и контролног органа, постајао је координационо и саветодавно тело. Крајем педесетих година прошлог века поставило се питање сврхе постојања Академијског савета, посебно када је почетком 1958. године формиран Савезни савет за науку. Ипак, нису се сви чланови Академијског савета, посебно они који су у њему били од почетка, слагали да се ова институција укине. Тако је Иво Андрић, који је у том тренутку био председник Академијског савета, изразио бојазан да би таква одлука довела до научног разједињења, и да онда „постоји опасност да три академије оду свака на своју страну, а то не одговара ни нашој стварности, ни општим тенденцијама целокупног државног живота”.¹⁹ Ипак, расправа о томе није се могла избећи, па је 4. априла 1958. године формирана Комисија за утврђивање програма даље делатности Академијског савета. Ова комисија је сачинила записник у коме је прецизирано да ће Академијски савет надаље имати само три задатка: да усклађује и обједињује рад академија наука у Југославији, да представља југословенске ака-

¹⁷ АЈ 55-42-189.

¹⁸ Неке од тих извештаја (Матка Ројнића са конгреса у Лондону 1950, Еве Вероне са конгреса у Копенхагену 1952. и Милице Продановић са конгреса у Минхену 1953. године) видети у: АЈ 55-48-213.

¹⁹ Бојан Ђорђевић, „Иво Андрић у Савету академија Федеративне Народне Републике Југославије”, *ЛИК IV*, 6 (2018): 21.

демије у иностранству и да обавештава научну и стручну јавност о раду југословенских академија.²⁰ Као што се види, Академијски савет сведен је на пуко координационо тело, без икаквих надлежности над појединим академијама. Ово је председника Академијског савета Иву Андрића навело да на седници, одржаној 17. фебруара 1959. године, горко и резигнирано закључи: „Овај наш Савет је сада у једном прелазном стадијуму... Ми данас немамо више ни праве канцеларије. Ово је, уопште, једна установа у ликвидацији”.²¹

Ликвидација, ипак, није била драстична. Академијски савет ФНРЈ јесте формално укинут 10. јануара 1960. године, али је одмах истога дана основан Савет академија наука и уметности ФНРЈ (доцније СФРЈ), као модификовани облик удруживања југословенских академија и чија је прва седница одржана 30. јануара 1960. године, када је и обнародована Уредба о укидању Академијског савета и формирању Савета академија наука и уметности.²² На овој седници решена је, коначно, и судбина Депозитне библиотеке. Делегати су се позвали на став Комисије за утврђивање програма даље делатности Академијског савета, изражен две године раније, да Академијски савет више нема научних послова, „па не постоји ни потреба за библиотеком”.²³ Стога је на овој Првој седници Савета академија наука и уметности одлучено да Депозитна библиотека буде уташена, а да књижни фонд преузму библиотеке трију југословенских академија, као и београдска Универзитетска библиотека и загребачка Национална и свеучилишна књижница. Савет академија наука и уметности задржао је само комплет Британске енциклопедије!²⁴ Тако је 30. јануара 1960. године и званично престала да постоји Депозитна библиотека дотадашњег Академијског савета, која је још од оснивања била на климавим ногама, без јасно постављених задатака и циљева, и без правог плана рада и кадровских решења. Њено деветогодишње постојање сводило се на нејасан конгломерат послова који, свеукупно узев, нису допринели ни унапређењу рада Академијског савета ни развитку научне заједнице.²⁵

²⁰ АЈ 55-1-5.

²¹ АЈ 55-8-45. Андрић је последњи пут председавао седницом Академијског савета 22. децембра 1959. године и после тога иступио из њега. (Бојан Ђорђевић, „Иво Андрић у Савету академија Федеративне Народне Републике Југославије”, *ЛИК IV*, 6 (2018): 21).

²² АЈ 55-9-47.

²³ АЈ 55-1-5.

²⁴ АЈ 55-9-47.

²⁵ Савет академија наука и уметности СФРЈ претрајао је, више формално и по инерцији, још дванаест година. Седиште му је најпре било у Београду, а од 1966. године у Загребу. Коначно је и он укинут јануара 1972. године, на основу уставних амандмана, па је и у овој области практично остварено повећање надлежности републичких институција, па и оних научних, науштрб савезних. Видети: АЈ 55-1-11.

Izvori:

1. Arhiv Jugoslavije. Fond Saveta akademija nauka i umetnosti (55).

Literatura:

1. Bondžić, Dragomir. „Saradnja naučnika Srbije i Hrvatske u okviru Jugoslavije 1945-1965”. U *Jugoslavija – između ujedinjenja i razlaza: hrvatsko-srpski odnosi u kontekstu društvenog razvoja dve Jugoslavije 1918–1991*, ur. Bojan Dimitrijević, Mario Jareb, 191–208. Beograd: Institut za savremenu istoriju; Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2018.
2. Đorđević, Bojan. „Ivo Andrić u Savetu akademija Federativne Narodne Republike Jugoslavije”. LIK IV, 6 (2018): 11–22. (na ćirilici)
3. Đorđević, Bojan. *Arhivi govore: prilozi proučavanju srpsko-hrvatskih kulturnih veza u XX veku*. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2020.

Bojan Đorđević
University of Belgrade
Faculty of Philology
Department of Library and Information Science
nalesko1965@gmail.com

DEPOSIT LIBRARY ACADEMIC COUNCIL OF THE FEDERAL PEOPLE'S REPUBLIC OF YUGOSLAVIA

SUMMARY: The paper discusses the special library of the Academic Council (later the Council of Academies) of the Federal People's Republic of Yugoslavia (FPRY), its establishment and structure, its book collection, as well as the reasons for its rapid closure.

Immediately after the end of the Second World War, efforts were made in Yugoslavia to create unique, central Yugoslav institutions, including those in the fields of science and culture. In January 1948, the Academic Council of the Federal People's Republic of Yugoslavia was formed at a meeting of representatives of the three Yugoslav academies at the time (Serbian Academy of Sciences, Yugoslav Academy of Sciences and Arts, and Slovenian Academy of Sciences and Arts). The depository library of the Academic Council was formed in 1951, with its core collection consisting of books and periodicals in foreign languages. The Academic Council of the FPRY was formally abolished on January 10, 1960, but on the same day, the Council of the Academies of Sciences and Arts of the FPRY was established. At the first session of the Council of the Academies of Sciences and Arts, on January 30, 1960, it was decided that the Depository Library would be closed, and the book collection would be taken over by the libraries of the three Yugoslav academies, as well as the University Library in Belgrade and the National and University Library in Zagreb.

KEYWORDS: Academic Council, academies of science, depository library, bibliography, book collections, acquisition.

Примљено: 11. децембра 2023.
Прихваћено: 2. фебруара 2024.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

ЗАОСТАВШТИНА МИЛАНА ЈОВАНОВИЋА БАТУТА (1847–1940) У БИБЛИОТЕЦИ САНУ¹

САЖЕТАК: У раду је приказана библиотека др Милана Јовановића Батута (1847–1940) – лекара, универзитетског професора, надахнутог писца и народног просветитеља у области хигијене и јавног здравља – која се чува у Библиотеци САНУ. Комитет за заштиту народног здравља 1948. године поконио је Библиотеци САНУ библиотеку др Јовановића. Књижница броји 2144 наслова монографских и 160 наслова периодичних публикација из медицинских и сродних наука. Библиотека је доступна у узајамном електронском каталогу COBISS под сигнатуром РВ 2. У раду је дат и сажет опис књижне грађе из заоставштине Милана Јовановића Батута која се чува у Архиву САНУ.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: библиотека, Милан Јовановић Батут, посебне библиотеке, Библиотека САНУ, Архив САНУ.

Библиотека Српске академије наука и уметности у свом фонду, претежно научног карактера, чува и 41 посебну библиотеку. Ове колекције обухватају поклоњене или откупљене личне библиотеке наших истакнутих научника, културних делатника и уметника, а такође и целине настале окупљањем тематске грађе. Оне представљају један од „облика друштвеног памћења, а разлози због којих институције – библиотеке, музеји и посебне задужбине чувају легате људи који су се својим радом истакли у културном, уметничком или научном животу заједнице представљају основне

¹ Рад представља приређено излагање са Свечане академије посвећене обележавању 175 година од рођења професора Милана Јовановића Батута која је одржана 16. маја 2023. године у Свечаној сали САНУ у организацији Одељења медицинских наука САНУ и Института за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“.

културне и цивилизацијске вредности једног друштва. Истицање значаја стваралачког рада појединаца који су се својим радом издвојили као примери који одскачу од уобичајеног, без обзира у којем облику – као споменик, као назив школе или улице и сл. – потврђује њихов значај на различитим нивоима”²

Међу штампаном грађом из кућних колекција Михаила Петровића Аласа, Данила Киша, Милутина Миланковића, Васка Попе, Бранка Топића и других, важно место заузимају и примерци из библиотеке др Милана Јовановића Батута (1847–1940), лекара и професора, народног просветитеља у области хигијене и очувања здравља. У редовима који следе, дат је сажет опис најзначајнијих издања заступљених у књижној збирци. Дескриптиван приступ изабран је као најподеснији начин да се са природом књижне целине упозна заинтересована публика, и то на основу критеријума о врсти грађе, ауторству, хронологији издавања и других особености, попут забележених посвета и својеручних записа др Милана Јовановића Батута.

Милан Јовановић Батут родио се као десето дете трговца Косте Јовановића у Сремској Митровици, а школовао у родном месту, Панчеву, Осјеку, Бечу. Неколико година радио је у водећим медицинским установама Европе, у Минхену, Берлину, Паризу и Лондону. Његово научно интересовање биле су области хигијене и бактериологије. Након специјализације позван је да оснује Катедру за бактериологију на Карловом универзитету у Прагу, али је ту част одбио и прихватио да буде професор на Катедри хигијене и судске медицине на Великој школи у Београду. Заслуга за оснивање Медицинског факултета у Београду, готово двадесет година након што је успостављен Универзитет, такође припада др Батуту. Дути низ година предавао је студентима са високим научним и људским ауторитетом.³ Свој народ је осведочено волео и добро познавао. Тако је и писао: надахнуто и домишљато, а његов библијски јасан стил оставља упечатљиве слике и поуке које се лако памте, а тешко пренебрегавају.

Посебне библиотеке у оквиру Библиотеке САНУ своју историју граде од педесетих година прошлог века када се Академија са старе адресе у Бранковој 15 сели у нову, данашњу зграду у Улици Кнеза Михаила 35. То је и време када се Српска академија наука и уметности посебно ангажује у напорима да се заоставштина, тада већ

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

² Велибор Прелић, „Аспекти вредности легата: са примерима из Фонда Народне библиотеке Србије”, у *Посебне збирке у контексту заштитне културног наслеђа и као издвојеницај културног развоја*, ур. Маша Милорадовић и Дејан Вукићевић (Београд: Народна Библиотека Србије, 2019), 508.

³ Павле Јовић, „Милан Јовановић Батут (1847–1940)”, у *Животи и дело српских научника*, ур. Милоје Сарић (Београд: САНУ, 2002), 3–14.

бр.
1,
год.
2024.

почившег, доктора Јовановића сачува од даљег расипања. Наиме, након Јовановићевог упокојења 1940, његова радна соба, лична документација и библиотека, те дипломе и одликовања, припали су Медико-историјском музеју Централног хигијенског завода (данас овај Завод за јавно здравље носи име Милана Јовановића Батута) који је основан 1937, али који је у наредним, поратним годинама доживео да буде расформиран. Збирке музеја, замишљеног да буде храм историје медицине на овим просторима, делиле су његову тужну судбину.⁴ САН се, тако, 1948. године обраћа Комитету за заштиту народног здравља ФНРЈ са молбом да јој се дозволи преузимање Батутове библиотеке и његових личних предмета. Молба је одобрена и САН је исте године преузела велики део Батутове заоставштине, која се данас чува делом у Библиотеци САНУ, а делом у Архиву САНУ.⁵

Књижној збирци др Батута додељена је сигнатурна ознака ПБ 2 (посебна библиотека бр. 2). Одмах по приспећу грађе приступило се физичкој и библиографској обради публикација и колекција је убрзо постала доступна у лисном каталогу Библиотеке САНУ. Библиографска обрада у узајамној библиографско-каталошкој бази података COBISS започета је 2015. године и трајала је три године. Овај обиман посао успешно је обавила колегиница Љиљана Бркић, комплетно описавши монографске публикације и часописе, научне сепарате, те урадивши аналитички опис радова др Батута објављених у научним зборницима и часописима, заступљених у фонду ове колекције. Уз то, рашчитане су и евидентиране посвете његових бројних колега, сарадника и познаника. Батутова библиотека данас броји 2144 наслова монографских и 160 наслова периодичних публикација. Читаоцима је доступна преко платформе COBISS,⁶ која осим библиографских података за сваку појединачну публикацију нуди и груписање целокупне грађе на основу више критеријума, као што су врста садржаја, језик и писмо публикације, предметне одреднице и др.

У овом фонду најбројније су стручне монографије, научни зборници и сепарати, потом референсна литература – приручници, лексикони и енциклопедије, а није занемарив ни број од 33 докторске дисертације.

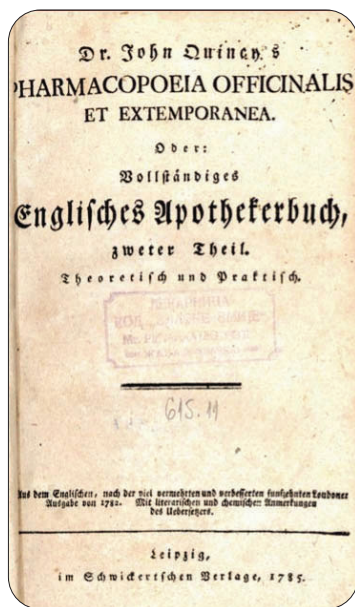
⁴ Ј. Јовановић Симић, *Музеализација историје медицине у Србији* (докторска дис., Универзитет у Београду, Веће за студије при Универзитету, Београд, 2015), 177–179.

⁵ Сања Степановић Тодоровић и Марина Нинић, *Библиотека Српске акадeмије наука и уметности: 1841–2021* (Београд: САНУ, 2021), 150.

⁶ Један од начина да се постави упит за командно претраживање фонда посебне библиотеке Милана Јовановића Батута у Узајамном каталогу COBISS.SR (<https://plus.cobiss.net/cobiss/sr/sr/bib/search>) гласи: IR=8 Jovanović-Batut*, а потребно је у одељку Библиотека изабрати САНУ.

Међу ауторима, уз самога доктора Батута, најзаступљенији су др Александар Радосављевић, отац пулмологије у Срба, затим доктор медицине и први директор Централног хигијенског завода Стеван Иванић, чешки аутори Ладислав Хашковец и Станислав Вомела. Међу страним ауторима ту су Пол Бруардел (Paul Brouardel, 1837–1906) – француски лекар, водећи форензичар свога времена и вредни прегалац на пољу заштите јавног здравља, затим Теодор Вајл (Theodor Weyl, 1851–1913) – немачки хемичар и лекар, посвећен јавном здрављу и хигијени, потом физиолог Антун Лобмајер (Antun Lobmayer, 1844–1906), доктор хигијене Макс Рубнер (Max Rubner, 1854–1932) и неуролог Алберт Ејленбург (Albert Eulenburg, 1840–1917). Бројни су радови Владана Ђорђевића, Војислава Суботића, Димитрија Герасимовића, Лазе Димитријевића, Ђорђа Нешића и других.

У посебној библиотеци која носи име др Батута вредно је истаћи две најстарије публикације, обе из 18. века: *Малу хирургију – Kleine Chirurgie oder Handbuch der Wundarznei* Лоренца Хајстера, из 1755. године, и *Pharmacopoeia officinalis et extemporanea* из 1785, превод овог дела Џона Квинсија на немачки језик.

Слика 1.
Најстарија
издања у
Библиотеци
Милана
Јовановића
Батута

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

Легат чува готово шест стотина наслова штампаних у 19. веку, међу њима вредна вишетомна издања: *Historia pestis Sirmientis* Франца фон Шрауда из 1802, *Lehrbuch der Geschichte der Medizin*

бр.
1,
год.
2024.

(Haser, 1882), затим *Real-Encyclopädie der gesammten Heilkunde*, *тје скуйо издање из офшлмолоије из 1817*, његов други том под називом *Lehre von den Augenkrankheiten: als Leitfaden zu seinen öffentlichen Vorlesungen*.

Посебно издвајамо дела штампана у 19. веку код нас, на нашим просторима, која припадају корпусу старе српске штампане књиге: други том *Макровиоџике* Кристофа Вилхелма Хуфенланда из 1826, те *Науку о чувању здравља* Јована Валенте (1864), прву књигу *Државној лекарсџва* Аћима Медовића о судској медицини (1866) и етнолошку студију Милорада Медаковића о Црногорцима (*Живој и обичаи Црнојораца*) из 1860. године.

У фонду периодике, међу насловима доминирају стручни часописи на немачком, затим француском и српском језику, из области интересовања самог доктора Јовановића, а то су хигијена, бактериологија, инфектологија, социјална медицина, санитетска пракса, заштита јавног здравља и слично. Наслови говоре о сразмерно великој упућености овдашње стручне јавности на немачке изворе и њихова достигнућа на пољу медицине. Међу српским часописима је и *Здравље*, први лист са хигијенско-просветним садржајем на словенском југу што га је др Јовановић покренуо још на почетку своје лекарске праксе. (Табела 1)

Табела 1: Наслови часописа у РВ 2 са највише појединачних бројева

Т. бр.	Наслов	Година издавања	Сигнатура у Библиотеци САНУ
1	Hygienische Rundschau	1891	РВ 2 Ї 1
2	Здравље : лекарске поуке о здрављу и болести / уредник Милан Јовановић - Батут	1906	РВ 2 Ї 101
3	Jahresbericht über soziale Hygiene, Demographie und Medizinalstatistik sowie alle Zweige des sozialen Versicherungswesens	1905	РВ 2 Ї 12
4	Zeitschrift für Schulgesundheitspflege : Organ des deutschen Vereins für Schulgesundheitspflege	1888	РВ 2 Ї 13
5	Zeitschrift für Hygiene und Infektionskrankheiten	1892	РВ 2 Ї 16
6	Annales d'hygiène publique et de médecine légale : organe officiel de la Société d'hygiène publique, industrielle et sociale	1829	РВ 2 Ї 2
7	Српски архив за целокупно лекарство / уредник Владан Ђорђевић	1874	РВ 2 Ї 40

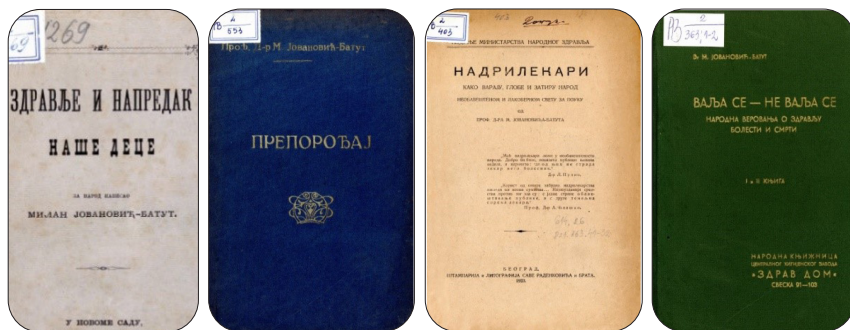
8	Трезвеност : орган Друштва за сузбијање алкохолних пића / власник Друштво за сузбијање алкохолних пића ; одговорни уредник Дим. Ј. Стојановић	1903	PB 2 Ć 49
9	Novi život : glasilo Društva apstinenata u Hrvatskoj i Slavoniji / vlasnik i odgovorni urednik Andrija Štampar	1913	PB 2 Ć 50
10	Съвременна хигиена : месечно списание : revue mensuelle / редактор С. Ватевъ	1907	PB 2 Ć 58
11	Godišnjak o narodnom zdravlju i radu zdravstvenih ustanova i organa / redakcioni odbor Stevan Z. Ivanović, Bog. Konstantinović, Bojan Pirc	1936	PB 2 Ć 63
12	Blätter für Volksgesundheitspflege : gemeinverständliche Zeitschrift / Organ des Deutschen Vereins für Volks-Hygiene	1900	PB 2 Ć 7
13	Liječnički vjesnik : organ Sбора liečnika Kraljevina Hrvatske i Slavonije u Zagrebu / urednik A. Lombayer	1877	PB 2 Ć 8
14	Friedreichs Blätter für gerichtliche Medicin und Sanitätspolizei	1863	PB 2 Ć 9
15	Archiv für Hygiene / herausgegeben J. Forster, Fr. Hofmann und M. v. Pettenkofer	1883	PB 2 Ć 14
16	Vierteljahrsschrift für gerichtliche Medizin und öffentliches Sanitätswesen	1872	PB 2 Ć 17
17	Veröffentlichungen des Kaiserlichen Gesundheitsamtes	1877	PB 2 Ć 18
18	Jahresbericht über die Fortschritte und Leistungen auf dem Gebiet der Hygiene : im Jahre ...	1884	PB 2 Ć 20
19	Sammlung gerichtlicher Entscheidungen auf dem Gebiete der öffentlichen Gesundheitspflege (ausschl. Nahrungs- und Genußmittel)	1896	PB 2 Ć 19
20	Revue d'hygiène et de police sanitaire	1879	PB 2 Ć 21
21	Annales de l'Institut Pasteur : (journal de microbiologie)	1887	PB 2 Ć 22
22	Auszüge aus gerichtlichen Entscheidungen betreffend den Verkehr mit Nahrungsmitteln, Genussmitteln und Gebrauchsgegenständen	1892	PB 2 Ć 23
23	Tuberculosis	1902	PB 2 Ć 25
24	Sborník klinický : časopis pro pěstování vědy lékařské	1900	PB 2 Ć 71
25	Zentralblatt für Bakteriologie, Parasitenkunde und Infektionskrankheiten. Abt. 1, Medizinisch-hygienische Bakteriologie, Virusforschung und tierische Parasitologie, Referate	1902	PB 2 Ć 72
26	Arbeiten aus dem Kaiserlichen Gesundheitsamte	1886	PB 2 Ć 73

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

27	Blätter für Säuglings- und Kleinkinderfürsorge / herausgegeben Landesverband für Säuglings- und Kleinkinderfürsorge in Bayern	1916	PB 2 Č 76
28	Zeitschrift für Tuberkulose	1906	PB 2 Č 85
29	Vierteljahrsschrift für körperliche Erziehung : Organ des Vereins zur Pflege des Jugendspieles in Wien / unter der Mitarbeit vieler Fachmänner hrsg. von Leo Burgerstein und Victor Pimmer	1905	PB 2 Č 110
30	Věstník Masarykovy ligy proti tuberkulose	1920	PB 2 Č 118
31	Boj proti tuberkulose	1930	PB 2 Č 119
32	Centralblatt für Bakteriologie, Parasitenkunde und Infektionskrankheiten. Abt. 1, Medizinisch-hygienische Bakteriologie, Virusforschung und tierische Parasitologie, Originale	1902	PB 2 Č 120

У Батутовој библиотеци чува се такође четрдесетак књига, радова и брошура које је написао сам др Јовановић, углавном на српском и чешком језику, од *Здравља и најрејка наше деце* (1877) до двотомне публикације пословичног назива *Ваља се, не ваља се*, издате 1939. године. Ова дела сведоче о његовој потпуној посвећености здравственом просвећивању српског народа.

Слика 2. Дела др Милана Јовановића Батута у РВ 2 (избор)

У Узајамном електронском каталогу COBIB.SR аналитички је обрађено и педесетак радова др Јовановића, објављених у поменути периодичним публикацијама, претежно у часопису *Здравље*, намењених пре свега ширем аудиторијуму, писаних просветитељским и зналачким, а ипак разумљивим језиком. Упозоравао је др Батута у њима на штетност алкохолних пића (у текстовима под називом: „Пијанство се свети и позним поколењима“; „Шкрбави рубови чаша и филцана по пивницама и кафанама“; „Пиће и бубрези“; „За трудну жену није ни вино ни ракија ни икоје алкохолно

пиће”); обавештавао и делио савете о јектици тј. туберкулози; информисао јавност како се Данци и Швеђани боре против ове болести; образовао труднице и породиље, апеловао на неопходност увођења хигијенских навика и одржавања чистоће дома и укућана, говорио о правилном одгоју деце те позивао да се деца вакцинишу (*Калемитије* („*йелиујије*”) *децу од доиња*).

Две су књиге са бројнијим својеручним Јовановићевим записима. У питању су његове белешке на маргинама, насловним и прелиминарним странама, у којима он записује цитате (попут оног о браку)⁷ или бележи разнородне податке (као што је случај са публикацијом о организацији и условима здравствене заштите у Краљевини Србији на немачком језику,⁸ где је др Јовановић такође оставио доста записа).

Посебна библиотека која носи име др Батута обилује посветама његових сарадника, ученика и пријатеља. Преко триста јединица књижне грађе (324) на својим листовима памти биране речи којима се углавном аутори са љубављу и поштовањем обраћају др Милану Јовановићу. Међу њима, по више пута, речи оданости и дивљења упутили су, Иван Ђаја, Грга Богић, Радослав Брашован, Ксенофон Шаховић, Алексеј Иванович Шчербаков, Ђорђе Нешић, Антун Лобмајер, Сима Лозанић, Гедеон Алковић и многи други.

I am most pleased
 that Sanitary Prof. Dr.
 Jovanovic-Batuta in Belgrade a
 further recommendation to his
 his health and his part Belgrade
 on 11 September 1898
 from the
 Dr. Jovanovic
 Zagreb 11/9/1898

I am most pleased
 Prof. Dr. M. Jovanovic-Batuta
 in Zagreb
 I am most pleased
 Zagreb 10. 17. 90. Pissac

Слика 3. Посвете др Јовановићу у РВ 2 (избор)

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

⁷ На насл. стр. књиге *Нежење и сипарожење са здравственој, социјалној и расној иледицији* (сигнатура РВ 2 1760), др Јовановић записује речи еугеничара Макса фон Грубера: „Брак је најважнија нравствена уредба и за појединца и за расу, и лудост је ако пустимо да се изметне и каквим сурогатом замени.”

⁸ Милан Јовановић-Батута, *Organisation und Verhältnisse des gesundheitswesens im Königreich Serbien* (Budapest: Eggenberger, 190?) (сигнатура РВ 2 338).

бр.
1,
год.
2024.

Сасвим је извесно да се међу публикацијама, убројаним у фонд ове посебне библиотеке, налазе и оне које су припадале раније поменутом Медико-историјском музеју Централног хигијенског завода. О томе сведоче екслибриси и печати других појединаца и институција, те посвете, примерице она написана Ристи Јеремићу на странама поменуте *Макровиоџике* Кристофа Вилхелма Хуфенланда из 1826. Наиме, када је 1938. године Југославија била домаћин *XI конгреса Међународног удружења за историју медицине*, који је одржан у Загребу, Београду, Сарајеву и Дубровнику, др Ристо Јеремић, оснивач поменутог музеја, учествовао је у организацији Конгреса и у приређивању изложбе у Згради Коларчевог народног универзитета у оквиру Конгреса. На овој изложби били су заступљени и предмети из Медико-историјског музеја. Након изложбе, један број експоната остао је у фонду музеја.⁹ Део тих музејских експоната, који су са Батутовом библиотеком стигли у тадашњу САН, били су касније, по одлуци Председништва, уступљени Секцији за историју медицине у оквиру Академије, која је касније расформирана (због чега су неки предмети били враћени Архиву САНУ на старање), а постоји и одлука ИО Председништва САНУ, из седамдесетих година, да се музејски предмети из Батутове заоставштине предају Историјском музеју СР Србије.¹⁰

Под сводовима Српске академије наука и уметности, значајан део заоставштине Милана Јовановића Батута у власништву је Архива САНУ.¹¹ Осим књига, у Библиотеци САНУ налазила се и колекција медаља и одликовања Милана Јовановића Батута, са пратећим граматама, те његових 15 диплома, од оне прве, доктора медицинских наука, стечене у Бечу 1878, до дипломе почасног доктора наука Карловог универзитета додељене 1938. године.¹² Данас Батутова одликовања чини окосницу сталне поставке из Збирке одликовања Архива САНУ на првом спрату Палате САНУ.¹³

⁹ Ј. Јовановић Симић, *Музеализација историје медицине у Србији* (докторска дис., Универзитет у Београду, Веће за студије при Универзитету, Београд, 2015), 178–179.

¹⁰ Исто, 181–182.

¹¹ АСАНУ, *Историјска збирка – заоставштина др Милана Јовановића Батута – Збирка докумената за историју српске медицине бр 14201*.

¹² Библиотека САНУ је септембра 2018. предала Архиву САНУ на трајно чување 16 одреда и 4 пратеће грамате из Заоставштине Милана Јовановића-Батута. Том приликом је предато на старање и 15 диплома и плакета.

¹³ Одликовања која су припадала др Милану Јовановићу Батуту могу се погледати на: (<https://www.odlikovanja.sanu.ac.rs/web/srb/darodavci/milan-jovanovic-batut>).

Слика 4.
Дипломе
др Милана
Јовановића
Батуга

Заоставштину др Милана Јовановића Батуга у Архиву САНУ, чини, између осталог, неколико штампаних публикација из 19. века, на српском језику, о медицини и болестима, једна стара штампана књига о женским болестима на француском (*Des Maladies des femmes*) из 1668, те *Pharmacopoea Austriaco-provincialis emendata* из 1794. У овој збирци чува се и рукописно дело Георгија Продановића под називом *Књига о лекарсџву*, из 1845. године, са мноштвом народних лекова против различитих обољења и тегоба. Овде се чува и фотокопија штампаног текста из Требника *Молебноје ње-није о недужних мноих* на црквенословенском језику са текстом молитве за vsјакују немощ у наставку ког постоји више записа народних мелема и лекова на вернакулару јужног српског ареала. Најнеобичнији, а може се рећи и најегзотичнији део ове целине чини 13 рукописних лекаруша на османском језику, писаних арапским словима, црним и црвеним мастилом, изузетне лепоте (сл. 5). Најзначајнији део некњижне заоставштине Милана Јовано-

Слика 5. Рукописна књига
на османском језику из
Заоставштине Милана
Јовановића Батуга у Архиву
САНУ

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

вића Батута, пре свега грађа за речник народне медицинске терминологије, чува се у Архиву Србије, где постоји његов лични фонд.¹⁴

Библиотека која носи име „патријарха здравствене културе југословенских народа”, како је др Батута назвао Станислав Вомела, ризница је и издашни извор за проучавање зачетака здравственог просвећивања српског народа, историје медицине у нас и речити сведок неуморног прегалаштва др Батута и његових сарадника.

Прилог 1 – Дипломе Милана Јовановића Батута¹⁵

- K1-17 Диплома доктора медицинских наука Универзитета у Бечу (1878);
- K1-18 Диплома Сбора леичника Краљевина Хрватске и Славоније (1889);
- K1-19 Диплома Певачког друштва „Обилић” (1890);
- K1-20 Диплома Државног здравственог друштва Угарске издата у Пешти (1895)
- (AZ ORSZÁGOS KÖZEGÉSZSÉGI EGYESÜLET)
- K1-21 Повеља Српског пољопривредног друштва (1896);
- K1-22 Диплома Удружења југословенских медицинара у Београду (1925);
- K1-23 Повеља приликом избора за почасног грађанина Сремске Митровице (25. 11. 1926);
- K1-24 Повеља почасног доктора медицине Медицинског факултета у Београду (28. 11. 1926);
- K1-25 Дупликаат дипломе Бечког универзитета из 1878. издата 1928.
- K1-26 Диплома Српског лекарског друштва (23. 2. 1930);
- K1-27 Диплома Југословенског лекарског друштва (20. 5. 1930);
- K1-28 Диплома Загребачког универзитета (20. 6. 1931);
- K1-29 Диплома почасног доктора наука Каролиншког универзитета у Прагу (17. 5. 1938);

¹⁴ Више отомеу: Ђурђија Боровњак, *Милан Јовановић Бајићуи: лични фонд: (1871–1975)* (Београд: Архив Србије, 2008).

¹⁵ Нумеричко-словна ознака испред назива дипломе представља сигнатуру у Збирци одликовања Архива САНУ.

K1-30 Диплома Словенског лекарског удружења из Љубљане (27. 5. 1938);

K1-31 Диплома Фонда за потпомагање сиромашних великошколаца (1892).

Izvori:

1. Arhiv SANU. Istorijska zbirka – zaostavština dr Milana Jovanovića Batuta. Zbirka dokumenata za istoriju srpske medicine br. 14201. (na ćirilici)
2. Biblioteka SANU. *Posebna biblioteka Milana Jovanovića Batuta* (PB 2) (na ćirilici)

Literatura:

1. Borovnjak, Đurđija. *Milan Jovanović Batut: lični fond: (1871–1975)*. Beograd: Arhiv Srbije, 2008. (na ćirilici)
2. Prelić, Velibor. „Aspekti vrednosti legata: sa primerima iz Fonda Narodne biblioteke Srbije”. U *Posebne zbirke u kontekstu zaštite kulturnog nasleđa i kao podsticaj kulturnog razvoja*, ur. Maša Miloradović i Dejan Vukićević, 507-512. Beograd: Narodna Biblioteka Srbije, 2019. (na ćirilici)
3. Stepanović Todorović, Sanja i Marina Ninić. *Biblioteka Srpske akademije nauka i umetnosti: 1841–2021*. Beograd: SANU, 2021. (na ćirilici)
4. Jović, Pavle. „Milan Jovanović Batut (1847–1940)”. U *Život i delo srpskih naučnika*, ur. Miloje Sarić, 3–28. Beograd: SANU, 2002. (na ćirilici)
5. Jovanović Simić, J., *Muzealizacija istorije medicine u Srbiji*. Doktorska dis., Univerzitet u Beogradu, Veće za studije pri Univerzitetu, Beograd, 2015. (na ćirilici)
6. Srpska akademija nauka i umetnosti. „Zbirka odlikovanja Arhiva SANU”. Arhiv SANU. <https://www.odlikovanja.sanu.ac.rs/web/srb/darodavci/milan-jovanovic-batut> (preuzeto 18. 3. 2024). (na ćirilici)

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

Biljana Jocić

The Library of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade
biljana.grujovic@bib.sanu.ac.rs

THE BOOK COLLECTION OF MILAN JOVANOVIĆ BATUT (1847–1940) IN THE LIBRARY OF THE SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS (THE SASA LIBRARY)

SUMMARY: The paper provides insight into the content of personal book collection once belonging to Milan Jovanović Batut (1847–1940), a medical doctor and university professor, prolific author and national enlightener regarding public health and hygiene issues. The collection has been a part of the SASA Library holdings since 1947 when it was donated by the Committee on Public Health Protection of Serbia. The collection counts 2137 monographs and 160 periodicals in medicine and related sciences. It is entirely available at the Co-operative online bibliographic system (COBISS). A general overview of printed materials in Batut's fund at the SASA Archives is also provided in the paper.

KEYWORDS: The Serbian academy of sciences and arts, library collection, Milan Jovanović Batut, special book collections, The SASA Library, the SASA Archives.

Примљено: 18. марта 2024.

Прихваћено: 24. маја 2024.

НАЈИМПРЕСИВНИЈЕ СТАРЕ БИБЛИОТЕКЕ У СЛОВАЧКОЈ¹

САЖЕТАК: Збирке старих књига депоноване на територији Словачке обухватају појединачне фондове, као и богате збирке старих и ретких докумената. Ове збирке битно илуструју ниво образовања и културног развоја на нашим просторима током векова, те представљају значајан део како нематеријалног (духовног) тако и материјалног културног наслеђа, с обзиром на њихову уметничку вредност. У раду је приказана прошлост и садашњост осам одабраних старих библиотека у Словачкој. Обухваћене су све врсте старих библиотека (племићке, црквене, личне, школске и библиотеке удружења), које покривају различите делове Словачке. Ауторка има за циљ да допринесе унапређењу овог сегмента културног наслеђа и да подигне свест о њему, и на крају, али не и најмање важно, да пружи информације о институцијама које управљају тим збиркама, чувају их и стављају на располагање.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: старе библиотеке, историја културе књиге, стари и ретки документи, племићке библиотеке, црквене библиотеке, личне библиотеке, школске библиотеке, библиотеке удружења.

Увод

Стари библиотечки фондови, у Словачкој организовани су по збиркама или су књиге расуте по фондовима, што у значајној мери документује ниво образовања и културног развоја у одређеном историјском раздобљу. У прошлости су, становници Словачке, док су још били пагани, дошли у контакт са писмом и књигом, за-

¹ Рад је настао у оквиру пројекта „APVV-19-0524 CHRONUM – Chronológia dejín knižnic na Slovensku od počiatkov do roku 2020“ („Хронологија историје библиотека у Словачкој од настанка до 2020“). У оригиналу, на словачком језику, доступан је на адреси: https://www.snk.sk/images/Edicna_cinnost/Casopis_Kniznica/2022/2022_05_17_Mgr_Dana_Chalupekova.pdf

хваљујући западноевропским мисионарима. Књига је на тај начин постала део културног развоја захваљујући мисији Константина и Методија.

Већ у 12. веку у Словачкој се воде евиденције првих збирки књига. То су пре свега збирке храмова (нпр. у Левочи, спишска и братиславска библиотека, картузијански манастир на Камену уточишта (Skala utocišťa) – са скрипторијумом). У време док се још нису појавиле штампарије у Словачкој, потребе читалаца/колекционара биле су задовољене увозом књига из иностранства. На нашој територији почели су да раде „номадски/ путујући штампари” (Шинтава, Комјатице, Хлоховец), а своју делатност развиле су и традиционалне званичне штампарије (Кошице, Банска Бистрица, Банска Штјавница, Бардјејов). Такође, са њиховим напретком, као и са издавањем дела, у уској је вези колекционарство и настанак библиотека, посебно породичних, црквених и школских, а наравно, појавило се и неколико десетина личних библиотека. У периоду просветитељства, неке реформе цара Јозефа II зауставиле су масовно ширење манастирских библиотека. Издавање Патента о верској толеранцији, 1781. године, подстакло је католике и евангелисте да остваре ближу сарадњу из области књижевности и културе, захваљујући чему образовање постаје доступно широким масама. У овом периоду почињу са радом разна удружења образовног карактера, у чијем склопу почињу да се формирају и библиотеке. Последња четвртина 18. и почетак 19. века била је у знаку Француске револуције, која је утицала на то да се сакупља одговарајућа литература, што је резултирало настанком неколико занимљивих племићких библиотека. У 19. веку улажу се напори да се сакупи што потпунија, чисто словачка књижна продукција од најстаријих времена па до садашњости, што се може видети и на примерима личних библиотека Михала Решетке (1794-1854), Мартина Хамуљака (1789-1859), односно Вавринца Чапловича (1778-1853).

Циљ ових напора био је доказивање да постоји тежња за културним развојем и да је словачки народ стародреван. У 20. веку забележен је пад у развоју класичних старих библиотека. Томе је допринела чињеница да је књижна продукција напредовала, типографске технике су модернизоване, а доступност штампаних публикација релативно се повећала. Осим тога, 1918. година обележена је низом промена у економској, политичкој и културној структури Европе, што се одразило и на територији данашње Словачке Републике. У то време је много ретких целина, комплетно или у деловима, однесено у иностранство, одакле више никад нису враћене. Друштвено-политичка ситуација после Другог светског

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

рата и непоимање историјског значаја и културних вредности старих библиотечких фондова, проузроковало је да већи број докумената од значаја и уметничке вредности оде у неповрат (Sabov a kol., 2001, s. 8–11).

Педесетих година 20. века настаје мрачно доба за збирке старих књига. Библиотеке у власништву црква и племства, често у повоју и по неколико векова, после национализације биле су сведоци невиђеног варварства. Нарушавање њиховог континуитета (допремањем), садржаја (одношењем највреднијих штампаних књига и рукописа), а у многим случајевима и физичка ликвидација, довела је до значајног осиромашавања националног културног наслеђа. Да се оконча овај процес законским путем, делимично је пошло за руком Матици словачкој, у априлу 1945. године. Њени напори, да се брине и да заштити старе писане споменике, резултирали су тиме што су поткрепљени „Законом Словачког националног савета о Матици словачкој”, у којем се један део бавио и овим питањем. Најзначајнији корак, у раду са старим фондом, био је опсежно евидентирање библиотечке грађе у Регистру споменика култура, што је спроведено у другој половини осамдесетих година по целој Словачкој.

Основну обраду и евиденцију необрађених фондова, механичко чишћење докумената и њихово улагање у одговарајућу средину, посебно је омогућио „Закон” под. бр. 183/2000 *Збирке закона о библиотекама* са одговарајућом уредбом. „Закон” се бавио облашћу заштите старих ретких библиотека и појединачних докумената не само са аспекта њиховог одношења у иностранство, већ и начином на који се попуњавају домаће библиотеке и кретањем ових књига по нашој територији (Sabov a kol., 2001, s. 6–7). Данас је заштита старих библиотечких докумената и старих библиотечких фондова правно уоквирена „Законом” бр. 126/2015 *Збирке закона о библиотекама*.

Свака национална култура тежи ка томе да, на адекватан начин, очува, интерпретира и користи писану културну баштину, прикупљену у библиотекама, архивима, музејима или се налази код појединаца. Одлучили смо да у раду представимо осам занимљивих старих библиотека, које су у оквиру библиотечког закона проглашене за старе библиотечке фондове. Пружамо вам могућност да завирите у њихову прошлост и садашњост, трудећи се да обухватимо све врсте старих библиотека (племићке, црквене, личне, библиотеке удружења и школске), које се налазе у различитим деловима Словачке. Верујемо да ћемо овим путем успети да дамо допринос унапређењу и промовисању овог дела нашег кул-

турног наслеђа, да подигнемо свест о томе како бисмо, ипак, на крају пружили информације о институцијама које управљају наслеђем, чувају га и дају га на коришћење.

Библиотека Апоњи – BIBLIOTHECA APPONIANA Опоњице

Слика 1.
Ентеријер
Библиотеке
Апоњи.
Извор: Словачка
национална
библиотека,
Мартин

Гроф Антон Јурај Апоњи (1751-1817), љубитељ и колекционар књига, основао је 1774. године библиотеку у Бечу. Одабрао је језуиту Августина Микелација, аутора првих, до сада сачуваних, каталога библиотеке, да је уреди и направи њен садржајни профил. Библиотеку Антона Јураја је 1817. године наследио његов средњи син Антон Апоњи (1782-1852), власник имања у Опоницама и каријерни дипломата у Паризу, Лондону и Риму. Стручни део посла поверио је библиотекар у Карлу Антону Груберу (1760-1840), који је у овој библиотеци увео нов систем каталогизације. Библиотекар је грофу предложио да библиотеку пренесе у Угарску у Мајерхоф у Братислави. У периоду између 1818. и 1819. године део библиотеке био је распродат на аукцији у Бечу због недостатка простора, а 13. јула 1827. године је, у Козијој улици у Братислави, отворена новосаграђена палата, у коју је превезен из Беча цео фонд библиотеке по одлуци грофа Антона Апоњија. Овај објект палате је у периоду, између 1827. и 1846. године, служио као прва јавна библиотека у Угарској. Мото са поруком на фасади палате *Literis in patria Avgendis* (За унапређење образовања у отаџбини) са породичним грбом, такође је испуњен издавањем књиге, под насловом *Collectio Monumentorum quae in memoriam Bibliothecae Apponianae custodita*

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

sunt, чији је уредник био Грубер. Принове су стизале редовно чак из Лондона. Такође су на адресу библиотеке стизале књиге из словенских књижевности из Русије и за Штурове следбенике. Након Груберовог одласка у пензију, гроф Апоњи одлучио је да премести библиотеку на породично имање у Опонице и, у ту сврху, догради ново крило уз дворац. После смрти последњег власника имања у Опоницама Хенриха Апоњија (1885–1935), библиотека је прешла у руке грофа Кароља, у замену за дугове породице Апоњи. Међутим, Карољ није био заинтересован за очување библиотеке ни у професионалном, ни у емотивном смислу. У време комунистичког режима дворац је служио као хамбар за житарице, у којем су биле осам година ускладиштене житарице заједно са књигама. У периоду између 1956. и 1958. године Вшевлад Јозеф Гајдош, фрањевац и политички затвореник, под овлашћењем Матице словачке, каталогизовао је и очистио библиотеку, а на тај начин сачувана је од гашења (Sabov a kol. 2001, s. 13–18). Библиотека је 1972. године пренета у депозит Матице словачке у Мартину, а остатак ствари из ентеријера библиотеке спаљен је у парку дворца. Деведесетих година 20. века библиотека је постала део депозита Словачке националне библиотеке. У периоду од 2007. до 2011. године вршена је реконструкција дворца у Опоницама, заједно са библиотеком, а после договора са Словачком националном библиотеком, потписан је уговор о враћању библиотеке у просторије дворца (Knižnica, n. d.).

Библиотека садржи 7507 наслова, што представља чак 15.042 библиотечких јединица. Наслове можемо да поделимо у 17 научних дисциплина, 31 тематску групу, а грађа је објављена на 12 језика. Ту се налазе ретке књиге, које датирају од 1515. до 1945. године. Библиотека поседује неколико издања дела Макијавелија, Петрарке, Ђордана Бруна, Галилеа, Да Винчија, Димеа, Балзака, Њутна, Линеа и многих других (Sabov a kol., 2001, s. 13–18).

Стара библиотека Музеја Бетљар

Формирање библиотеке започео је гроф Леополд Андраши (1767–1824), после 1792. године. Након што је напустио војну каријеру, повукао се на своје имање у Бетљар, где се посветио привреди, науци и уметности. Свечано отварање библиотеке било је 1816. године у округлој ротунди, коју је Леополд изградио на имању управо да служи у библиотечке сврхе. У време свог оснивања, библиотека је имала 565 свезака, а континуираном набавком књига постала је једна од најпознатијих у Угарској.

Слика 2.
Ентеријер
библиотеке у
Бетљару. Извор:
Музеј Бетљар

Најдрагоценији део ове старе библиотеке породица Андраши поклонила је Библиотеци Сечењи (Национална библиотека Мађарске – Сечењи, – нап. прев.) у Будимпешти. После 1909. године, преко грофа Гезе Андрашија (1856–1938), галерија на другом спрату дворца била је преуређена у посебну просторију, у коју су преместили библиотеку. Осветљење библиотеке обезбеђено је стакленим кровом, кроз који допире природна дневна светлост. У овој просторији се и данас налази библиотечки фонд. Имовина породице Андраши, заједно са библиотеком, била је 1945. године одузета Декретом председника, прешавши под управу државе, односно Шумарског предузећа у Бетљару. Олга Вагнерова је 1947. године обрадила инвентар библиотеке, што је било уједно и прво утврђивање обима фонда старе библиотеке породице Андраши. Списак је сачињен у виду абецедног каталога фонда, који садржи библиографске податке о 12.664 библиотечких јединица. Дворац, заједно са својим фондовима збирки, укључујући и библиотеку, прешао је 1953. године под управу Националне комисије за културу Словачке као културно добро у државној својини, са седиштем у Бетљару. Сређивање фонда библиотеке започето је 1971. године, према смерницама о начину управљања збиркама у музејима и галеријама. Тај рад био је поверен Гези Ердељију. Он је поједине томове обрадио на нивоу каталожских листића. Њих су, од 1972. године, почели да обрађују, водећи „Попис приновљених књига”. До 1983. године у четири „Пописа приновљених књига” евидентирано је 14.164 томова књига и часописа. Влада Словачке Социјалистичке

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

Републике прогласила је, 1985. године, дворца за национални споменик културе. Данас је стара библиотека саставни део специјализоване експозиције дворца. У библиотеци су евидентирана дела из периода од 16. до 20. века, али се међу њима налазе и три инкунабуле, из периода од 1486. до 1499. године. По језичком саставу фонд је разноврстан, односно књиге су написане на више од десет страних језика. Тематски литература је широког спектра и обухвата дела из разних области, а пре свега из природних наука, историје, технике, теологије и медицине (Sabov a kol., 2001, s. 107–112).

Стара библиотека Стражки

Грегор Хорват-Станчић (1558-1597), син Марека Хорвата Станчића и оснивача породице Хорват-Станчић у Спишу, основао је 1584. године у Стражмама, у самом породичном дворцу, хуманистичку гимназију за племићку децу. Са гимназијом настаје и библиотека. После преране смрти Грегора, ову делатност наставља његов син Балтазар (1596-1678), који је студирао у Витенбергу и који преузима на себе да води гимназију, да предаје у њој и уједно да проширује породичну библиотеку. Породица се бринула о гимназији око 127 година и пружала је подршку Лицеју у Кежмарку, поклањајући му књиге. Имрих Хорват Станчић (1737-1801), поджупан у Спишу у периоду од 1796. до 1801. године, био је касније заслужан за напредак библиотеке. Библиотеку је користио и за школовање свог нећака Грегора Франтишека Бержевића (1763-1822), који је касније био први политички економиста у Угарској.

Слика 3.

Ентеријер
библиотеке у
Стражмама.

Извор: Словачка
национална
галерија

Већ одрастао, путујући по Европи, дао је допринос квалитативном развоју библиотеке. Са смрћу Имриха, породица је изумрла по мушкој линији. Имовина је наследством пренета најпре у власништво породице Сирмаји, а касније у власништво породице Медњански. Балтазар Сирмаји (1793–1856), син Андреја Сирмајија и његове супруге Ане Хорват–Станчић, показао се као стручњак за куповину књига (*Historická knižnica Strážky*, © 2021). Јан Сирмаји је 1835. године библиотеку дао на чување у библиотеку Евангелистичког колегијума у Прешову, под условом да служи јавности и у студијске сврхе. Библиотеку је градио у духу просветитељства и учинио је богатијом за око 10.000 књига и часописа, употпуњавајући је пре свега, енглеском, француском и немачком књижевношћу (Horváth a kol. 1992, s. 267). Ана Марија (1823–1883), ћерка Балтазара, након очеве смрти, 1862. године, заједно са супругом Едвардом Медњанским (1823–1895) преселила се из Бецкова у Стражке. Библиотека је била од великог значаја у образовању њихове деце Ладислава (1852–1919) и Маргите (1858–1937). Последњи члан породице који је библиотеку користио у научне сврхе био је Стефан Чобел (1847–1932), Маргитин супруг и аутор многих радова из филозофије и естетике (*Historická knižnica Strážky*, 2021).

Библиотека садржи око 8500 књига, часописа и мапа. О првобитном обиму и намени библиотеке постоји мало информација. Претпоставља се, да је на самом почетку поседовала књиге античких аутора, аутора хуманиста и реформатора. У најстаријем сачуваном каталогу, који датира од 5. маја 1785. године, постоје подаци да је било 787 књига. Аутор овог каталога био је Имрих Хорват Станчић. Тренутно је негде половина књига у фонду на немачком језику, а заступљени су и наслови на латинском, француском, мађарском и енглеском језику. Међу најзначајнијим су наслови *Naturae Historiarum* (1518) Плинија старијег односно *Adagiorum* (1574) Еразма Ротердамског (Lisý, 2020).

Дијецезна библиотека Њитра

Бискуп Ладислав Адам Ердеди (1677–1736) уредио је у 18. веку Каптолску библиотеку, која је била смештена на торњу Њитранског замка. Основу фонда чинили су пре свега кодекси, који су у катедрали били прикупљани још од самог почетка 12. века. Први познати колекционар био је њитрански бискуп Павол Апстемијус Борнемиса (1499–1579). Њитранском каптолу поклонио је инкунабулу *Missale strigoniense* из 1480. године. Бискуп Августин Рошковањи (1807–1892), у писму датираном 11. маја 1879. године, упућује Њитранском каптолу обавештење о уређивању библиотеке, која ће

Слика 4.
Ентеријер
Дијецезне
библиотеке у
Њитри. Извор:
Доминика Орлова

носити име Bibliotheca Dioeciesana, а у њој ће бити смештене књиге из библиотеке катедрале, књиге њитранских бискупа и богословске библиотеке. Првобитне просторије торња на замку нису више биле одговарајуће, те је бискуп искористио прилику док су вршили преуређивање североисточног крила зграде Велике богословије, да се направе наменске просторије за библиотеку. Радове је водио бечки архитекта Липерт, заједно са градитељем Шмитом. За првог префекта библиотеке постављен је каноник Јозеф Вагнер (1833–1910). Бискуп Рошковањи је 1882. године поклонио своју збирку од 19.365 свезака фонду Дијецезне библиотеке, која је била похрањена у библиотеци под називом „Bibliotheca Episcopo-Roskoványana”. Дијецезна библиотека званично је отворена 30. новембра 1885. године. Тада је имала 36.223 књига. Франц Јозеф I, аустроугарски цар, посетио је библиотеку 6. септембра 1887. године, те се као први уписао у тада установљену Спомен-књигу. Године 1921. именован је за њитранског Бискупа Карол Кмећко (1875–1948). Будући да се трудио да изгради словачко одељење и да створи Централну дијецезну словачку библиотеку, поклонио је библиотеци још књига. Године 1961. на основу споразума између Бискупије, као власником библиотеке, затим Матице словачке и Окружног народног одбора, управљање библиотекама преузима Окружна библиотека. У периоду између 1980. и 1981. године био је обновљен ентеријер библиотеке. Дијецезна библиотека је, дејуре и дефакто, 25. јануара 1990. године, враћена под управу Бискупије, а за управника именован је монсињор Ладислав Белас. Влада Словачке Републике је 23. маја прогласила библиотеку националним спомеником културе.

Данас библиотека чува 73.588 наслова. Најзначајнији артефакт у фонду је 78 свезака инкунабула, односно књиге објављене до 1500. године. Најстарија од њих је из 1473. године. Најбројнија су дела из области теологије, али има и дела из других научних дисциплина: историје, филозофије, књижевности, права, лингвистике, као и збирка новина и часописа. Са аспекта језика, у библиотеци преовладава латински (више од трећине фонда писано је овим језиком), затим немачки и мађарски, иза тога следи француски и шпански језик. У библиотеци има врло мало словачких књига, негде око 150 (Dukátová 2015, s. 21–23).

Данас Дијецезна библиотека у Њитри садржи дела на 37 језика, као и часопис написан на Брајевом писму.

Библиотека Опатије реда Премонстраната, Јасов

Почетак изградње манастирске библиотеке датира из друге половине 13. века. Њено оснивање повезано је са настанком Манастира реда Премонстраната у Јасову, који се директно први пут помиње 1243. године. Овај ред Премонстраната Јосиф II је распустио наредбом, 1787. године. Збирка књига била је пренета у Егер и Будим у Мађарској. Црквени ред био је обновљен у Јасову, 1802. године. У то време настаје и данашња библиотека. У манастирску

Слика 5. Поглед на Библиотеку реда Премонстраната у Јасову. Извор: Ред Премонстраната – Опатија Јасов

библиотеку враћено је само деведесет књига из Будима. У време Прве Чехословачке Републике библиотека је обogaћена публикацијaма и документима из гимназија реда Премонстраната, које су престале са радом, из плебанија и из библиотеке Премонстраната из Љељеса, а 1950. године су у библиотечки фонд евидентиране и књиге из опатија Премонстараната источнословачког краја, које су престале са радом. Педесетих година 20. века почели су да долазе у Јасов монаси из других укинутих манастира у Словачкој. Доносе са собом и књиге, које су ушле у фонд јасовске библиотеке (Kláštorná knižnica, n. d.). Данас библиотека садржи око 100.000 наслова. Од научних дисциплина у фонду је заступљена теологија, филозофија, природне науке, географија, историја и медицинске науке. Књиге су излазиле, углавном, на мађарском, латинском и немачком језику. Плафон библиотеке украшен је фрескама Јана Лукаша Кракера (1719-1779). Једна од њих представља алегоријски приказ четири универзитетске области (право, медицинске науке, филозофија, теологија), сачињен у част великог љубитеља уметности и наука Андреја Зауберера. Друга фреска је алегорија живота и смрти (Tajomstvá archívov – Košice v jasovskej knižnici, 2020).

Лицејска библиотека, Кежмарок

Слика 6.
Ентеријер Лицејске
библиотеке.
Извор: Црквени збор
Евангеличке цркве
аугзбуршке
вероисповести у
Словачкој у Кежмарку

Библиотека је настала средином 16. века као школска библиотека некадашњег Немачког евангеличког лицеја, са којим је кроз историју била повезана. Школа добија, 1531. године, протестантски карактер, односно у то време стиже свештеник Јурај Лојдшер, који почиње да држи проповеди на немачком језику. Уједно је

основао и први евангелички црквени збор на територији Спиша. Писани докази о постојању библиотеке датирају из 1600. године, из времена када је већ имала засебну зграду, каталог, картотеку са евиденцијом о позајмицама и поседовала је око 500 књига. Библиотека је пресељена, 1775. године у просторије новосаграђене зграде Лицеја. У периоду од 1820. до 1865. године ове просторије су увећане за два спрата, у којима се библиотека и данас налази. Између 1893. и 1906. године Лицеј је био пресељен у нову зграду, где је данас седиште Гимназије „Павол Орсаг Хвијездослав”. Библиотечки фонд почиње значајно да расте у 18. и 19. веку, захваљујући поклонима, претежно од власника приватних збирки књига. Најзначајнији дародавац био је Данијел Јозеф Јоњи (1817-1883). Био је родом из града Спишска Нова Вес, а студирао је право на Лицеју у Кежмарку. У његовој заоставштини било је 15.300 томова књига, што је резултат дугогодишњег сакупљачког напора. Многе од њих представљају ретка дела из разних научних области и на разним језицима. Не смемо да заборавимо ни Мартина Швартнера и његов поклон од 12.000 књига, затим, Павола Долевичењија и његову алхемистичку збирку књига и рукописа, као ни Имриха Хорвата Станчића. Библиотека је 1810. године почела да функционише као једна од првих јавних библиотека у Аустроугарској и непрекидно је радила до Другог светског рата. За истраживаче и јавност била је затворена педесет година. Уз финансијску помоћ Министарства културе Словачке Републике и Збора Евангеличке цркве у Кежмарку, у периоду од 1995. до 1996. године изграђена је научна читаоница, а књиге су коришћене само у библиотеци, где је смештен рекаталогизован фонд периодике. И даље је отворена за јавност, а њене услуге углавном користе студенти са факултета, домаћи и страни истраживачи или историчари (Lucyálna knižnica, © 2018).

Библиотека садржи 150.000 књига и представља највећу школску, стару библиотеку у средњој Европи. У њој се налази 55 инкунабула (књиге штапане између 1470. и 1500. године), а у целој Словачкој има најбогатији фонд књига из 16. века (3000 књига штампаних у периоду од 1501. до 1600. године), 30.000 наслова такозваних старих књига насталих у периоду од 1601. до 1800. године, 6000 наслова Словацике, из периода од 1501. до 1944. године, 44.000 наслова Германике, 1.400 наслова периодике (новине и часописи из периода од 17. до 20. века), графичке листове из 16. па све до 19. века, 600 наслова музикалија и око 2000 рукописа из периода од 15. до 20. века. Фонд обухвата литературу на свим светским језицима: на латинском, немачком, мађарском, грчком, хебрејском, француском, енглеском, старочешком, односно на словенским

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

језицима. Најзаступљеније научне области су теологија, филозофија, историја, књижевност, медицина, педагогија и природне науке (Sabov a kol. 2001, s. 145-158).

Чапловичева библиотека, Долни Кубин

Слика 7. Фонд Чапловичеве библиотеке. Извор: Оравски музеј „Павол Орсаг Хвјездослав”

Ваврињец Чаплович (5. 8. 1778-25. 12. 1853) потиче из породице земљопоседника и родом је из Јасенове. Поставио је основу своје библиотеке 1792. године, коју је почео да прикупља још као четрнаестогодишњак. Личну збирку поклонио је родној Орави, даровном Повељом, сачињеном 15. априла 1839. године. Библиотека је била проглашена власништвом Оравске жупаније, која се обавезала да ће је одржавати и унапређивати. Након споразума са градићем Долни Кубин, била је смештена у просторијама једне градске куће, која се налазила на тргу. У време када је била предата као поклон, збирка је имала око 20.000 дела, а у њој су се нашли и многи музејски предмети. У периоду од 1839. до 1851. године превезено је 14 пошилки са књигама о трошку Вавринца Чапловича из Братиславе у Долни Кубин. Зграда, специјално грађена за потребе библиотеке, у периоду од 1905. до 1911. године, отворена је 1914. године и уписана је на листу споменика културе од националног значаја. Позајмљивање књига из јавне Чапловичеве библиотеке почело је 1. јануара 1914. године. У периоду од 1919. до 1937. године, као библиотекар радио је Јан Сметана, који је у њој извршио последњу каталогизацију, поделио фонд библиотеке на дванаест научних области и формирао групе за ретке књиге (rare) и рукописе (цимелије). После адаптације зграде библиотеке 1954. године за потребе Литерарног музеја „П. О. Хвијездослав”, библиотека је премештена у при-

земље зграде, у мање просторије у односу на претходне, које нису биле у потпуности у складу са потребама фонда. Музејске збирке из фонда преузео је Оравски музеј на Оравском замку, док су библиотечки фондови Чапловичеве библиотеке били и под управом Матице словачке. Након спајања музеја на Орави, 1980. године, Чапловичева библиотека постаје део Оравског музеја „П. О. Хвјездослав” у Долном Кубину. Нова поставка била је свечано отворена 20. априла 2009. године, поводом обележавања 170. годишњице од поклањања Чапловичеве библиотеке својим земљацима.

Библиотека данас садржи 93.863 библиотечких јединица. Како наводи Сабов (2001, s. 85-97), Стари фонд је у оквиру научних области подељен на дванаест група и додатне четири групе (I Лексикони, библиографије, II Теологија, III Филозофија, IV Историја и географија, V Социологија, VI Право, VII Филологија, VIII Белетристика, IX Математика, X Природне науке, XI Уметност, XII Ревизије и Разно, Ц (цимелије) - рукописи од 14. до 19. века, Р (rare) - инкунабуле и ретке књиге од 16. до 17. века, групе К и П - разне старе књиге).

Стара библиотека Траносција, Липтовски Микулаш

Издавачко-књижарско друштво Траносцијус основано је 1898. године у Липтовском Светом Микулашу као акционарско, чија је делатност била усмерена на издавање верске литературе. Друштво је названо тако у част евангеличког пастора Јураја Трановског (1592-1637), творца чешких и латинских духовних песама и молитава. Године 1953. у потпуности је прешло под управу и надзор државе и могло је да издаје само календаре и богослужбене књиге. Издавање литературе из других области било је обустављено. Обнављањем активности друштва, 1991. године, Траносцијус

Слика 8. Стари фонд библиотеке Траносција.
Извор: Музеј „Јанко Краљ” – Градски музеј, Липтовски Микулаш

је постало званично издаваштво Евангеличке цркве аугзбуршке вероисповести (ЕЦАВ) (Tranoscius vydavateľstvo, n. d.) ЕЦАВ је 26. јуна 2020. године отворила за јавност фонд Старе библиотеке Траносција. Библиотека је постала део експозиције градског Музеја „Јанко Краљ” у Липтовском Микулашу. Библиотечка целина представља резултат изванредног пројекта прикупљања књига свештеника и историчара књижевности Јана Моцка (1843–1911). Као црквени историчар посветио је пажњу заборављеној и недовољно проученој црквеној прошлости. У својим делима указивао је на духовну песму, која је постала предмет његових истраживачких радова. Посебно му је у жижи интересовања био творац канционала *Cithara Sanctorum* – Јурај Трановски уз залагање да се сачувају његова стара и ретка издања. Припремио је дугачак ред његових историјских, биографских и химнолошких радова.

На основу података из публикације *Отварање историјске библиотеке Траносција* (*Otvorenie historickej knižnice Tranoscia*, 2020), библиотека садржи око 2200 књига. Збирка обухвата ретке и недовољно истражене документе, историјске публикације са личним потписом или посветом аутора, које датирају већ с краја 16. века. Збирка је употпуњена рукописима Јозефа Милослава Хурбана, личном преписком словачких делатника и многим другим.

Закључак

Старе библиотеке не можемо да поматрамо као збир сакупљених докумената, већ као места вредности, које ми упијамо, размењујемо и које нас чине богатијим. У прошлости, али и садашњости, њихов садржај постаје део размене информација и развијања духовних вредности у друштву. У њима се чувају и одражавају важне теме и догађања националног, духовног, културног, друштвеног и политичког живота, укључујући и њихове међународне, међукултурне и мултикултурне везе и контекст. Старе библиотеке у тесној су вези са местом свог настанка и због тога имају регионални значај. На регионалну историју надовезује се и културни идентитет. Фонд старих и ретких књига представља доказ о културном идентитету кроз национални, регионални, породични или субкултурни ниво. У директном контакту корисника и старих библиотека (било у физичкој или дигиталној форми) старе књиге и библиотеке постају културни капитал (Augustínová a kol., 2017, s. 5–11). Катедра за медије, комуникације и културно наслеђе, у оквиру пројекта „Хронологија историје библиотека у Словачкој од настанка до 2020. године” (CHRONUM – циљ је да се створи дело, које представља хронолошки и ретроспективни историјски

преглед библиотека у Словачкој) припремила је изложбу „Старе библиотеке у Словачкој”, на којој је представила 12 изабраних словачких старих библиотека. Изложба је била отворена у марту 2022. године и имала је путујући карактер. Након отварања, изложба је гостовала и представила се у више одабраних установа културе по Словачкој.²

Literatura:

1. Augustínová, Eva a kol. 2017. *Knižnice ako fenomén kultúrneho dedičstva Slovenska a Slovákov*. Žilina: Žilinská univerzita 2017. 350 s. ISBN 978-80-554-1331-0.
2. Dukátová, Marta. 2015. „Dedičstvo otcov zachovaj nám Pane...”. Diecézna knižnica v Nitre – archa duchovného dedičstva Nitrianskeho biskupstva. In Gorazd. 2015, Roč. 26, č. 3, s. 21 – 23.
3. Historická knižnica Strážky. [online]. © 2021, SNG © 2021. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <https://www.sng.sk/sk/vystavy/194_historicka-kniznica-strazky>.
4. Horváth, Pavel a kol. 1992. Sirmaj, Ján. In *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. 5. zväzok. R – Š. Martin: Matica Slovenská 1990, s. 267. ISBN 80-7090-216-7.
5. Kláštoraná knižnica. [online]. [n. d.], Jasov ©, [n. d.]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <<http://www.jasov.sk/-klastorna-kniznica>>.
6. Knižnica [online]. [n. d.], CHATEAU APPONY ©, [n. d.]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <<https://www.chateauappony.sk/volnocasove-aktivity/kniznica>>.
7. Lisý, Lukáš. 2020. „Sedem vecí o ...”: minulosti Kaštiela Strážky [online]. DENNÍK N, © [n. d.]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <<https://dennikn.sk/blog/2092978/sedem-veci-o-minulosti-kastiela-strazky/>>.
8. Lyceálna knižnica. [online]. © 2018. Cirkevný zbor Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku Kežmarok © 2018 [cit. 2021- 10-26]. Dostupné na: <<https://www.ecavkk.sk/lycealnakniznica>>.
9. Otvorenie historickej knižnice Tranoscia [online]. 2020. MJK Múzeum Janka Kráľa, © [n. d.]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <<https://muzeumjankakrala.sk/otvorenie-historickej-kniznice-tranoscia/>>.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

² Уз лубазну сагласност ауторке извршена је корекција текста, у делу где се говори о изложби „Старе библиотеке у Словачкој”, јер догађај више није актуелан, пошто је изложба прошла, те је информација о томе изнета у прошлом времену – прим. прев.

10. Sabov, Peter a kol. 2001. *Spríevodca po historických knižniciach na Slovensku*. Prvý zväzok. Martin: Slovenská národná knižnica, 2001. 164 s. ISBN 80-89023-10-X.
11. Tajomstvá archívov – Košice v jasovskej knižnici. [online]. 2020. YouTube. © 2021. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <<https://www.youtube.com/watch?v=22WT2W24Kz0>>.
12. Tranoscious vydavateľstvo [online]. © [n. d.]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné na: <http://www.tranoscious.sk/>.

Dana Chalupėková

University of Žilina, Faculty of Humanities

Žilina, Slovakia

dana.chalupėkova@fhv.uniza.sk

THE MOST IMPRESSIVE HISTORICAL LIBRARIES IN SLOVAKIA

SUMMARY: Historical book collections deposited in the territory of Slovakia include individual holdings, as well as rich collections of old and rare documents. These collections substantially illustrate the level of education and cultural development in our territory over the centuries, thus representing a significant part of both intangible (spiritual) and tangible cultural heritage, considering their artistic value. The paper presents the past and present of eight selected historical libraries in Slovakia. It comprises all types of historical libraries (aristocratic, ecclesiastical, personal, school, and libraries of associations), covering various parts of Slovakia. The author aims to contribute to the enhancement of this segment of the cultural heritage and to raise awareness of it, and, last but not least, to provide information about the institutions that manage, protect, and make the collections available.

KEYWORDS: historical libraries, history of book culture, old and rare documents, aristocratic libraries, ecclesiastical libraries, personal libraries, school libraries, libraries of associations.

Са словачког превела Даниела Д. Ломенова

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

Прикази

ПРОСТОР И ВРЕМЕ ЗА БИБЛИОТЕКАРЕ

Дан библиотекара Србије и 20. конференција БДС Библиотечки простори у физичком и виртуелном окружењу, 14–16. децембар 2023.

Пројектну, односно идејну замисао за традиционално организовање годишње конференције Библиотекарског друштва Србије утемељио је при самом почетку 2023. године претходни председник удружења др Богдан Трифуновић. Замисао тадашњег сазива управе Друштва био је да се, на основу заинтересованости домаћина, скуп организује у Краљеву, односно Врњачкој Бањи и при том да подружница Рашког округа БДС-а буде носилац главних конференцијских активности у погледу организације догађаја. На основу поднетог пројекта за суфинансирање према јавном конкурс Министарства културе РС, одлучено је да се тема конференције ослања на простор библиотека – изузетно нужну и, рекло би се, физички, али и виртуелно-димензионалну целовитост постојања и функционисања културних храмова и (изван) библиотечких простора. С обзиром на то да су у Друштву током априла месеца 2023. године одржани и спроведени редовни избори за органе управљања Скупштине, Управног и Надзорног одбора БДС, пред новом управом наметнула се практична реализација планираних активности, што свакако укључује и организацију завршног догађаја најмасовнијег библиотечког удружења у земљи. Припреме за одржавање 20. конференције започеле су већ током јуна месеца када су се створили услови да са локалним догађајем у организацији Народне библиотеке Стефан Првованчани у Краљеву, коме су присуствовали актуелна председница и секретар БДС-а, Јелена Глишовић и Никола Петаковић, са директорима библиотека у Краљеву и Врњачкој Бањи начелно разговарају о концепту и моделу организације догађаја на два места.

Библиотекарско друштво Србије организовало је јубиларну, 20. конференцију под називом „Библиотечки простори у физичком и виртуелном окружењу”, од 14. до 16. децембра 2023. године у Краљеву и Врњачкој Бањи. Током тродневног програма, састављеног од свечаног и радног дела, прослављен је, 14. децембра, Дан библиотекара Србије. Заједничком програму БДС-а и Народне библиотеке „Стефан Првовенчани” Краљево који се састојао од прославе Дана библиотекара Србије и Свечане скупштине БДС-а, а који је одржан у Свечаној сали Градске управе Краљево присуствовали су државни секретар Министарства културе Републике Србије господин Миодраг Ивановић, представници локалне самоуправе, сарадници и корисници Народне библиотеке „Стефан Првовенчани” Краљево, колеге из других установа културе, а најбројнију публику чинили су библиотекарски, учесници конференције.

Поздравну реч је, у име Министарства културе Републике Србије, на Свечаној скупштини БДС-а, упутио господин Миодраг Ивановић, државни секретар. Након господина Ивановића присутне је поздравила и председница БДС-а Јелена Глишковић, честитком поводом Дана библиотекара Србије са жељама да рад библиотекара буде видљивији и препознат као суштински важан за добробит културног живота читавог друштва и у складу са тиме и вреднован. Председница је пожелела свима добродошлицу на овогодишњу конференцију и успешан и плононосан рад у конференцијским данима. Програм је настављен доделом годишњих награда Друштва коју је водила потпредседница БДС-а, Мирјана Нешић. У име жирија за доделу награде Запис, саопштење и образложење је изнела председница жирија мр Гордани Ђилас, а награда је додељена др Богдану Трифуновићу, директору Градске библиотеке „Владислав Петковић Дис” из Чачка и председнику БДС-а у протекла два мандата.

Пред члановима жирија за доделу награде Стојан Новаковић наша се веома тешка одлука што је и председница Бојана Вукотић истакла приликом саопштења. Уз консултацију Правилника о додели награде, на другој седници жирија, донета је једногласна одлука да награда Стојан Новаковић припадне др Мирославу Лазићу за књигу „Божидар Вуковић: између историје и имагинације”. Између више предложених кандидата који су дали велики допринос библиотекарској струци награду Најбољи библиотекар добила је Ана Васиљевић, директорка Народне библиотеке Осечина. Известилац је била предсеница жирија Марија Радуловић.

Свечаност прославе настављена је уз коктел, а завршни део програма у Краљеву био је посвећен интерактивној радионици

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

са темом „Решења за дужи употребни век књиге” коју су одржали представници компаније Тревис д.о.о. Победници радионице биле су колеге из Библиотеке града Београда.

По завршетку свечаног дела, учесници Конференције су радни део програма наставили у Врњачкој Бањи, у Народној библиотеци „Др Душан Радић,” где су се окупили на Панел-сесији под називом „Улога простора у комуникацији културног наслеђа”. Ученици панела били су: Горана Стевановић, Народна библиотека Србије (модератор) са темом „Перцепција, рецепција и функција изложбеног простора у музејима и библиотекама”; мср Тамара Огњевић из Артис центра у Београду са излагањем „Аријаднино дигитално клупко: простори(и) културног наслеђа и могући модели комуникације”; Јелена Бобић из Галерије Матице српске у Новом Саду са радом „Галерија Матице српске у виртуелном простору” и др Богдан Трифуновић, Градска библиотека „Владислав Петковић Дис”, који је представио „Библиотечки простор: између естетике и функције, жеља и стварности”. Циљ панела био је да се кроз интердисциплинарни приступ сагледају кључне функције модалитета простора у музејском и библиотечком окружењу, као и трансформација улоге професионалаца у области комуникације културног наслеђа. Учесници панела бавили су се феноменологијом простора, тумачењем традиционалних приступа у комуникацији културног наслеђа, као и критичким погледом на потенцијал модерних тенденција виртуелних простора. На основу примера библиотеке „Владислав Петковић Дис” у Чачку, потенцијал простора сагледан је кроз динамичке подцелине које су у сталној трансформацији за нове потребе, збирке и кориснике. Значајно је и искуство Галерије Матице српске у којој виртуелни простор, уз подршку информационо-комуникационих технологија, функционише у циљу нетрадиционалне презентације културног наслеђа у едукацији публике. Дајући своја виђења комплексне проблематике простора у контексту музеја, галерија и библиотека као чувара културног наслеђа, учесници су испунили циљ панела, кроз индивидуалне, иновативне и креативне приступе овој теми.

У вечерњим сатима одржана је свечана вечера у Хотелу „Цептер”, где су се наставили пријатни разговори – у ком правцу је потребно ићи и на који начин, при чему су се умрежавање и међусобна сарадња, у борби за нове виртуелне и физичке просторе, поново показале као најзначајније теме. Осим у разговору, колеге су исто вече уживале у добром рокенролу, о чему се својски постарао Дејан Лучић, директор Народне библиотеке „Др Душан Радић”.

Други дан Конференције настављен је предавањима по позиву (на енглеском) прво господина Сантија Ромера (Santi Romero), представника ИФЛА Секције за библиотечке зграде и опрему: „The Design Process of a Library Building: challenges and opportunities”, а затим Ан-Елизабет Биксторф, чланице Управног одбора Француске националне библиотеке и директорке службе за развој публике и односе са јавношћу, „The Richelieu Project, making new with old”. Програм је настављен презентацијом генералног покровитеља Тревис д.о.о, после чега је уследила прва сесија под називом „Од идеје до реализације – физички библиотечки простори”, којом су модерирале др Татјана Брзуловић Станисављевић и Ивана Јаношевић. Прва сесија донела је низ значајних излагања. Сесију је започела Гордана Вучковић (Народна библиотека „Вук Караџић”, Крагујевац) на тему „Јавне библиотеке у Србији између стандарда и реалности”. Виђено је колико библиотека може бити функционална и привлачна корисницима, који у њој проводе много времена, на примеру библиотеке из Норвешке, која може бити путоказ српским јавним библиотекама. Колегиница Бранка Пражић (Народна библиотека „Илија М. Петровић”, Пожаревац) говорила је о „Значају ревитализације и пренамене непокретне културне баштине у контексту библиотечких простора”, усмеривши библиотекарe на адаптацију постојећих интересантних културно-историјских објеката, који би могли имати статус споменика културе. Сања Дробњаковић (Народна библиотека Смедерево) излагала је на тему „Терапија простором – простор библиотека као место психолошког благостања корисника”, која је истакла моћну улогу простора и нову улогу библиотека. Уршка Лобинкар Пауновић (Валваторова библиотека, Кршко) изложила је рад (коаутор Матјаж Стибиљ): „New spaces, new possibilities: what can new library spaces bring to the local community?”, такође указујући на нове могућности у новим и модерним библиотечким просторима, где се уживало посматрајући велелепну грађевину библиотеке у Кршком, са просторима прилагођени свим старосним групама. Драгана Ђорђевић, Јелена Видаковић (Градска библиотека „Атанасије Стојковић”, Рума) приказале су нам сјајне измене у својој библиотеци: „Реконструисана зграда Градске библиотеке „Атанасије Стојковић” у Руми, која је у готово уништеном, али велелепном архитектонском здању, након реконструкције и адаптације, добила свој нови, функционалан и привлачан простор. Ива Грковић, Ведрана Луѓић и Тихомир Маројевић (Градска књижница и читаоница Винковци), на тему „Градска књижница и читаоница Винковци: нова зграда – нове услуге”, уз презентацију и инспиративан кратки филм, по-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

казали су како књижна грађа може да иде ка корисницима. Након презентација златног спонзора, А-В-С Productions Europe, било је простора за кратку дискусију.

У наставку радног дана, представљени су постери. Модераторке сесије посвећене представљању постера биле су Бојана Грујић и Оливера Кривошић. Виђене су кратке презентације колега Горана Војновић (Академија техничких струковних студија, Београд): „Коришћење виртуелног библиотечког простора у циљу промовисања нових наслова на примеру високошколске библиотеке”; Зорана Танића, Слађане Братић, Невенке Јовичић (ЈУ Матична библиотека Источно Сарајево): „Активности Матичне библиотеке Источно Сарајево у јавном простору”; Анђелије Лазић (Дом културе „Студентски град”, Београд): „Кораца ка мети: Библиотека Дома културе „Студентски град” у метаверзуму”; Катарине Новковић (Градска библиотека у Новом Саду) „Алтернативни простори Градске библиотеке у Новом Саду: потреба или искорак”; Наталије Ђуровић (Дечја културна географија, Лазаревац) „Шетам и причам: активност на отвореном која повезује актере културе у упознавању нове публике са културном баштином”; Јелене Ђоновић (Градска библиотека и читаоница Херцег Нови) „Град писаца – Херцег Нови”; Иње Фирањ, Дејана Подлипеца, Анђелије Пругинић (Градска библиотека „Карло Бијелички”, Сомбор) „Библиотечки простор – на услузи заједници”; Гордане Гјоргиевске Неделковски, Фатме Бајрам Аземовске (НУУБ Св. „Климент Охридски”, Битољ) „Мале промене до великих резултата у раду библиотеке”, Сунчице Глишић, Оје Кринуловић, Светлане Пуцаревић (Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд) „Исидора Секулић и њен легат: представљање културне баштине у физичком и дигиталном простору”; Василија Милновића (Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд) „Унапређење физичког и дигиталног простора до бољих услова за кориснике: примери добре праксе Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић”; Дијана Трубајић (ЈУ Народна библиотека „Веселин Маслеша”, Лакташи) „Дјечје одјељење: нови простор – нове могућности од идеје до реализације”; Ане Васиљевић, Јелице Зељић (Народна библиотека Осечина) „Културно срце Подгорине: мултифункционални простор Народне библиотеке Осечина”. Постери су могли да се разгледају у холу поред Конгресне сале. Излагања су настављена у 16 сати када је почела следећа, односно друга радна сесија, истога дана, са темом: „Функционалност и препознатљивост библиотечких простора”, а модераторке су биле др Татјана Богојевић и Милица Матијевић. Уводно излагање имала је колегиница др Драгана Милуновић:

„Записи из подземља: Народна библиотека Србије ка новом депоу”, у коме је након указаних проблема са смештајем публикација, показала како ће депои изгледати у будућности. Драгана Ристановић, Милица Тарабић, Јелена Мијатовић (Народна библиотека Ужице) имале су инспиративно излагање на тему „Простори Народне библиотеке Ужице између стандарда и реалности”, а указале су на одступање од стандарда и на могућности библиотекара у складу са тим. Марина Неђић, Предраг Шипов (Библиотека града Београда) приказали су „Потребе, приступ и прилагођеност библиотечких простора ученицима са инвалидитетом на територији Београда”, указујући на проблеме библиотекара, јер углавном библиотеке немају адекватне услове за боравак поменуте деце. Наташа Папић (Дом културе Студентски град Београд), излагала је на тему „Модернизацијом простора до унапређеног корисничког искуства у Библиотеци Дома културе ‘Студентски град’”, указујући на новине у тој библиотеци, где данас постоји 150 места, лед-расвета, мултимедијална предавања и сл. Снежана Кавалић Арсенијевић, Наташа Кнежевић (Библиотека града Београда), у презентацији „Простори школских библиотека на територији Града Београда: где смо и куда идемо?”, подсетиле су на озбиљно нарушавање простора библиотека у корист других садржаја. У завршници сесије појавила су се излагања колегиница Анице Глигорове Милеве и Гонце Запрове Анастасове (ЛУБ „Благој Јанков Мучето”, Струмица) на тему „Библиотечки простори у физичком и виртуелном окружењу” и презентације златног спонзора, компаније Digital Archiving Solutions. Завршни део вечерњег програма био је резервисан за одржавање промоције књиге овенчане наградом Стојан Новаковић у 2023. години „Божидар Вуковић: између историје и имагинације”, аутора Мирослава Лазића, коју је зналачки уобличио модератор Ђорђе Милинковић, запослен у Матичној библиотеци „Љубомир Ненадовић” у Ваљево. Програм другог дана Конференције завршен је представљањем БДС издања о којима су говориле проф. др Драгана Грујић, главна и одговорна уредница *Библиошкекара: часописа за теорију и праксу библиошкарства*, и Соња Ивановић, уредница *Зборника радова са 19. конференције БДС*.

Трећи дан Конференције настављен је сесијом Библиотеке у виртуелном и јавном простору, а модератори су били др Богдан Трифуновић и Верица Шево. Предавање по позиву Дигитална трансформација баштине у теорији и пракси одржала је др Влатка Лемић (ICARUS Хрватска). Након наступа гошћа из Хрватске настављене су презентације добре праксе из библиотека у Србији везане за виртуелни простор. Небојша Цвејић (Библиотека шабачка)

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

и Бојана Маринчић (Народна библиотека Ужице) имали су опсежно излагање на тему „Виртуелна библиотечка реалност”, где је дата детаљна анализа наших јавних библиотека у виртуелном свету. Миљана Тодоровић (Математички факултет Универзитета у Београду) описала је „Подкаст Библиоперспектива – нови виртуелни простор за библиотекарe”, указујући на интересантне могућности и начине које подкаст пружа простор библиотекарицама за представљање и приближавања корисницима, а Весна Илић и Надица Стојановић (Народна библиотека „Радоје Домановић”, Лесковац) излагале су на тему „Виртуелни простор Народне библиотеке „Радоје Домановић” у Лесковцу” и показале нам нову виртуелну реалност у својој библиотеци. Данка Спасојевић, Наташа Антонијевић (Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, Краљево) пустиле су кратак филм на тему „Краљевачка библиотека и јавни простор: хронологија раста једне библиотеке”. Након кратке дискусије, колегиница др Татјана Богојевић, чланица Управног одбора (УО) БДС-а и председник Програмског одбора конференције, изнела је укратко закључке скупа. Чланица УО БДС-а, Татјана Брзуловић Станисављевић прогласила је краљицу и краља плесне вечери (Татјана Богојевић и Санти Ромеро) а колега Славен Попара, представник жирија за најбољи постер конференције, прочитао је образложење стручног жирија и прогласио овогодишњи победнички постер ауторке Анђелије Лазић (Дом културе „Студентски град”, Београд) са темом „Кораци ка мети: Библиотека Дома културе „Студентски град” у метаверзуму”.

У целокупном програму Конференције у Врњачкој Бањи учествовали су волонтери Угоститељско-туристичке школе, чијим активностима су координирали секретар БДС-а, Никола Петаковић и чланица УО БДС-а, Бојана Маринчић. Конференција је затворена уручењем захвалница БДС-а за изузетну сарадњу библиотекама у Краљеву и Врњачкој Бањи, овогодишњим домаћинима као и Угоститељско-туристичкој школи са домом ученика у Врњачкој Бањи и најавом конференције БДС 2024, која ће бити одржана у Градској библиотеци у Панчеву.

По затварању конференције, уследио је програм на отвореном: Оријентиринг у Врњачкој Бањи и Шетам и причам: Поздрав из Бање, по избору библиотекара. У Оријентирингу је било три екипе, а победила је екипа „Матичарке” (Татјана Богојевић, Оливера Кривошић и Соња Ивановић). Све време конференције присутни су могли видети и гостујућу изложбу Градске библиотеке из Чачка „Уточиште речи, прибежиште смисла”, на тргу код Библиотеке у Врњачкој Бањи.

Циљеви програма 20. конференције БДС-а били су приказивање библиотечких простора у физичком и виртуелном окружењу, а неки од закључака који су се доминантно наметнули јесу да човек опажа простор свим чулима и да је циљ коме се тежи стварање модерног и креативног окружења, уз неизоставну функционалност, како би библиотеке својим корисницима пружиле нове и боље просторе за успешнији рад. Живећи у визуелној култури, савремени библиотекари излазе из оквира својих библиотека, нуде програме на сваком месту, у свако време, улажући много ентузијазма и енергије, упркос проблемима са којима су суочени. Настоје створити пријатан и функционалан простор, пун светлости, зеленила, нових сновиђања и боја. До наредне конференције 2024, остајемо пуни нових (не)видљивих (на око и ум) искустава, уважавајући једни друге и настојећи да универзум бојимо неким новим, ведријим бојама.

ЗЕЛЕНА ТРАНСФОРМАЦИЈА У СЕКТОРУ КУЛТУРЕ

Конференција са међународним учешћем „Зелени преокрет: циркуларна економија уметности и културе”, Чачак, 28–29. септембар 2023.

Конференција „Зелени преокрет: циркуларна економија уметности и културе” одржана је 28. и 29. септембра 2023. године у Градској библиотеци „Владислав Петковић Дис” у Чачку. Ово је био један од првих стручних скупова у Србији који се бавио темом зелене трансформације у сектору културе, сагледане кроз различите пројектне и програмске активности у библиотекама и другим установама културе, као и кроз иницијативе које спроводе организације цивилног друштва и сектор привреде. Током два дана скупа, кроз три радне сесије, инфо-сесије и панел дискусије прошло је више од 40 стручњака у области културе, науке, економије, образовања и медија. Они су имали излагања која су обухватала иновативна зелена решења, али и проблеме са којима се суочавају или које детектују у својој ближој околини, а очување културног наслеђа и подршка савременој уметничкој пракси у контексту одрживог развоја се, између осталог, проматрала и кроз економску призму.

Конференцију су организовали Градска библиотека Чачак и Деск Креативна Европа Србија у оквиру пројекта „Чачанска родна – Национална престоница културе, Чачак 2023”, уз подршку Министарства културе РС и Града Чачка. Приликом свечаног отварања Конференције присутнима су се обратили Пламена Халачева, заменица амбасадора ЕУ у Србији, Мирослав Петковић, помоћник градоначелника Чачка, Вук Радуловић, виши саветник за међународну сарадњу у Министарству културе, и руководилац Деска Креативна Европа у Србији, и Богдан Трифуновић, директор чачанске Библиотеке.

Пламена Халачева говорила је о примењивости Зеленој дојовора у свакодневном животу. Такође, она је казала да је Град Чачак партнер ЕУ у спровођењу Зелене агенде у Србији. Нагласила је колики је значај организовања оваквог скупа и ширење приче о обновљивим изворима и у другим секторима. „Желим свим учесницима да буду пионири у својим срединама у увођењу Зелене агенде у култури, и верујем да ће им у томе много помоћи ова Конференција”, закључила је Халачева.

Добродошлицу у националну престоницу културе и најстарију установу у граду Чачку присутнима је пожелео помоћник градоначелника Петковић, а о програму који је осмишљен тако да представи стратешки оквир, важност улоге уметника и професионалаца у култури у решавању критичних друштвених и еколошких питања говорили су Вук Радуловић и Богдан Трифуновић, док је предавање по позиву на тему Новог европског Баухауса одржао представник Европске комисије Жил Кител.

Током прве радне сесије, коју је модерирао Бојан Милосављевић (Деск Креативна Европа), представљено је пет стручних радова. Јована Караулић и Ксенија Марковић Божовић са Факултета драмских уметности представиле су се радом „Могућности и изазови зелене трансформације сектора културе – студија случаја Green Inkubator”. На који начин се Галерија Матице српске суочила са новим захтевима и питањима у областима одрживог развоја и циркуларне економије изложио је Горан Вујков у раду „Захтеви савремености: еколошки потенцијали у Галерији Матице српске”. Бојана Грујић из Градске библиотеке у Новом Саду и Ивана Јовановић Арсић из Удружења „Културис” приказале су резултат учешћа у програму Европске фондације за културу „The Europe Challenge”. Њихова презентација под насловом „Европски изазов – култура дијалога: грађанска партиципација у библиотекама” приказала је протип решења за актуелне проблеме који се може применити и у другим библиотекама. Уследило је излагање Алмедине Салихагић из Комисије за очување националних споменика Сарајево са темом „Збирке културне баштине су важне – улога у одрживом развоју”. У овом раду представљен је програм „Our Collections Matter” који се реализује на иницијативу Међународног центра за проучавање, очување и рестаурацију културних добара (ICCROM), са циљем да се допринесу одрживом развоју у институцијама културне баштине путем стратегије „3Т” (tools, training, transformation). Прву радну сесију затворио је Авакум Квас презентацијом „Фрушклинг 8x4x4”, која се бави иновативним решењима за циркуларни културни туризам у оквиру европског пројекта „Be. Cultour: Више од културног туризма”.

Другог дана скупа, током наредне две радне сесије, које су модерирале Марија Радуловић и Биљана Арсић (Градска библиотека Чачак), презентовано је једанаест радова. Овај сегмент отворио је Зоран Ерић из Института за филозофију и друштвену теорију Универзитета у Београду, који је говорио на тему „Кустоске стратегије и институционалне политике у време климатских промена”. У свом излагању указао је на то да је тренутну еко-социјалну кризу немогуће превазићи без темељних измена у начину друштвене продукције и репродукције. Јелена Ђорђевић и Маријана Узуновски, из Библиотеке Завода за проучавање културног развоја, презентовале су рад „Синергија природе и културе као важна тема одрживости у Заводу за проучавање културног развоја”, у коме су приказане активности Завода у областима развоја културе еколошке свести, реализовани пројекти као и резултати који доприносе имплементацији и промоцији зеленог приступа у креативним процесима и актуелној уметничкој пракси. Ружица Станковић и Дарја Рокић из Библиотеке „Глигорије Возаровић” из Сремске Митровице излагале су на тему „Ја волим Митровицу – један добар пример Зелене агенде пре Зелене агенде” и представиле пројекат из раних 90-их година 20. века, којим је започет развој еколошко-културолошке визије развоја Града. Јелена Родић, Игор Петковић и Тимеа Сенци Сабо, из Градске библиотеке Суботица, коаутори су рада „Заједничка борба за одрживу будућност”, у коме је дата анализа програма „Породице против климатских промена” који реализује Амерички кутак Суботица. Део еколошких пројеката и иницијатива, на којима заједнички раде ученици и професори Прехрамбено-угоститељске школе из Чачка, представиле су Виолета Васиљевић и Слађана Луковић у раду „СТЕМ пројекти Прехрамбено-угоститељске школе у Чачку, а у циљу очувања животне средине”. Христина Микић, са Факултета за менаџмент Универзитета Метрополитан Београд, представила је рад „Циркуларна креативна економија – међународни оквири и експериментални пројекти у Србији” у коме је на примеру пројекта „Креативно стакло Србије” показана економска одрживост у контексту нове парадигме креативне економије и њеног односа према еколошким питањима. Уследила је видео-презентација Ивана Краљевића из Свеучилишне књижнице у Пули на тему „Од прве хрватске зелене књижнице до комисије”, а након њега су, о учешћу у пројекту „Green Ethics” који се реализује у оквиру програма „Креативна Европа 2022-2026”, говориле Владана Стојадиновић из Народне библиотеке „Његош” Књажевац и Ана Јовановић, представник Центра локалне демократије Књажевац. Како излог библиотеке може бити „зелена тачка града” присутни су сазнали

од Јасне Милошевић и Снежане Вулић из Народне библиотеке „Радислав Никчевић” из Јагодине, које су представиле низ радионица за децу, организованих са циљем унапређења еколошке свести. Ана Спасојевић и Маријана Петровић из Економске школе Чачак представиле су своје учешће на такмичењу из циркуларне економије „Girls Go Circular”. Радну сесију затворила је презентација Марије Радуловић и Богдана Трифуновића, из Градске библиотеке Чачак, насловљена „Циркуларна економија и одрживи развој у актуелној библиотечкој пракси”, која анализира појам циркуларне економије као алтернативног економског оквира и показује резултате једне студије случаја, урађене путем анкетања библиотекара који раде са децом и младима.

Учесници Конференције, који су пратили панел-сесију „Одрживи развој и циркуларна економија у пракси”, могли су чути и корисне информације о томе како се у свету привреде размишља о циркуларној економији. Панелисти Мирко Пешић (Научно-технолошки парк Чачак), Ђорђе Јовановић (Унипласт), Саша Луковић (Нолеко) и модератор Богдан Трифинковић говорили су о утицају циркуларне економије на актуелно стање у секторима иновација, науке, пословања и тржишно оријентисаних пројеката, уз упућивање на то шта би сектор културе из тога могао да научи.

Током Конференције било је речи и о томе како се екологија може имплементирати у области медија и културе, о чему су говориле Уна Домазетоски (МЕДИА) и Милица Рашковић (Деск Креативна Европа). Оне су представиле нови циклус програма „Креативна Европа 2021-2027”, нагласивши да су одрживост и допринос европској борби против климатских промена веома важни принципи на којима овај програм почива. Ова инфо-сесија дала је одговор на питање шта културни сектор, а посебно аудио-визуелне делатности могу да добију и каква су досадашња искуства у примени зелених пракси.

У програм је уврштена још једна панел-дискусија, која се тичала развоја публице, а о овом кључном изазову у сектору културе говорили су Неда Кнежевић (Музеј Југославије), Бојан Милосављевић (Деск Креативна Европа), Милан Трипковић (Bulevar Books) и глумца, менаџер и истраживач у култури Лазар Јованов, модератор. Учесници су истакли потребу за иновативним и активнијим ангажманом запослених у сектору културе, промишљањем нових приступа и стратегија како би се привукла разноврсна публика и подстакла њена активна партиципација.

О улози европских престоница културе у креирању еколошке културне политике, током онлајн сесије, излагале су Кристина

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

Форо (Веспрем-Балатон 2023), Паула Мота Гарсија (Евора 2027), историчар уметности Санда Калебић и менаџер у култури Милена Јанковић. Учесници Конференције имали су прилику да сазнају на који начин су градови, носиоци ове престижне титуле, кроз своје програме мењали свест грађана о заштити животне средине – од смањења отпада до уметничких интервенција и сарадње са представницима зеленог сектора.

Осим радног дела, програм Конференције имао је веома богат пратећи програм. Учесници су могли да погледају четири документарна филма са еколошком тематиком снимљених на Кампу Интеракција након чега је уследио разговор са селекторком и директорком фестивала Слађаном Петровић Варагић и извршним продуцентом Предрагом Живковићем. У два термина приказана су и остварења са Белдокс фестивала, а сви заинтересовани присуствовали су отварању изложбе дечјих радова насталих на еколошким радионицама током летњег распуста. У програму „Зеленог преокрета” биле су и две промоције – часописа *Национална географија* и књига за најмлађе са еколошком тематиком издавачке куће Data Status.

„Зеленом преокрету” присуствовало је више од сто регистрованих учесника, што је отворило и низ могућности за даљу сарадњу, едукацију и размену идеја.

МОНОГРАФИЈА ПОСВЕЋЕНА БОЖИДАРУ ВУКОВИЋУ

Лазић, Мирослав. *Божидар Вуковић: између историје и имагинације*. Београд: Народна библиотека Србије, 2022.

Замашна монографија *Божидар Вуковић: између историје и имагинације* др Мирослава Лазића, историчара уметности, археографа и стручног сарадника на Институту за српски језик САНУ, плод је вишегодишњег истрајног и преданог рада, посвећеног знаменитом српском штампару и издавачу. Делом проистекла из докторске тезе, као и из научних радова, раније објављених у стручним часописима и зборницима, ова монографска студија настоји да расветли разнолике аспекте личности и дела Божидара Вуковића. За ову изванредну публикацију, Мирослав Лазић је прошле године овенчан наградом „Стојан Новаковић”.

Када је реч о самој структури, књига *Божидар Вуковић: између историје и имагинације* сачињена је из неколико сегмената. У уводном делу, Мирослав Лазић поставља тематске и методолошке оквире свог истраживања, који почивају на сложеном феноменолошком и интердисциплинарном приступу, неопходном за разумевање мноколике повесне личности каква је био Божидар Вуковић. Наредних седам поглавља посвећено је различитим видовима Вуковићевог богатог животописа, о чему ће бити више речи, док је у закључном делу, на кохерентан и уверљив начин, изнета синтеза претходних разматрања. У делу са прилозима, Лазић је приредио три врсте извора, заједно са њиховим преводом на српски језик. На прво месту предговоре и поговоре Вуковићевих издања и *Еписколу* његовог сина Вићенца, потом натпис са иконе *Нерукојвореној образа* и, најзад, публиковане архивске изворе, у које се убрајају тестаменти Божидара и Николе Вуковића, концепт доделе племићке титуле и грба Божидару Вуковићу и његовим потомцима, као и изворе који су у вези са Вуковићевим обавештајним активности-

ма. Студија се затвара опсежним списком коришћених извора и литературе и сложеним регистром.

Прво поглавље, насловљено *Између откривања историје и измишљања историје*, Мирослав Лазић посветио је покушају да се прикаже реална, историјска слика Божидача Вуковића, те да се она разлучи од наслага доцнијих имагинарних представа и уобличења. Пратећи и сабирајући токове историографске мисли, од 18. века па до данашњих дана, Лазић је на дијахронској равни пружио увид у рецепцију личности и дела Божидача Вуковића, о чему јасно сведоче и имена потпоглавља: *У раној славистици и историографији*, *У периоду рађања критичке историографије*, *У међурајном периоду*, *У послерајном периоду* и *У 21. столећу*. У том смислу, ово поглавље суштински одликује вишегласје, а аутор је са сваким из мноштва гласова ступио у дијалог и критички га самерио, посебно разобличујући оне који су тежили злоупотреби и кривотворењу историјских чињеница у сврху стварању нових наратива, који у потпуности имају политичко-идеолошки карактер. Особита пажња у овом поглављу поклоњена је открићима и публикавању изворне грађе, нарочито оне из шпанских и румунских архива, што је бацило ново светло на живот и рад Божидача Вуковића, али и пружио подстицај за нова, плодносна истраживања и промишљања.

Следеће поглавље, *Бождар Вуковић у контексту времена и историје*, настоји да фигуру Божидача Вуковића смести у јасно одређене просторне и временске оквире. На самом почетку поглавља, Мирослав Лазић истиче да су пре откривања архивских извора, сазнања о времену рођења и упокојења Божидача Вуковића, као и о породичном и завичајном пореклу Вуковића, почивала на оскудним подацима из колофона Божидарових издања. У том смислу, они су, заправо, у великој мери били промишљени конструкти, који су почивали на употреби одређених реторичких топоса, чије порекло сеже још у доба антике. Прегнантан пример тога представља коришћење топонима у обликовању властитог идентитета. У колофонима Божидача Вуковића, који родом потиче из Подгорице у Зети, сустиче се неколико топонима, као што су Дукља, македонске стране, Црна Гора, Српска земља и италске стране, који осим што упућују на поједине географске просторе, поседују и одређени семантички потенцијал, чега је и сам Вуковић био свестан. Из тог разлога, Лазић простор Вуковићевог завичаја посматра и кроз историјску перспективу турских освајања. Са друге стране, као један од најважнијих топонима, детаљно разматран у историографији у вези са питањем Вуковићевог идентитета, о чему је аутор детаљно писао у претходном поглављу, истиче се топоним Старчеве горице, чији је

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

превод на италијански језик Божидар Вуковић уткао у криптични псеудоним Дионизио дела Векија (Dionisio della Vecchia), који је почео да користи у новој, млетачкој средини. Прешавши у Венецију, град у којем се оженио и засновао породицу, започео своју пословну делатност и, напослетки, преминуо, фигура Божидара Вуковића бива уписана у један нови хронотоп, хронотоп Венеције раног модерног доба. Сliku тог „новог живота” Мирослав Лазић осликао је у наредним поглављима своје изузетне књиге.

У поглављу *Божидар Вуковић и Грчко браћство у Венецији*, Мирослав Лазић је посебну пажњу посветио Вуковићевом деловању унутар православне заједнице у Венецији, нарочито у оквиру Грчког братства, на чијем је челу, као гасталд, односно управитељ, провео последње године живота. Његово чланство у поменутом братству значајно је, како наводи Лазић, и из разлога што тачно време Вуковићевог доласка у Венецију није сасвим познато, премда се на списку чланова Грчког братства у Венецији његово име по први пут помиње 1516. године. Поред тога, Лазић примећује и да приврженост Божидара Вуковића православном братству сведочи о његовом настојању да сачува колективни и духовни идентитет, упркос асимилацији у римокатоличко друштво Венеције. У прилог томе говоре и бројни прилози светињама за време живота, тежња да се подигне црква намењена православном богослужењу у Венецији, завештања богатих прилога светињама, која су сачувана у његовим тестаментима, као и последња жеља да његови земни остаци не почивају у Венецији, већ да буду пренесени и сахрањени у Цркви Светог Спаса на Старчевој горици.

Значајан сегмент Вуковићевог животописа представља и његова обавештајна активност и политичке амбиције, о чему читамо у поглављу које носи назив *Обавештајне активности и политички планови Божидара Вуковића*. Живећи у доба великих историјских превирања, Божидару Вуковићу је било блиско поимање важности политичке моћи коју појединац може поседовати. Своја политичка деловања уобличио је кроз обавештајне активности, као један од главних учесника дипломатије римско-немачког цара Карла V у југоисточној Европи, а као награду за поменуту службу, добио је потврду племићког достојанства. Током времена, Божидар Вуковић је, подстакнут различитим мотивима, значајно радикализовао своје политичке планове, усмеривши их ка идеји ослобођења Скадра, али и потражујући титулу српског деспота.

Поглавље *Божидар Вуковић у свешту шрћовине и књижевства* посвећено је трговачкој делатности Божидара Вуковића. Поред тога што је развио разгранату мрежу трговачких путева, који су

се простирали од Цариграда до Лондона, Вуковић, како Лазић напомиње, заједно са братом Николом и кумом Вентурином дела Векијом, поседовао је и угледну трговачку радњу на Ријалту, под именом Дела Векија, по псеудониму који су браћа користила у млетачкој средини. Налик многим угледним венецијанским трговцима и предузетницима, један од видова Вуковиће трговачке делатности чинио је посао издаваштва и књижарства, које је Вуковић у великој мери развио и ојачао захваљујући политичким и црквеним везама и познанствима. У том смислу, као једно од чворишних тачака Вуковићеве трговине књигама издваја се манастир Милешева.

У наредном поглављу, *Издавачка делатност Божидара Вуковића*, понуђена је нова, измењена слика о природи Вуковићевог издавачког рада. За разлику од ранијих промишљања, према којима је Божидар Вуковић непосредно учествовао у штампању књига, Лазић на уверљив начин предочава да је Вуковић, попут осталих имућних велетрговаца и предузетника у Венецији, био заправо само финансијер и руководиоца издавачких подухвата, те да пошто, највероватније, није поседовао властиту типографску радионицу, он се није могао сматрати штампаром у уобичајеном смислу те речи. Поред тога, у овом поглављу реинтерпретирани су и мотиви његове издавачке делатности на пољу богослужбених књига и такозваних зборника за путнике, намењених упражњавању личне побожности. Наиме, не спорећи патриотске и верске пориве, који су традиционално приписивани Божидару Вуковићу, као ни покровитељски карактер његовог деловања, Мирослав Лазић је, узевши у обзир мноштво чињеница, доказао да су у основи Вуковићеве штампарске и издавачке делатности почивали и трговачки и финансијски мотиви.

На концу, завршно поглавље, насловљено као *Идентитет[и] Божидара Вуковића*, посвећено је начину на који је знаменити српски штампар и издавач обликовао слику о себи. Осликавајући његов повесни портрет, Мирослав Лазић је показао да је људска природа условљена културом из које је поникла, али и да је само-обликовање идентитета, као конкретног, историјског отеловљења, резултат владајућих односа моћи у друштву. Тако посматрано, обликовање сопства може се поистоветити са исписивањем власти приповести у оквиру одређених културних поетика. Са друге стране, свака прича може се преобликовати и изнова уписати у нове дискурсе, о чему сведоче два столећа историографске мисли посвећене Божидару Вуковићу. Мирослав Лазић промишљено је назначио то у поднаслову своје величанствене монографије. Прича о Божидару Вуковићу наставља да живи, осцилирајући између два пола, између историје и имагинације.

БИБЛИОТЕКА КРОЗ ВРЕМЕ

Библиотека кроз време: национални хоризонти, приредила Гордана Стокић Симончић. Панчево: Градска библиотека; Београд: Филолошки факултет, 2023.

Сви они у нашој средини који сматрају да је библиотека једна од највећих цивилизацијских тековина, сви они који су привржени библиотекарству као научној дисциплини и, најшире посматрано, сви они који су одани љубитељи и поклоници књиге, сви они су, дакле, пре неколико година веома благонаклоно дочекали и пропратили појављивање монографије једноставног, али веома добро осмишљеног и свеобухватног наслова *Библиотека кроз време*. У том срдачном сусрету особен значај имао је поднаслов *Прилози ојшћој историји библиотеке до 16. века*, али не само зато што је прецизније објашњавао наслов, него и због тога што је указивао да ће књига имати свој наставак или, тачније, наставке.

И, збиља, шест година касније, испоставило се да очекивања нису изневерена, јер је пред нама други том публикације *Библиотека кроз време*, овога пута са поднасловом *Национални хоризонти*. Као и у првом тому, приређивач је проф. др Гордана Стокић Симончић, која је окупила ваљану групу сарадника и прегла да понови претходни подухват.

Монографија *Библиотека кроз време: национални хоризонти*, која садржи шеснаест прилога, настала је као исход историјских и компаративних истраживања и састоји из два дела, из две тематски, сасвим оправдано, уобличене и раздвојене „целине”. У првом делу, који носи наслов *Библиотеке у доба шћамјане књије*, налазе се четири прилога који прате судбину књига, издаваштва и библиотеке у широком временском луку, од заранака 16. века до нашег времена. У првом прилогу, „Библиотеке и књижна продукција у Европи у 16. и 17. веку” (Гордана Стокић Симончић, Биљана М. Ђурашиновић), најпре се даје историјски оквир круцијалних збивања

у латинском свету западне Европе, који су пресудно обележили то раздобље – распуштање римокатоличког света и појава протестантизма (16. век) и Тридесетогодишњи рат са својим далекосежним последицама (17. век). Ови магистрални догађаји, између осталих, умногоме су одредили интелектуалну климу у којој је писана реч добила на замаху, што је за последицу имало и процват штампарства и издаваштва. Рукописна књига, са својом вишевековном традицијом, под налетом штамpane губила је трку, а у непрестаном порасту били су фондови библиотека, у које су укључивани и разнолики штампани материјали (новине, часописи, плакати, леци, каталози). Историји књиге и библиотеке у 18. столећу посвећен је други прилог – „Књига и библиотеке у доба просветитељства” (Гордана Стокић Симончић, Драгана Сабовљев). Овај период, „доба разума”, како је с правом означен у прилогу, представљао је нови интелектуални и технолошки скок западноевропског друштва, а довео је до знатног повећања процента писмености који више није био једноцифрен. Издавање књига бележи нов успон, тиражи расту, а енциклопедијски подухвати крећу се узлазном линијом. У трећем прилогу, „Модерно доба и библиотеке” (Гордана Стокић Симончић, Драгана Сабовљев), упућује се на чињеницу да је у 19. и 20. веку „свет претрпео више промена него у целокупној својој дотадашњој историји” и, са ваљаним разлогом, предлаже се његова хронолошка подела на два временска одсечка. Први обухвата време од почетка 19. до средине 20. века, а други, краћи, деценије које су уследиле, односно информатичко доба. Прво раздобље донело је савршеније уређаје који су убрзали процес штампе и производње папира и смањили цену ових поступака, а на плану библиотекарства уведени су нови видови библиотека (школске, високошколске, јавне) и веома је унапређена разноврсност њихових фондова (осим књига, музикалије, периодичне публикације, млађи рукописи, мапе, грамофонске плоче, географске карте). И, посебно је важно, библиотекарство је заслужено стекло статус научне дисциплине. У другој половини 20. и првој четвртини 21. века џиновски раст технологије досеже апогеј, који осим позитивних новина, као што је никад бржи проток идеја и информација, носи и поједине негативне, оличене у угрожавању ауторских права и веродостојности података. Утисак да је дошло до „сумрака” класичне књиге показао се као погрешан јер Гутенбергова галаксија ипак успешно одолева не малим изазовима. Четврти прилог, „Дигиталне библиотеке, електронско издаваштво и отворени приступ у свит новог доба” (Гордана Ђоковић), посвећен је појави и развоју дигитализације са свим позитивним последицама као што су боља заштита и

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

већа доступност дигитализованих садржаја, али и омогућавање да се на тај начин лакше изводи промоција националног културног богатства.

Други део монографије, под насловом *Национални хоризонти*, твори дванаест научних прилога, који су окренути историјату националних библиотека, насталих у раздобљу од 16. према 19. столећу. Била је то епоха када је до тада „неприкосновени” латински језик почео лагано да се повлачи пред националним језицима, а у једном сложеном и вишезначном процесу настанка модерних нација. Неспорно је да су националне библиотеке постале и остале један од стубова културног живота и цивилизацијских домета сваке појединачне државе.

У прилогу „Француска национална библиотека: величина једне нације” (Жељка Јанковић, Милица Винавер Ковић), прати се дугачак пут од краљевских колекција рукописа (14. век), преко краљеве, односно Краљевске библиотеке (16–18. век), затим Библиотеке народа током Француске револуције, потом Царске, Краљевске или Народне библиотеке, односно, од 1994. године – Националне библиотеке Француске. Будући да је Француска у неким етапама овог дугог историјског хода на културном плану била водећа европска држава, није неочекивано да је, у многим сферама, њена национална библиотека одиграла пионирску улогу. Посреди су, на пример, доношење првог европског закона о обавезном примерку, затим увођење система предметне класификације, али и велелепни резултати на пољу дигитализације.

У прилогу „Мрежа националних библиотека: од уједињења Италије до савременог доба” (Предраг Мутавцић, Биљана М. Ђурашиновић), полази се од историјске чињенице да је до уједињења Италије дошло тек 1870. године, али да су у њеном претходно расцепканом свету, на простору Апенинског полуострва, постојале библиотеке, почев од античких времена, преко манастирских и кнежевских (13. и 14. век), затим ренесансних, које су биле „најраскошније библиотеке Европе” (15. век), а та традиција се наставила у и вековима који су уследили. Јер, не треба заборавити, уз Грчку, и Италија се може сматрати колевком цивилизације, а тако обједињене оправдавају мисао да „цивилизацијске степенице којима се још увек пењемо полазе из слане воде”. У питању су гласовите установе: Национална библиотека у Фиренци, Национална библиотека „Виторио Емануеле II” у Риму, Национална библиотека Марчана у Венецији, Национална библиотека Браидензе у Милану, Национална библиотека „Виторио Емануеле III” у Напуљу, Национална библиотека „Загарига Висконти-Волпија” у Барију,

Национална и универзитетска библиотека у Торину, Национална библиотека у Козенци, Национална библиотека у Потенци. Италијанске библиотеке су прошле све стадијуме настанка појединих типова библиотека, од античког до савременог доба.

И у случају Шпаније може се видети како је Национална библиотека у Мадриду, попут осталих националних библиотека у Европи, на својеврстан начин пратила успоне и падове државе на Пиринејском полуострву, о чему сазнајемо из прилога „Национална библиотека у Мадриду и дух просветитељства” (Владимир Карановић). Утемељена је на почетку 18. века, на трагу спознаје о неопходности неговања националне културе, а надахнута идејом панхиспанизма, који је настао у ранијим временима. И ова библиотека истрајава на томе да прати све изазове времена у којем живимо и настоји да хиспанско културно благо приближи осталим деловима савременог света.

Из прилога „Историјат колекције Британске националне библиотеке” (Бранка Драгосавац) сазнајемо унеколико парадоксалну чињеницу да је богато књижно наслеђе у Великој Британији сабрано готово пет векова пре него што је основана установа националне библиотеке. У прикупљању су учествовали не само чланови краљевских породици и племићи, него и имућни грађани, а почев од 1753. године то хвале вредно интелектуално наслеђе похрањује се у Библиотеку Британског музеја. Премда се убраја међу млађе националне библиотеке, формално од 1973. године, она је у своме убрзаном развоју достигла поједине старије библиотеке.

Будући да је Русија имала унеколико другачију историју од Француске, Италије, Шпаније или Велике Британије и повесница њених националних библиотека, како се наглашава у прилогу „Националне библиотеке Руске федерације: настанак, развој и функције у времену садашњем” (Биљана М. Ђурашиновић), била је другачија. Оне су своју делатност започеле у 19. веку, а њихову особеност чини честа промена назива, као и функције које су обављале. Упркос томе, руске националне библиотеке – Национална библиотека Руске федерација, Државна библиотека Русије и Председничка библиотека „Б. Н. Јељцин” – испуниле су све најважније задатке, који се подразумевају када је реч о оваквим установама. Уз то, и у националним библиотекама у Русији на делу је веома поодмакла дигитализација.

Као и у Италији, и у случају Немачке, која се касно ујединила (1870), националној држави је претходило утемељивање националне библиотеке, чији први корени сежу до 16. и 17. столећа, о чему казује прилог „Национална библиотека Немачке и нацио-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

налне библиотеке на немачком језичком подручју” (Јелена Костић Томовић). Међутим, у немачком „случају” постојао је и обратни процес, процес расформирања, а то је у крајњем исходу имало за последицу да данас постоји пет националних библиотека: Национална библиотека Немачке, Аустријска национална библиотека, Швајцарска национална библиотека, Национална библиотека Лихтенштајна и Национална библиотека Ликсембурга. Национална библиотека Немачке, која је основана 1912. године у Лајпцигу, има два равноправна седишта, једно на западу (Франкфурт на Мајни), а друго на истоку земље (Лајпциг).

У посебном прилогу дат је историјат Аустријске националне библиотеке („Аустријска национална библиотека”, Шејла Џидић), у коме је истакнуто да почеци прикупљања књига у Аустрији сежу чак до 8. века и везани су за манастире, а да је од нарочитог значаја за библиотечке делатности било оснивање Бечког универзитета, 1365. године, односно утемељење његове библиотеке које је пратило овај цивилизацијски чин од великог значаја за оновремену Европу. Данашња Аустријска национална библиотека израсла је, после 1918. године и распада Аустроугарске, из некадашње Дворске библиотеке, чији далеки почеци сежу у завршне деценије 14. и поготово у 15. век. Управо тада је образована колекција књига која се сматра самим језгром Дворске библиотеке. Из њене дуге и богате историје на посебан начин издвајају се два датума: 1575. година, када је одлучено да се именује први званични библиотекар Дворске библиотеке, и 1780/1781. када је направљен вероватно најстарији лисни каталог у историји библиотекарства.

У прилогу „Историјат и намена Националне библиотеке „Сечењи” у Будимпешти” (Марко Чудић) може се прочитати да је на идеју о оснивању библиотеке, у којој би се чувало национално благо мађарског народа, први дошао њен прослављени владар Матија Корвин, у 15. столећу, али и чињеница да је та библиотека касније пострадала и није надживела 17. век. Требало је да прође више од столећа до утемељења централне библиотеке Краљевине Угарске (1802) за што је заслужан гроф Ференц Сечењи, у чијој су се личности, на најбољи начин, спојили просвећени ум и неуморни мецена. Из много разлога та библиотека ће понети име ове истакнуте личности културне историје мађарског народа. Делећи судбину државе, библиотека је без већих потреса преживела бурне године Револуције (1848–1849), као и Првог светског рата (1924–1918), али није избегла озбиљна страдања у завршним годинама Другог светског рата (1943–1945). Међутим, у послератним годинама, каткад нешто спорије него што је планирано, Национална библиотека „Се-

чењи” је не само изнова васпостављена, него је и крупним корацима настојала и успевала да не заостаје за најпознатијим европским библиотекама.

Вероватно највећој библиотеци у свету посвећен је прилог „Конгресна библиотека у Вашингтону: непоколебљива вера у моћ знања” (Гордана Стокић Симончић, Анђела Стошић). Премда по типу национална, ова установа носи назив по институцији америчког Конгреса – седишту законодавне власти – због чијих је потреба и настала. Утемељена је 1802. године, а њен оснивач је амерички председника Томас Џеферсон. Довољно је само указати на чињеницу да у свом фонду садржи безмало 175 милиона јединица грађе на чак 460 језика, и да је данас свакако један од светских лидера на пољу аутоматизације библиотечног пословања, електронске обраде података, професионалне комуникације и дигитализације културне баштине.

Када се говори о библиотекарству у Јапану, коме је посвећен прилог „Национална парламентарна библиотека у Јапану” (Данијела Васић), полази се од чињенице да је у повести ове државе 8. век представљао значајну историјску вододелницу. У том столећу је Јапан израстао у снажну царевину са централистичким уређењем и тада настаје прва библиотека у Јапану. За даљу историју књиге важан је тзв. Хенан период (794–1185) у коме је, у пуном замаху, расло богато и шаролико рукописно наслеђе. Премда су прве штампарске машине у Јапан стигле у 16. столећу, због особености јапанског писма настављено је са старим традиционалним техникама. Токугава период (1603–1867) донео је ширење писмености, напредак штампе и зачетак савременог библиотекарства, а следећи Меиђи период, обележен снажном индустријализацијом и модернизацијом државе, омогућио је знатан напредак штампарства и, последично, убрзани развој библиотекарства, тако да на том плану савремени Јапан иде у корак са водећим светским државама.

У другом тому серије *Библиотека кроз време* своје место је нашао и прилог „Национална библиотека Азербејџана” (Драгана Грујић). Смештен на подручју јужног Кавказа, Азербејџан је мост између Источне Европе и Југозападне Азије, својеврсна граница између хришћанства и ислама. Важна прекретница у његовој историји била је у другој половини 19. века, када је дошло до напретка у образовању, укључујући и школовање жена, реформу писма, развој културе и науке. Национална библиотека Азербејџана, утемељена убрзо после Првог светског рата, носи име истакнутог културног делатника Мирзе Фатали Ахундова и у наше време успешно се стара да очува културну баштину и да је представи свету.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

И, напоследку, у прилогу „Национална библиотека Републике Турске” (Мирјана Маринковић), наглашено је да модерна, секуларна Република Турска, основана 1923. године, баштини богату традицију шестовековног Османског царства. Надлежни у новој држави су од самог почетка живо настојали да унапреде писменост и све степене школства, тако да се, на пример, од једног универзитета из 1933. дошло до 114 државних и 67 приватних универзитета у 2017. години. Према је замисао о оснивању националне библиотеке покренута већ двадесетих година 20. столећа, до њеног оснивања дошло је тек 1950. године, а заслуге припадају Аднану Отукену, интелектуалцу првог реда и неуморном ентузијасту. Упркос кашњењу, у односу на друге сродне установе у свету, Национална библиотека Републике Турске достигла је светске стандарде библиотекарства.

Према су замисли о оснивању националних библиотека у неким земљама рођене, па и биле делом остварене, већ у епоси касног средњег века (14. и 15. столеће), до њиховог истинског процвата дошло је током „дугог” деветнаестог (1789–1914) и „кратког” двадесетог (1914–1989) века. Развој библиотекарства, који се у том раздобљу одвијао постепено, корак по корак, у наше време је једноставно експлодирао и кренуо вртоглавом брзином. На крају прве четвртине 21. века, утисак је, тај развој стреми према границама које се не могу не само сагледати него чак ни наслутити.

Када се склопе корице монографије *Библиотека кроз време: национални хоризонти*, када се сагледа обиље података из историје библиотекарства, када се, дакле, створе контуре (обриси) магистралних токова у повеснице књиге кроз векове, неминовно израња надахнута и свеобухватна мисао римског писца Плинија Млађег да у библиотекама говоре бесмртне душе умрлих. И, на самом крају, сви који су прочитали прва два тома серије *Библиотека кроз време*, у годинама које долазе, са нестрпљењем ће ишчекивати појаву трећег, у уверењу да ћемо његовим изласком добити логичну и употпуњену целину, коју сажима добро одабрани наслов.

ЧИТАЊЕ: ОД КЊИГЕ ДО СВЕТА, И НАЗАД

Менделсунд, Питер. *Шта видимо када чииамо*, прев. Стефан Пипер. Београд: Дарма, 2023.

Ut pictura poiesis...

... дословно: као слика је поезија,¹ најезгровитија је (и можда најпознатија, мада не и најстарија²) формулација једног типа односа између речи/језика (а онда и текста као њихове фиксираних и преносивих визуелних представа) и слика као чисто визуелних представа – односа по којем речи, вербални изрази (усмени или писани), да би имали (и естетско) дејство треба да у свести реципијентата производе слике, било да их асоцирају, односно евоцирају, „призивају” из памћења и сећања, било да их креирају као нове, никад невиђене визуелне представе. Очекивања да ће нам аутори књига своја сазнања, идеје и поруке – без обзира на то да ли је реч о фикцији или документу, о уметности или о науци, филозофији, новинарству – пренети на што сликовитији начин, чак и захтеви за сликовитошћу, развијали су се током европског модерног доба, нарочито од 17. односно 18. века,³ паралелно са васпитавањем чи-

¹ Хорације, „Писмо Пизонима”, стих 361 („Песма је као и слика”, прев. Радмила Шалабаљић, у *Лисма* (Београд: СКЗ, 1972), 85). Поредиши песму и слику, Хорације, међутим, није имао на уму баш сликовитост, већ пре услове и начине рецепције, односно захтев да се песма, иако се не перципира и не поима у трену као слика, третира и процењује само као довршена целина, те да се рецепција, као и у случају слике, такорећи подеси према карактеристикама те целине.

² Према Плутарху, још је Симонид из Кеоса (VI–V век пре н. е.) говорио да је песма слика која говори (а слика нема песма). Вид. нпр. <https://csmt.uchicago.edu/glossary2004/utpicturapoiesis.htm> (приступљено 25. 5. 2024).

³ Најсажетије, према Китлеру, који се бавио и утицајем развоја технологија за визуелну пројекцију (оптичких медија) на књижевност, „од времена Дидроа и његовог преводиоца Лесинга, сама књижевност се рекламира као квазиоптички медијум”. Другим речима, песник/писац свој предмет треба да „прикаже” тако да читалац заборави на текст којим се тај приказ (или – та приказа) ствара; с друге стране, нова читалачка пракса образује читаоце који читајући значења „доживљавају као чулне халуцинације”.

талачке маште, подстицањем читалаца да текстове (књижевне пре свега) домишљају и замишљају на свим нивоима, па и на нивоу визуелизације, менталних „пројекција” у тексту мање или више детаљно приказаних предметности. Иако се питање навођења на замишљање, укључујући и питање могућности да се процесом замишљања и самим замислима манипулише ради постизања жељених афективно-емотивних, сазнајних, етичких, бихевиоралних и(ли) непосредно практичних учинака не тиче ни само књижевности ни само реторике и литературе у најширем смислу, Питер Менделсунд се у књизи *Шта видимо када читамо*, коју је 2023, у преводу Стефана Пипера објавила Издавачка кућа Дарма, ипак задржава управо на белетристици и питању о визуелним менталним пратиоцима читања књижевноуметничких текстова.⁴

Наравно, иако се читање (текстова) и гледање (покретних и непокретних слика) често супротстављају – с обзиром на то колико су те активности когнитивно и интелектуално стимулативне, као и у погледу на њихове разноврсне учинке (па неки појединци, неке групе или друштва једну од ових активности фаворизују, или третирају као бољу и кориснију или пак само забавнију од друге) – не треба заборавити да је и читање врста гледања, те да су текстови, као и сваки појединачни знак у њиховом саставу, прво слике. Питање је онда да ли из тих, углавном монотоних „слика”, дејством сила значења, могу у свести „читогледалаца” да искрсну неке друге слике, какве су те слике (у смислу богатства детаља, колорита, засићености, динамике) и од чега и ово „да ли” и ово „какве” зависе: колики је у тој „продукцији”, ако је уопште има, удео аутора текстова/књига, а колики удео склоности рецепијената да речи претварају у слике и (не)навикнутости на такво ментално сликање, то јест „фантазирање”. Поред тога, да искористимо и једну од бројних метафора самог Менделсунда (књига као мост, пролаз или канал), питање је и колико се случајни стимулуси из непосредног окружења и други елементи света у којем читамо мешају или уливају у слику света о којем читамо. То су теме из којих проистиче и особено, необично дело Питера Менделсунда. Притом су његови главни предлошци – књижевна дела уз помоћ којих износи своје

читаоце чија уобразиља има, такорећи, свих пет чула. В. Fridrih Kitler, *Optički mediji*, prev. Aleksandra Kostić (Beograd: Fakultet za medije i komunikacije, 2018), 105, 88.

⁴ Питер Менделсунд ради као уметнички директор за чувене америчке издаваче Алфред Кноpf и Пантеон букс, а бави се, пре свега, дизајном корица и омота (којима је, у коауторству са Дејвидом Алвортом 2020. посветио и посебни књигу – Изглед књиге / *The Look of the Book*). Међутим, Менделсунд је по образовању историчар филозофије, али и пијаниста, што није неважан податак када је реч о његовом разумевању читања и односа који се током читања успостављају између читалаца и текстова/књига. Иначе, књига *Шта видимо када читамо* оригинално је објављена 2014.

ставове у вези с менталним сликама креираним на основу фикционалних штива, а посредно и у вези са самом фикцијом, кључним карактеристикама (рецепције) књижевности – углавном, мада не и искључиво, популарни класици романескне књижевности одавно препознати као мајстори дескрипције и(ли) пак поигравања с тим модусом изражавања (самим тим и са самом замисливишошћу), то јест аутори и ауторке чије су поетике описивања препознатљиве (Вирџинија Вулф, с којом „замишљање ’замишљања’” отпочиње, Толстој, Дикенс, Шарлота Бронте, Калвино, Набоков и други).

Промишљања о томе шта (мислимо да) „видимо” када читамо – независно од графичких и већине других материјалних аспеката текста, мада не и независно од књиге као својеврсне технологије – чини се посебно занимљивим у тренутку када не само да смо већ сасвим навикли на то да нам се уз скоро сваки тип текста, као сажети визуелни „превод”, „сервирају” и одређене илустрације, од фотографија до раскошних инфографика, већ нам и низ вештачки интелигентних програма омогућава да у трену генеришемо „објективне” слике на основу књижевних описа (ликова, сцена, предмета), те да такве визуелизације поредимо са сопственим менталним креацијама (уколико смо текст из којег је подстрек, то јест „промпт” истргнут уопште прочитали). А да је читање, као и сваки други вид вербалне комуникације, праћено неким, не само и не нужно и јасним или свесним представама (кавзиопажајима?) – укључујући и оне визуелне, сликолике – унутрашњим односно субјективним моделима онога о чему је реч, не само што се одавно, упркос неким филозофским и научним побијањима, подразумева већ се и увећало логички и емпиријски доказује и класификује у различитим когнитивним наукама. Но, док се једни баве психолошким и неуролошким експериментима, логичком аргументацијом и доказима за (не)сликовитост/(не)сликоликост људске имагинације, други се препуштају слободном и креативном истраживању различитих могућих одговора на питање постављено насловом Менделсундове књиге.

*Шта видимо када читам*о није, дакле, научна или стручна публикација – нагласак је на оригиналном, игривом приступу теми и креативном, полижанровском и, донекле, интерактивном начину излагања. Стога је писана есејистички и анегдотално, без конзистентне научне апаратуре и тачних библиографских описа и пописа извора сазнања и идеја, без чврстог методолошког и теоријског утемељења, без позивања на најновија научна сазнања у вези са менталним процесима и когнитивним операцијама. Садржај је организован у двадесетак кратких поглавља, чији наслови мапирају одређене аспекте и компоненте читања (време, спрега памћења и

маште односно очију, вида и медија, апстракције, модели само су неки од њих) али без претензија на потпуну систематичност и без икаквих систематизација актуелних знања, теорија/филозофија и терминологије. Поред тога, иако би упућени читалац, и с обзиром на тему којом се аутор бави и с обзиром на његове конкретне ставове, очекивао макар помен неких чувених, незаобилазних проучавалаца и(ли) тумача читања – рецимо феноменолога Романа Ингардена (Менделсунд је своје дело у понаслову одредио као „феноменологију“) – они се у тексту веома ретко појављују, при чему и њихова појава (филозофа Вигенштајна, теоретичара Ролана Барта или Жоржа Пулеа те психолога Џулијана Џејнса, на пример) делује готово случајно, мада не и нелогично или ирелевантно. Па ипак, *Шта видимо када читам* јесте веома привлачна и занимљива публикација, не само због тога што аутор своје ставове и субјективна сазнања и искуства износи сажето, почесто и духовито, већ и због тога што се у излагању, у складу са својом актуелном професијом, подједнако служи и речима и сликом. Другим речима, вишеструка, мултимедијална сликовитост јесте главни адут књиге и довољан подстрек за њено читање и виšekратно листање. Менделсунд, наиме, сваки став који излаже, слагао се са њим или га оспоравао као, на пример, почетну идеју по којој се читањем „производи“ својеврсни филм у глави (сукцесивно одвијање менталних слика провоцираних текстом, што је, заправо, накнадно лажно сећање на читање/прочитано) илуструје цртежом, фотографијом, фото-монтажом, колажом, или којим другим графичким средством (у оригиналу, илустрације су углавном, као и неки делови текста, у боји; у нашем преводу скоро све су црно-беле и у неколико случајева, због одсуства колористичких контраста, недовољно јасне или пак недовољно упечатљиве). Сlike су каткад изненађујуће, готово гротескне, а каткад једноставно духовите; понеки цртеж је налик дечјем или пак цртежима и илустрацијама израђеним по узору на визуелне елементе дечјих забавника (цртање облика праћењем бројева или обележавање ивица цртежа знаком за исецање); неке слике представљају луцидну илустрацију ауторове тезе о неком аспекту читања (еквилајзери „тонских“ компоненти стања свести и менталних процеса као што су сан, халуцинација, читалачка имагинација и уобичајена перцепција), док се друге више односе на могуће конкретне менталне реакције на текстове који му служе као предлошци. Помоћу вербалних описа и слика, ослањајући се на аналогије и визуелне симболе, Менделсунд покушава да доста детаљно, али не и исцрпно, анализира како се у нашем уму током читања, од самог сусрета са још непознатим штивом, спонтано и

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

више полусвесно него сасвим свесно образују и контекстуално преображавају, повезују и мењају наводно пикторалне/питорескне представе (укључујући и антиципације, слободне, мада не и произвољне визуелне асоцијације, као и стереотипне, биографски и културно-историјски условљене представе, што су све, у односу на дати текст, могуће неприкладне али читаоцу битне „слике“) на које се ослањају и наши емоционални доживљаји и наша схватања онога о чему читамо. Притом, Менделсунд свог читаоца непрестано подбада питањима, наводи га на читалачку интроспекцију, док успут, у заградама, додаје и питања самом себи, као и своја лична искуства и доживљаје приликом читања оваквих или онаквих књига. Посебно разматра улогу времена у „изради“ менталних слика (про)читаног, јер је време кључни фактор разлике између „правог“ гледања и „гледања у себи“ док се чита. Време је разлог због којег су наше могуће персоналне визуелне представе штива заправо не баш кохерентне слагалице или пачворци фрагмената ликовва/особа, предмета, сцена, догађаја или радњи, чак и кретања или гестова независних од целине актера; метонимијских или поједностављених, стилизованих, скицираних фрагмената, који су пак сви и сâми динамични, променљиви, углавном недовршени или шематски, тек релативно и, што је најважније, само функционално одређени, то јест онолико колико одређеној особи треба да оно о чему је реч разуме, да од синтаксичких начини семантичке склопове (ако жели да разуме, јер: „можемо да читамо без замишљања, и можемо такође да читамо без разумевања“). Управо од жеље или потребе за разумевањем, моги бисмо додати, зависи и то колико ћемо се као читаоци повиновати упутствима за визуелизацију које сам текст имплицира: да ли ћемо замишљати како, када и колико то аутор(ка) и текст захтевају, мање или више од тога (имајмо притом у виду да је у савременој терминологији замишљање свесно стварање и процесуирање менталних представа). Читање се стога у Менделсундовој књизи конципира и као својеврсни перформанс, или наступ у којем читалац учествује док га режира на основу пишчевог текста, истовремено га посматрајући – мада све остаје на нивоу контура и скица, ма колико информативних детаља и исцрпних описа текст садржао и ма колико пажње читалац посвећивао свакој речи, свакој интеракцији текстуалних јединица и свакој потенцијално визуелној сугестији. Сlike се током читања непрестано „растварају“ у значењима и(ли) осећањима, а некада се и сасвим повлаче пред њима.

Међутим, изведба, то јест сценски наступ (концерт или позоришна представа) није једина метафора – слика – помоћу које

Менделсунд покушава да опише искуство читања (нарративне прозе, пре свега, мада су идеје и закључци које излаже примењиви и шире) с аспекта односа између текста и индивидуалних представа које читање као разумевање омогућавају и посредством којих замишљамо (осећамо, доживљавамо) сопствено присуство и одређени вид учешћа у ситуацијама/световима које/о којима читамо. Различити начини кретања кроз пределе (шетња насупрот војњи) спадају у интересантније (илустроване) аналогije. Сам аутор при крају даје и списак метафора којима се послужио како би сугеришао разне карактеристике и елемента процеса читања, при чему све оне имају и своје визуелне представнике у самој књизи.

Међутим, Менделсунд ипак поставља и сасвим оправдано и сувишно питање о утицају експанзије визуелних медија на нашу способност замишљања: да ли смо у доба пре појаве фотографије, филма (свеприсутних билборда и доминантно визуелних друштвених мрежа, додали бисмо) замишљали боље и јасније него данас? Другим речима, ако су, као што знамо, сликовнице и сличне књиге за децу измишљене како би се готовим визуелним решењима деца подстакла да и сама замишљају оно о чему само читају, како би „вежбала” и „оснаживала” имагинацију, да ли је можда ефекат хиперпродукције „сликовница” у безброј формата крајње супротан?⁵ Да ли је уплив новијих медија такав да (имамо потребу) да замишљамо/видимо што више и што детаљније или нам је та релативно распрострањена способност, напротив, у фази атрофије? Колико је наше замишљање замишљања као гледања, које Менделсунд повезује с мистичким традицијама спознаје као „виђења”, данас под утицајем доминантних медија?

Користећи разноврсне и диспарантне илустрације, Менделсунд заправо истиче особеност, непредвидивост и хетерогеност индивидуалних визуелних и квазивизуелних замисли текстуалног, које презасићеност сликама, чини се, угрожава. С друге стране, указује и на то да се, ма колико читалачка машта била жива, будна, снажна, активна, утонула у свет штива, читање ипак не може свести на продукцију менталних „визуала”. Посебно се, пак, бави синестезијом, односно визуелним представама, проистеклим из описа и евокација невизуелних стимулуса (и обрнуто), али и представама

⁵ Не треба, наравно, заборавити или, ради пуког куђења савремене доминације гледања над читањем, занемарити далекосежне утицаје које је, пре експлозије оптичких медија, на наша чула, а преко њих и на „чула” замишљања и размишљања, вршила и извршила и сама књига, нарочито након проналаска штампе и стандардизације њених појавних карактеристика, а пре ње и разна писма, на крају крајева и сам језик; са сваким медијем неке су менталне способности слабиле, над њиховим губитком се ламентирало, док су се истовремено разрађивали идеолошки оквири у којима су оне постајале мање вредне и мање потребне од неких других, новоосвојених или само ревалоризованих.

које се формирају захваљујући синтаксичким, ритмичким и сличним текстуалним односима независним од визуелних референци, еквивалената или асоцијација елемената који у те односе улазе. Надовезујући се на низ писаца и теоретичара који су покушавали да графички и просторно представе темпоралне и релационе конституенте текста, и Менделсунд даје своје мапе, графиконе и шаблоне као примере визуелизације невизуелних карактеристика времена, простора, ликова и других елемената неког фикционалног света и њиховог свођења на геометријске облике и тела. Притом непрестано скреће пажњу на дисконтинуитете, „пукотине” у сликама и између њих, на неравнине, мрље и друге недостатке замишљених визуелних пројекција текста јер је поента ка којој води „читогледаоца” своје књиге у аналогији, чак и хомологији читања и (људске) свести уопште – у читању света.

Иако тешко да је тачно да смо само када читамо „пуноправни учесници у (имагинарном) стварању приповести” – и визуелни наративи имају своја „места неодређености” (термин Р. Ингардена), која могу постати и обично постају пропришта рада имагинације – разлика између замишљања које прати читање и оних, опет међусобно различитих замишљања која прате гледање филма, анимације, свакојаких видео-снимака, позоришне представе, или пак видео-игре свакако постоји (шта год били њени биолошки и културни узроци и услови). И због тога читање, и као сазнајно и као естетско средство, јесте незаменљиво. А Менделсундова књига свакако је успео и оригиналан покушај вредновања и анализирања оне изнимне „храбрости замишљања” која је, по мишљењу Вирџиније Вулф, укључена у сложену и не баш лаку вештину читања романа. И не само њих.

БИБЛИОТЕКАР: часопис за теорију и праксу библиотекарства
M53, научни часопис од 2010. године.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ ПРИЛОГА

Часопис *Библиотекар* покренут је 1948. године, само годину дана по оснивању Библиотекарског друштва Србије (БДС). У периоду од 1948. до 1997. године изашло је укупно 210 бројева, после чега је настала вишегодишња пауза. Излажење *Библиотекара* обновљено је 2006. године захваљујући финансијској подршци Министарства културе Републике Србије.

Матични научни одбор за језик и књижевност Министарства за науку и технолошки развој је часопису *Библиотекар* доделио категорију M53 2010. године. Према најновијој категоризацији часописа (2023) часопис је стекао категорију M52 (**истакнути национални часопис**).

Ово Упутство усклађено је са „Актом о уређивању научних часописа“ Министарства за науку и технолошки развој од 9. јула 2009. године и њиме се уређује начин обликовања и достављања научних и стручних прилога редакцији *Библиотекара*.

За ауторска права достављених прилога одговарају аутори. Аутори чији су радови прихваћени потписују изјаву да су упознати са упутствима за ауторе и обавезама аутора дефинисаним у Уређивачкој политици часописа, као и уговор о преносу ауторских права на издавача часописа *Библиотекар*, то јест на Библиотекарско друштво Србије. БДС ће прихваћене прилоге објавити и у електронској форми, а има право да користи и сажетке радова или изводе из достављених радова.

Редакција *Библиотекара* обавестиће аутора уколико је текст прихваћен у року од највише два месеца од пријема рада, али задржава дискреционо право да радове процени и да их не објави уколико утврди да не одговарају садржинским и формалним критеријумима.

Редакција се залаже за отворен приступ информацијама и објављивање текстова различитих типова, у којима аутори сло-

бодно изражавају своје идеје. Не врши цензуру, идеолошку нити било какву другу, али се ограђује од ставова својих сарадника.

Молимо сараднике да своје прилоге прилагоде тематској и формалној структури часописа, као и да на послатим прилозима назначе за коју су рубрику писани. Часопис *Библиотекар* има следеће рубрике: Тема (у којој се објављују радови написани по позиву), Пракса, Хроника, Документи, Прикази.

Молимо сараднике да у циљу уједначавања формалне структуре прилога поштују **следећа правила**:

- Радови би требало да садрже од 10.000 до 30.000 карактера (са размацима), то јесте да не буду дужи од једног ауторског табака.
- Текстови би требало да буду писани на српском (ћирилицом) или енглеском језику, величина фонта за наслове је 16, за поднаслове 14, за основни текст 12, за сажетке и кључне речи 11, за напомене (фусноте) 10, а врсте фонтова су следеће: Times New Roman – Serbian – Cyrilic, односно Times New Roman – English. Проред је 1,5.
- Текстови треба да се шаљу у дос формату програма Microsoft Word или неког другог едитора текста отвореног кода. Документ треба именовати на следећи начин: име и презиме аутора, наслов прилога, датум.
- У горњем левом углу прве стране наводе се: пуно презиме и име (свих) аутора, пун (званичан) назив и седиште установе аутора (афилијација) и електронска адреса аутора. Пожељно је навести и годину рођења аутора због увида у његов научно-стручни рад у централној нормативној бази података Народне библиотеке Србије. Веома је пожељно да се наведу и средња слова аутора. Функција и звање аутора се не наводе.
- Наслов треба да што верније опише садржај чланка. У интересу је аутора да се користе речи прикладне за индексирање и претраживање. Ако таквих речи нема у наслову, пожељно је да се наслову придода поднаслов. Наслов се даје на српском и енглеском језику.
- Сажетак (апстракт) је кратак информативан приказ садржаја чланка који читаоцу омогућава да брзо и тачно оцени његову релевантност. У интересу је аутора да сажетци садрже термине који се често користе за индексирање и претрагу чланака.
- Испод наслова на српском језику наводе се сажетак (100–250 речи) и кључне речи (2–8) на српском језику.
- На крају прилога наводи се листа референци (Литература). Како би часопис био индексиран у светским базама, у литератури се

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

све јединице наводе на латиници (не преводе се) уз напомену *на ћирилици* за ћирилична издања. Референце се наводе абecedним редоследом.

- Испод листе Референци следи: презиме и име (свих) аутора, назив и седиште установе аутора (афилијација) на енглеском језику, електронска адреса аутора, наслов рада на енглеском језику, сажетак и кључне речи на енглеском језику, евентуалне друге напомене о ауторским правима, преводиоцима и слично.
- Када се први пут наводи страна име у тексту, у загради треба да се стави име исписано у оригиналу; када се следећи пут помиње исто име, у наставку текста треба да буде доследно и истоветно транскрибовано без помињања у оригиналу.
- Код навођења страних израза, термина и скраћеница, превод израза и термина, као и развијен облик скраћеница треба да се ставе у одговарајуће напомене (фусноте).
- Табеларни и графички прикази треба да буду дати на једнообразан начин. Пожељно је да наслови свих приказа, а по могућству и текстуални садржај буду дати двојезично, на српском и енглеском језику.
- Напомене (фусноте) дају се при дну стране на којој се налази коментарисани део текста, најобимније не би требало да прелазе 100 речи и нумеришу се арапским бројевима у континуитету у целом тексту. Напомене треба да се користе мање за коментаре, а више за навођење литературе.
- Напомене у раду наводе се језиком и писмом публикације.
- Стил цитирања и навођења напомена (фуснота) и израде листе референци (литературе, библиографије) на крају рада је Чикаго стил – Chicago Style (Humanities).

УПУТСТВО ЗА КОРИШЋЕЊЕ ЧИКАГО СТИЛА БИБЛИОГРАФСКОГ ЦИТИРАЊА

**Напомена: Ово Упутство је превод делова оригиналног упутства Chicago Style Citation Quick Guide преузетог са веб-адресе http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html

Наведени примери су **углавном** из домаће праксе.

Чикаго стил библиографског цитирања је најзаступљенији начин цитирања у хуманистичким научним дисциплинама. Његова популарност је велика јер је врло флексибилан и могуће је, без већих проблема, у правила укључити нове носиоце информација. Овим начином цитирања могуће је представити библиографске јединице

у фуснотама/напоменама у дну текста као и у библиографији/литератури наведеној на крају текста. За ове две врсте навођења важе засебна правила. У примерима који следе наведени су најчешћи облици докумената који се користе као цитати.

КЊИГЕ

БЕЗ АУТОРА

Напомена или фуснота (у даљем тексту **Ф**): редни број. *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. *EU i vi: kratak pregled dostignuća EU* (Београд: Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji, 2011), 39–40.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

EU i vi, 17.

Библиографија (у даљем тексту **Б.**): *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. *EU i vi: kratak pregled dostignuća EU*. Београд: Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji, 2011.

ЈЕДАН АУТОР

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

16. Ф. 1. Vesna Bulajić, *Književna nacionalnost i UDK* (Београд: Zadužbina Andrejević, 2007), 16.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Bulajić, *Književna nacionalnost i UDK*, 19.

Б: Презиме, Име аутора. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Bulajić, Vesna. *Književna nacionalnost i UDK*. Београд: Zadužbina Andrejević, 2007.

ДВА ИЛИ ТРИ АУТОРА

Ф: редни број. Име и Презиме аутора и Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.¹

Ф. 1. Мирјана Бабовић и Светлана Јанчић, *Алфадејски кайшалој монографских јубдикација: израда и формирање* (Београд: Народна библиотека Србије, 1985), 42.

¹ Код трећег аутора додаје се и треће име и презиме, а прво и друго се одвајају зарезом.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Бабовић и Јанчић, *Алфабетски каталог монографских публикација*, 49.

Б: Презиме, Име и Име и Презиме аутора. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Babović, Mirjana i Svetlana Jančić. *Alfabetски каталог монографских публикација: израда и формирање*. Београд: Народна библиотека Србије, 1985. (на ћирилици)

ЧЕТИРИ ИЛИ ВИШЕ АУТОРА

Ф: редни број. Име и Презиме аутора и др./et al., *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Vladimir Jokanović et al., *Bibliotekarski leksikon* (Београд: Nolit, 1984), 101.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Jokanović et al., *Bibliotekarski leksikon*, 98.

Б: Презиме, Име, Име и Презиме, Име и Презиме, Име и Презиме. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Jokanović, Vladimir, Fahrudin Kalender, Emil Popović, Miloš Stojanović. *Bibliotekarski leksikon*. Београд: Nolit, 1984.

КОЛЕКТИВНО ТЕЛО КАО АУТОР

Ф: редни број, Назив колективног тела, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Српска православна богословија у Призрену, *Извештај за школску 1932/33 годину* (Сарајево: М. Јовановић, 1933), 14.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Извештај за школску 1932/33 годину, 15–16.

Б: Назив колективног тела, *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б. Srpska pravoslavna bogoslovija u Prizrenu, *Izveštaj za školsku 1932/33 godinu*. Сарајево: М. Јовановић, 1933. (на ћирилици)

ПУБЛИКАЦИЈА СА ДВА МЕСТА ИЗДАВАЊА И ДВА ИЗДАВАЧА

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Прво место издавања: Први издавач; Друго место издавања: Други издавач, година), страна/е.

Ф: 1. Shialy Ramamrita Ranganathan, *The Five Laws of Library Science* (Madras: Madras Library Association; London: Edward Goldston, 1931), 35.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Ranganathan, *The Five Laws of Library Science*, 27.

Б: Презиме, име аутора. *Наслов књије*. Прво место издавања: Први издавач; Друго место издавања: Други издавач, година.

Б: Ranganathan, Shialy Ramamrita. *The Five Laws of Library Science*. Madras: Madras Library Association; London: Edward Goldston, 1931.

ПУБЛИКАЦИЈА СА ДВА МЕСТА ИЗДАВАЊА И ЈЕДНИМ ИЗДАВАЧЕМ

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије* (Прво место издавања; Друго место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф: 1. Harald Haarmann, *Early Civilisation and Literacy in Europe* (Berlin; New York: Mouton de Gryter, 1996), 16.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Haarmann, *Early Civilisation and Literacy in Europe*, 23.

Б: Презиме, име аутора. *Наслов књије*. Прво место издавања; Друго место издавања: Издавач, година.

Б: Haarmann, Harald. *Early Civilisation and Literacy in Europe*. Berlin; New York: Mouton de Gryter, 1996.

ПРИМАРНА ОДГОВОРНОСТ УРЕДНИКА, ПРЕВОДИОЦА ИЛИ ПРИРЕЂИВАЧА (АУТОР НИЈЕ НАВЕДЕН)

Ф: редни број. Име и Презиме, ур./гл и одг. ур./прев./прир., *Наслов књије*, (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф: 1. Станислав Препрек, прев., *Еп о Гилгамешу* (Пожега: Епоха, 2004), 91–92.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Препрек, *Еп о Гилгамешу*, 78.

Б: Презиме, Име, ур./гл и одг. ур./прев./прир. *Наслов књије*. Место издавања: Издавач, година.

Б: Preprek, Stanislav, prev. *Ep o Gilgamešu*. Požega: Epoque, 2004. (na ćirilici)

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

СЕКУНДАРНА ОДГОВОРНОСТ (УРЕДНИК, ПРЕВОДИЛАЦ ИЛИ ПРИРЕЂИВАЧ УЗ АУТОРА)

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, *Наслов књије*, ур./гл. и одг. ур./ прев./прир. Име и Презиме² (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Majkl Gorman, *Naše neprolazne vrednosti*, prev. Sergej Macura (Beograd: Filološki fakultet Univerziteta, 2007), 44.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Gorman, *Naše neprolazne vrednosti*, 32.

Б: Презиме, Име аутора. *Наслов књије*. Уредник/Главни и одговорни уредник, Превео/Приредио Име и Презиме. Место издавања: Издавач, година.

Б. Gorman, Majkl. *Naše neprolazne vrednosti*. Preveo Sergej Macura. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta, 2007.

ПОГЛАВЉЕ ИЛИ НЕКИ ДРУГИ ДЕО КЊИГЕ

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов поглавља“, у *Наслов књије*, уредник Име и Презиме (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Борјана Христова, „Неколико речи о академику проф. др Александру Младеновићу“, у *Библиотечке услуге: зборник радова*, главни и одговорни уредник Сретен Угричић (Београд: Заједница матичних библиотека Србије; Суботица: Градска библиотека, 2008), 193–200.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Христова, „Неколико речи о ...“, 198.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов поглавља“. У *Наслов књије*, уредник Име и презиме, страна/е. Место издавања: Издавач, година.

Б. Hristova, Borjana. „Nekoliko reči o akademiku prof. dr Aleksandru Mladenoviću“. u *Bibliotečke usluge: zbornik radova*, urednik Sreten Ugrčić, 193–200. Beograd: Zajednica matičnih biblioteka Srbije; Subotica: Gradska biblioteka, 2008. (na ćirilici)

² Уколико има више лица која носе секундарну одговорност наводе се сва.

ПОГЛАВЉЕ ПРИРЕЂЕНОГ ТОМА КЊИГЕ (У ОДНОСУ НА ПРИМАРНЕ ИЗВОРЕ)

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов поглавља“, у *Наслов књије*, ур. Име и Презиме, том *Наслова књије* ур. Име и Презиме (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Dmtitar Tasić, „Jugoslovensko-albanski odnosi i Balkanski pakt 1953-1955“, u *Balkanski pakt 1953/1954*, ur. Milan Terzić, tom 2 *Zbornik radova* ur. Nemanja Milošević (Beograd: Institut za strategijska istraživanja, 2008), 226–236.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Tasić „Jugoslovensko-albanski odnosi i ...“, 231.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов поглавља“. У *Наслов књије*, уредник Име и Презиме. Том *Наслова књије*, уредник Име и Презиме, стране. Место издавања: Издавач, година.

Б. Tasić, Dimitar. „Jugoslovensko-albanski odnosi i Balkanski pakt 1953-1955“. u *Balkanski pakt 1953/1954*, urednik Milan Terzić. Tom 2 *Zbornik radova*, urednik nemanja Milošević, 226–236. Beograd: Institut za strategijska istraživanja, 2008.

ПРЕДГОВОР, УВОДНИК, ПОГОВОР

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, предговор/уводник/поговор у *Наслов књије*, Име и Презиме аутора (Место издавања: Издавач, година), страна/е.

Ф. 1. Nebojša Kovačević, pogovor u *Intelektualna osnova organizovanja informacija*, Pejn Svenonijus (Beograd: Clio, 2007), 284–290.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Kovačević, *Intelektualna osnova organizovanja informacija*, 287.

Б: Презиме, Име аутора. Предговор/Уводник/Поговор у *Наслов књије*, Име и Презиме утора, страна/е. Место издавања: Издавач, година.

Б. Kovačević, Nebojša. Pogovor u *Intelektualna osnova organizovanja informacija*, Pejn Svenonijus, 284–290. Beograd: Clio, 2007.

ЕЛЕКТРОНСКО ИЗДАЊЕ КЊИГЕ

Ако је књига доступна у више формата, требало би навести ону верзију која је коришћена, али се могу навести и други формати.

Ф: редни број. Име и презиме аутора, *Наслов књије* (Место издавања: Издавач, година),

http://adresa_(преузето - датум).

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

Ф. 1. Zoran Đinđić, *Subjektivnost i nasilje: nastanak sistema u filozofiji nemačkog idealizma* (Beograd: SSO, 1982), <http://djindjic.nb.rs/scr/digital.php?collection=books&ID=II-297212> (преузето 28. 5. 2011).

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Đinđić, *Subjektivnost i nasilje*...

Б: Презиме, Име аутора. *Наслов књиџе*. Место издавања: Издавач, година, <http://adresa>

(преузето датум). Такође доступно и у штампаном облику.

Б. Đinđić, Zoran. *Subjektivnost i nasilje: nastanak sistema u filozofiji nemačkog idealizma*. Beograd: SSO, 1982. <http://djindjic.nb.rs/scr/digital.php?collection=books&ID=II-297212> (preuzeto 28. 5. 2011). Takođe dostupno i u štampanom obliku.

ЧАСОПИСИ

ЧЛАНАК У ЧАСОПИСУ У ШТАМПАНОМ ОБЛИКУ

Ф: редни број, Име и Презиме аутора, „Наслов чланка“, *Наслов часописа* год. излажења, бр, св. (година): страна/е.

Ф. 1. Селман Тртовац, „Е-књиге – прелиминарне информације за набавку“, *Инфошека* год. 7, бр. 1/2 (2006): 81–87.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Тртовац „Е-књиге...“, 85.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов чланка“. *Наслов часописа* год. излажења, бр, св., (година): страна/е.

Б. Trtovac, Selman. „E-knjige – preliminarne informacije za nabavku“. *Infoteka* god. 7, br. 1/2 (2006): 81–87. (na ćirilici)

ЧЛАНАК У ОНЛАЈН ЧАСОПИСУ

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов чланка“, *Наслов часописа* год, бр, св. (година издавања), <http://adresa> (преузето датум), DOI.

Ф. 1. Miroslav Vujović, „A newly-discovered Roman altar from Surčin“, *Starinar* br. 59 (2009), <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-0241/2009/0350-02410959149V.pdf> (преузето 10. 5. 2011), DOI 10.2298/STA0959149V.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Vujović, „A newly-discovered Roman...“.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов чланка“. *Наслов часописа* год, бр, св. (година издавања) <http://adresa> (преузето датум), DOI .

Б. Vujović, Miroslav. „A newly-discovered Roman altar from Surčin“. *Starinar* god. 59 (2009), <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-0241/2009/0350-02410959149V.pdf> (preuzeto 10. 5. 2011), DOI 10.2298/STA0959149V.

ЧЛАНАК У НОВИНАМА ИЛИ ПОПУЛАРНОМ ЧАСОПИСУ (ШТАМПАНОМ ИЛИ ОНЛАЈН)

Уобичајено је да се наводе у самом тексту, понекад у фусноти, а скоро никада у библиографији.

Ф: редни број. Име и презиме аутора, „Наслов чланка“, *Наслов часописа или новина*, датум излажења, страна/е³ <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Nenad Batočanin, „Uvod u mrežno programiranje“, *PC – personal computer*, 10. oktobar 1995, 81–94.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Batočanin, „Uvod u mrežno programiranje“, 92.

2. N. Kovačević, „Svedočanstva o našoj kulturnoj baštini“, *Danas*, 20. maj 2011, http://www.danas.rs/danasrs/kultura/svedocanstva_o_nasoj_kulturnoj_bastini.11.html?news_id=215693 (преузето 28. 5. 2011).

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Kovačević, „Svedočanstva o našoj kulturnoj baštini“.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов чланка“. *Наслов часописа или новина*, датум излажења, страна/е, <http://adresa> (преузето датум).

Б. 1. Batočanin, Nenad. „Uvod u mrežno programiranje“, 10. oktobar 1995, 81–94.

2. Kovačević, N. „Svedočanstva o našoj kulturnoj baštini“. *Danas*, 20. maj 2011, http://www.danas.rs/danasrs/kultura/svedocanstva_o_nasoj_kulturnoj_bastini.11.html?news_id=215693 (preuzeto 28. 5. 2011).

ПРИКАЗ ИЛИ РЕЦЕНЗИЈА КЊИГЕ У ЧАСОПИСУ (ШТАМПАНОМ ИЛИ ОНЛАЈН)

Ф: редни број. Име и Презиме аутора, „Наслов приказа или рецензије“, приказ *Наслов књиге*, Име и Презиме аутора, *Наслов часописа*, датум, година, страна/е, <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Горана Стевановић, „Библиотеке старог света“, приказ *Библиошке стварој свети*, Лајонел Карсон, *Гласник Народне дидблиошке Србије*, 2005, 515–517, http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1318 (преузето 28. 5. 2011).

³ Ако се наводе чланци објављени у новинама које имају више дневних издања, податак о странама се изоставља због тога што исти чланак може бити на различитим странама сваког од издања, а чланак може изостати у неком од издања.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Стевановић, „Библиотеке старог света“.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов приказа или рецензије“. Приказ *Наслов књиџе*, Име и Презиме аутора. *Наслов часописа*, датум, година, <http://adresa> (преузето датум).

Б. Stevanović, Gorana. „Biblioteke starog sveta“. Prikaz *Biblioteke starog sveta*. Lajonel Karson, *Glasnik Narodne biblioteke Srbije*, 2005, http://www.nb.rs/view_file.php?file_id=1318 (preuzeto 28. 5. 2011). (na ćirilici)

НЕОБЈАВЉЕНЕ МАГИСТАРСКЕ ТЕЗЕ ИЛИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Ф: редни број. Иницијал имена. Презиме аутора, „Наслов тезе или дисертације“ (магистарска теза или докторска дис., назив факултета, година), стране.

Ф. 1. М. Seljak, „Uloga bibliotećkih mreža u procesima organizovanja i upravljanja znanjem“ (doktorska dis., Filološki fakultet, Beograd, 2005), 61.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Seljak, „Uloga bibliotećkih mreža...“, 38.

Б: Презиме, иницијал имена. „Наслов тезе или дисертације“. Магистарска теза или докторска дис., назив факултета, година.

Б. Seljak, М. „Uloga bibliotećkih mreža u procesima organizovanja i upravljanja znanjem“. Doktorska dis., Filološki fakultet, Beograd, 2005.

РАД ИЗЛОЖЕН НА СТРУЧНОМ СКУПУ ИЛИ КОНФЕРЕНЦИЈИ

Ф: редни број. Име и презиме аутора, „Наслов рада“ (рад представљен на Назив скупа или конференције, Град, Држава, датум одржавања, година).

Ф. 1. Небојша Васиљевић, „Закон о електронском документу“ (рад представљен на Е-трговина, Палић, Србија, 20–22. април 2009).

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Васиљевић, „Закон о електронском документу“.

Б: Презиме, Име аутора. „Наслов рада“. Рад представљен на Назив скупа или конференције, Град, Држава, датум одржавања, година.

Б. Vasiljević, Nebojša. „Zakon o elektronskom dokumentu“. Rad predstavljen na E- trgovina, Palić, Srbija, 20–22. april 2009. (na ćirilici)

ВЕБ САЈТОВИ

За навођење веб-сајтова важи правило да се наведу сви расположиви подаци везани за тај сајт.

С обзиром на то да подаци варирају и подложни су променама, обавезно је навести датум преузимања.

Ф: редни број. Име организације, „Наслов текста“, име власника сајта, <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Панчевачко читалиште, „Судбина штампане речи“, Градска библиотека Панчево, <http://www.citaliste.com/content/view/3272/148/lang,sr/> (преузето 28. 5. 2011).

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

„Панчевачко читалиште“.

Б: Име организације, „Наслов текста“, име власника сајта, <http://adresa> (преузето датум).

Б. Pančevačko čitalište, „Sudbina štampane reči“, Gradska biblioteka Pančevo, <http://www.citaliste.com/content/view/3272/148/lang,sr/> (preuzeto 28. 5. 2011). (na ćirilici)

БЛОГ ЗАПИС ИЛИ КОМЕНТАР НА БЛОГУ

Уобичајено је да се наводе у самом тексту, понекад у фусноти, а скоро никада у библиографији.

Блог:

Ф: редни број. Име и презиме аутора блога, „Наслов текста“, Назив блога, датум,

<http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Dragana Đermanović, „Kako organizovati uspešnu panel diskusiju?“, Blog Prepoznavanje prilika, 17. mart, 2011, [http://www.draganad Jermanovic.com/2011/03/17/kako-](http://www.draganad Jermanovic.com/2011/03/17/kako-organizovati-uspesnu-panel-diskusiju/)

[organizovati-uspesnu-panel-diskusiju/](http://www.draganad Jermanovic.com/2011/03/17/kako-organizovati-uspesnu-panel-diskusiju/) (preuzeto 28. 5. 2011).

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота: Đermanović, „Kako organizovati uspešnu panel diskusiju?“.

Коментар на блогу:

Ф: редни број. Име и презиме, коментар на „Наслов текста“, име блога, коментар послат датума, година, <http://adresa> (преузето датум).

Ф. 1. Jelena, komentar na Dragana Đermanović, „Kako organizovati uspešnu panel diskusiju?“, Blog Prepoznavanje prilika, 17. mart, 2011, (17.34h) <http://www.draganad Jermanovic.com/2011/03/17/kako-organizovati-uspesnu-panel-diskusiju/> (preuzeto 28. 5. 2011).

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

*Кад се следећи пут цитира исти наслов, може се ставити скраћена фуснота:

Jelena, komentar na Dragana Đermanović, „Kako organizovati...”

ЕЛЕКТРОНСКА ИЛИ ТЕКСТУАЛНА ПОРУКА

Уобичајено је да се наводе у самом тексту, понекад у фусноти и никада у библиографији.

Ф: редни број. Име и презима пошиљаоца, имејл порука примаоцу, датум
Ф. 1. Petar Petrović, imejl poruka Mileni Ranković, 15. 2. 2011.

БИБЛИОГРАФСКА ЈЕДИНИЦА ИЗ КОМЕРЦИЈАЛНЕ БАЗЕ ПОДАТАКА

Јединицама које се преузимају из комерцијалних база података потребно је додати назив базе података, као и приступни број који треба унети након библиографских података јединице.

Б. Choi, Mihwa. „Contesting Imaginaires in Death Rituals during the Northern Song Dynasty.” doktorska disert., University of Chicago, 2008. ProQuest (AAT 3300426).

УРЕЂИВАЧКА ПОЛИТИКА

Часопис *Библиоџекар* посвећен је темама из области библиотекарства.

Друштво библиотекара Србије издало је први број часописа 1948. године; није излазио од 1997. до 2006; обновљен је 2006. од када излази у континуитету. Објављивање часописа подржава Министарство културе, а од 2009. године Министарство науке му даје научни статус (М53).

Часопис *Библиоџекар* објављује оригиналне, претходно не објављене радове: оригиналне научне, стручне и прегледне радове, приказе књига, документа из области библиотекарства...

Радови морају бити написани на српском или енглеском језику језику, са резимеима на енглеском (за радове на српском), односно српском језику (за радове на енглеском).

Часопис излази два пута годишње.

ОБАВЕЗЕ УРЕДНИКА И РЕДАКЦИЈЕ

Главни уредник часописа *Библиоџекар* доноси коначну одлуку о томе који ће се рукописи објавити. Приликом доношења одлуке главни уредник и чланови редакције руководе се уређивачком политиком водећи рачуна о законским прописима који се односе на клевету, кршења ауторских права и плагирање.

Главни уредник задржава дискреционо право да примљене рукописе процени и не објави, уколико утврди да не одговарају прописаним садржинским и формалним критеријумима. У редовним околностима, редакција обавештава аутора о томе да ли је прихватила текст најкасније у року од месец дана од датума истека за пријем рукописа.

Главни уредник и чланови редакције не смеју имати било какав сукоб интереса у вези са рукописима које разматрају. Ако сукоб интереса постоји код једног члана или више чланова редакције, ти чланови се искључују из поступка избора рецензената и одлучивања о судбини рукописа. Уредник и чланови редакције су дужни да благовремено пријаве постојање сукоба интереса.

Главни уредник и чланови редакције су дужни да суд о рукопису доносе на основу његовог садржаја, без расних, полних/родних, верских, етничких или политичких предрасуда.

Уредник и чланови редакције не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричи-

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

те писане дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

Уредник и чланови редакције дужни су да предузму све разумне мере како би идентитет рецензента остао непознат ауторима пре, током и након поступка рецензије и како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије.

ОБАВЕЗЕ АУТОРА

Аутори гарантују да рукопис представља њихов оригиналан допринос, да није објављен раније и да се не разматра за објављивање на другом месту. Истовремено предавање истог рукописа у више часописа представља кршење етичких стандарда. Такав рукопис се моментално искључује из даљег разматрања.

Аутори такође гарантују да, након објављивања у *Библиошекар*у, рукопис неће бити објављен у другој публикацији на било ком језику без сагласности издавача.

У случају да је послати рукопис резултат научноистраживачког пројекта или да је, у претходној верзији, био изложен на скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), детаљнији подаци о пројекту, конференцији и слично, наводе се у фусноти на почетку текста. Рад који је већ објављен у неком часопису не може бити прештампан у *Библиошекар*у.

Аутори су дужни да се придржавају етичких стандарда који се односе на научноистраживачки рад. Аутори гарантују и да рукопис не садржи неосноване или незаконите тврдње и не крши права других. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

Садржај пага

Рад треба да садржи довољно детаља и референци како би се рецензентима, а потом и читаоцима омогућило да провере тврдње које су у њему изнесене. Прикази и стручни чланци морају бити прецизни и објективни.

Намерно изношење нетачних тврдњи представља кршење етичких стандарда.

Аутори сnose сву одговорност за садржај предатих рукописа и дужни су да, ако је то потребно, пре њиховог објављивања прибаве сагласност свих лица или институција које су непосредно учествовале у истраживању које је у рукопису представљено.

Аутори који желе да у рад укључе илустрације, табеле или друге материјале који су већ негде објављени, дужни су да за то прибаве сагласност носилаца ауторских права. Материјал за који такви докази нису достављени сматраће се оригиналним делом аутора.

Ауторство

Аутори су дужни да као ауторе наведу само она лица која су значајно допринела садржају рукописа, односно дужни су да сва лица која су значајно допринела садржају рукописа наведу као ауторе. Ако су у битним аспектима истраживачког пројекта и припреме рукописа учествовала и друга лица која нису аутори, њихов допринос треба поменути у напомени или захвалници.

Навођење извора

Аутори су дужни да исправно цитирају изворе који су битно утицали на садржај истраживања и рукописа. Информације које су добили у приватном разговору или кореспонденцији са трећим лицима, приликом рецензирања пријава пројеката или рукописа и слично, не смеју се користити без изричите писане дозволе извора.

Плагијаризам

Плагирање, односно преузимање туђих идеја, речи или других облика креативног израза и представљање као својих, представља грубо кршење научне и издавачке етике. Плагирање може да укључује и кршење ауторских права, што је законом кажњиво.

Плагијат обухвата следеће:

- дословно или готово дословно преузимање или смишљено парафразирање (у циљу прикривања плагијата) делова текстова других аутора без јасног указивања на извор или обележавање копираних фрагмената (на пример, коришћењем наводника);
- копирање слика или табела из туђих радова без правилног навођења извора и/или без дозволе аутора или носилаца ауторских права.

Ако се установи да је рад који је објављен у часопису плагијат, исти ће бити повучен у складу са процедуром описаном под *Повлачење већ објављених радова*, а ауторима ће бити трајно забрањено да објављују у *Библиотекару*.

Сукоб интереса

Аутори су дужни да у раду укажу на финансијске или било које друге сукобе интереса који би могли да утичу на изнесене резултате и интерпретације.

Грешке у објављеним радовима

У случају да аутори открију важну грешку у свом раду након његовог објављивања, дужни су да моментално о томе обавесте уредника или издавача и да са њима сарађују како би се рад повукао или исправио.

Предавањем рукописа редакцији *Библиотекара* аутори се обавезују на поштовање наведених обавеза.

ОБАВЕЗЕ РЕЦЕНЗЕНАТА

Рецензенти су дужни да стручно, аргументовано, непристрасно и у задатим роковима доставе уреднику оцену научне вредности рукописа.

Рецензенти евалуирају радове у односу на усклађеност теме рада са профилом часописа, релевантност истраживане области и примењених метода, оригиналност и научну релевантност података изнесених у рукопису, стил научног излагања и опремљеност текста научним апаратом.

Рецензент који има основане сумње или сазнања о кршењу етичких стандарда од стране аутора дужан је да о томе обавести уредника. Рецензент треба да препозна важне објављене радове које аутори нису цитирали. Он треба да упозори уредника и на битне сличности и подударности између рукописа који се разматра и било којег другог објављеног рада или рукописа који је у поступку рецензије у неком другом часопису, ако о томе има лична сазнања. Ако има сазнања да је исти рукопис разматра у више часописа у исто време, рецензент је дужан да о томе обавести уредника.

Рецензент не сме да буде у сукобу интереса са ауторима или финансијером истраживања. Уколико постоји сукоб интереса, рецензент је дужан да о томе моментално обавести уредника.

Рецензент који себе сматра некомпетентним за тему или област којом се рукопис бави дужан је да о томе обавести уредника.

Рецензија мора бити објективна. Коментари који се тичу личности аутора сматрају се непримереним. Суд рецензента мора бити јасан и поткрепљен аргументима.

Рукописи који су послати рецензенту сматрају се поверљивим документима. Рецензенти не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите писане дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

ПОСТУПАК РЕЦЕНЗИЈЕ

Примљени радови подлежу анонимној рецензији. Циљ рецензије је да уреднику помогне у доношењу одлуке о томе да ли рад треба прихватити или одбити и да кроз процес комуникације са ауторима побољша квалитет рукописа.

Избор рецензената спада у дискрециона права уредника. Рецензенти морају да располажу релевантним знањима у вези са облашћу којом се рукопис бави и не смеју бити из исте институције као аутор, нити то смеју бити аутори који су у скорије време објављивали публикације заједно (као коаутори) са било којим од аутора поднесеног рада.

Рад пролази две рецензије, а рецензент је дужан да најкасније у року од месец дана од пријема рада пошаље попуњен рецензентски образац.

У главној фази рецензије, главни уредник шаље поднесени рад стручњаку за научну област којом се рад бави. Рецензентски образац садржи низ питања на која треба одговорити, а која рецензентима указују који су то аспекти које треба обухватити како би се донела одлука о судбини једног рукописа. У завршном делу обрасца, рецензенти морају да наведу своја запажања и предлоге како да се поднесени рукопис побољша.

Идентитет рецензената остаје непознат ауторима пре, током и након поступка рецензије.

Ауторима се препоручује да приликом писања радова избегавају формулације које би могле открити њихов идентитет. Уредник гарантује да ће пре слања рукописа на рецензију из њега бити уклоњени лични подаци аутора (пре свега, име и афилијација) и да ће се предузети све разумне мере како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије.

Током читавог процеса, рецензенти делују независно једни од других. Рецензентима није познат идентитет других рецензената. Ако одлуке рецензената нису исте (прихватити/одбити), главни уредник може да тражи мишљење других рецензената.

Током поступка рецензије уредник може да захтева од аутора да доставе додатне информације (укључујући и примарне податке),

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

ако су оне потребне за доношење суда о научном доприносу рукописа. Уредник и рецензенти морају да чувају такве информације као поверљиве и не смеју их користити за стицање личне користи.

Редакција је дужна да обезбеди контролу квалитета рецензије. У случају да аутори имају озбиљне и основане замерке на рачун рецензије, редакција ће проверити да ли је рецензија објективна и да ли задовољава академске стандарде. Ако се појави сумња у објективност или квалитет рецензије, уредник ће тражити мишљење других рецензената.

РАЗРЕШАВАЊЕ СПОРНИХ СИТУАЦИЈА

Сваки појединац или институција могу у било ком тренутку да уреднику и/или редакцији пријаве сазнања о кршењу етичких стандарда и другим неправилностима и да о томе доставе неопходне информације/доказе.

Провера изнесених навода и доказа

- Уредник ће у договору са редакцијом одлучити о покретању поступка који има циљ да провери изнесене наводе и доказе.
- Током тог поступка сви изнесени докази сматраће се поверљивим материјалом и биће предочени само оним лицима која су директно укључена у поступак.
- Лицима за која се сумња да су прекршила етичке стандарде биће дата могућност да одговоре на оптужбе изнесене против њих.
- Ако се установи да је заиста дошло до неправилности, процениће се да ли их треба окарактерисати ако мањи прекршај или грубо кршење етичких стандарда.

Мањи прекршај

Ситуације окарактерисане као мањи прекршај решаваће се у директној комуникацији са лицима која су прекршај учинила, без укључивања трећих лица, нпр.:

- обавештавањем аутора/рецензената да је дошло до мањег прекршаја који је проистекао из неразумевања или погрешне примене академских стандарда;
- писмо упозорења аутору/рецензенту који је учинио мањи прекршај.

Грубо кршење етичких стандарда

Одлуке у вези са grubим кршењем етичких стандарда доноси уредник у сарадњи са редакцијом и, ако је то потребно, групом стручњака. Мере које ће предузети могу бити следеће (и могу се примењивати појединачно или истовремено):

- објављивање саопштења или уводника у ком се описује случај кршења етичких стандарда;
- слање службеног обавештења руководиоцима или послодавцима аутора/рецензента;
- повлачење објављеног рада у складу са процедуром описаном под *Повлачење већ објављених радова*;
- ауторима ће бити забрањено да током одређеног периода шаљу радове у часопис;
- упознавање релевантних стручних организација или надлежних органа са случајем како би могли да предузму одговарајуће мере.

Приликом разрешавања спорних ситуација редакција часописа редакција се руководи смерницама и препорукама Одбора за етику у издаваштву (*Committee on Publication Ethics – COPE*): <http://publicationethics.org/resources/>.

ПОВЛАЧЕЊЕ ВЕЋ ОБЈАВЉЕНИХ РАДОВА

У случају кршења права издавача, носилаца ауторских права или аутора, повреде професионалних етичких кодекса, тј. у случају слања истог рукописа у више часописа у исто време, лажне тврдње о ауторству, плагијата, манипулације подацима у циљу преваре, као и у свим другим случајевима грубог кршења етичких стандарда, објављени рад се мора повући. У неким случајевима већ објављени рад се може повући и како би се исправиле накнадно уочене грешке.

Стандарди за разрешавање ситуација када мора доћи до повлачења рада дефинисани су од стране библиотека и научних тела, а иста пракса је усвојена и од стране часописа *Библиотекар*: у електронској верзији изворног чланка (оног који се повлачи) успоставља се веза (HTML линк) са обавештењем о повлачењу. Повучени чланак се чува у изворној форми, али са воденим жигом на PDF документу, на свакој страници, који указује да је чланак повучен.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

ОТВОРЕНИ ПРИСТУП

Часопис *Библиошекар* је доступан у режиму отвореног приступа. Чланци, након објављивања у штампаном облику, налазе се на сајту Библиотекарског друштва Србије (bds.rs), у рубрици *Библиошекар*. Објављени текстови могу се бесплатно преузети са сајта и користити у едукативне и некомерцијалне сврхе.

Поступак предавања рукописа, рецензија и објављивање радова су бесплатни.

АУТОРСКА ПРАВА

Када је рукопис прихваћен за објављивање, аутори преносе ауторска права на издавача. У случају да рукопис не буде прихваћен за штампу у часопису, аутори задржавају сва права.

На издавача се преносе следећа права на рукопис, укључујући и додатне материјале, и све делове, изводе или елементе рукописа:

- право да репродукује и дистрибуира рукопис у штампаном облику, укључујући и штампање на захтев;
- право на штампање пробних примерака, репринт и специјалних издања рукописа;
- право да рукопис преведе на друге језике;
- право да рукопис репродукује користећи фотомеханичка или слична средства, укључујући, али не ограничавајући се на фотокопирање, и право да дистрибуира ове копије;
- право да рукопис репродукује и дистрибуира електронски или оптички користећи све носиоце података или медија за похрањивање, а нарочито у машински читљивој/дигитализованој форми на носачима података као што су хард диск, CD-ROM, DVD, Blu-ray Disc (BD), мини диск, траке са подацима, и право да репродукује и дистрибуира рукопис са тих преносника података;
- право да сачува рукопис у базама података, укључујући и онлајн базе података, као и право преноса рукописа у свим техничким системима и режимима;
- право да рукопис учини доступним јавности или затвореним групама корисника на основу појединачних захтева за употребу на монитору или другим читачима (укључујући и читаче електронских књига), и у штампаној форми за кориснике, било путем интернета, онлајн сервиса, или путем интерних или екстерних мрежа.

Часопис омогућава ауторима да објављену верзију рукописа у PDF формату депонују у институционални репозиторијум и/или некомерцијалне базе података или да га објаве на личним веб страницама (укључујући и профиле не друштвеним мрежама за научнике, као што су ResearchGate, Academia.edu итд.) или на сајту институције у којој су запослени најраније пола године након објављивања у часопису. При томе се морају навести издавач, као носилац ауторских права, и извор рукописа (комплетни библиографски подаци).

ОДРИЦАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ

Изнесени ставови у објављеним радовима не изражавају ставове уредника и чланова редакције часописа. Аутори преузимају правну и моралну одговорност за идеје изнесене у својим радовима. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А
Р

бр.
1,
год.
2024.

БИБЛИОТЕКАР
часопис за теорију и праксу библиотекарства
Год. LXVI, св. 1 (2024)

Часопис излази двапут годишње

Главни и одговорни уредник
проф. др Драгана Грујић

Класификација Декретива по УДК
Народна библиотека Србије

Израда DOI ознака
Филолошки факултет Универзитета у Београду

Лектура
др Татјана Богојевић

Редактура превода
Оливера Кривошић

Издавач
Библиотекарско друштво Србије
Београд, Скерлићева 1
Web: www.bds.rs

Email: sekretar@bds.rs

За издавача
Јелена Глишовић

Штампа
Бирограф
Београд

Тираж
300

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

02(497.11)

БИБЛИОТЕКАР : часопис за теорију и праксу
библиотекарства / главни и одговорни уредник
Драгана Грујић. – Год. 1, бр. 2 (1948/1949) – год. 47,
бр. 1/2 (1997) ; Год. 48, бр. 1/4 (2006) – . – Београд :
Библиотекарско друштво Србије, 1948/1949–
1997; 2 006 – (Београд : Бирограф) . – 24 cm
Полугодишње.

ISSN 0006-1816 = Библиотекар (Београд)
COBISS.SR-ID 427270